

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Ε.Κ.Π.Α.
ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ
Α.Μ. 201408

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΤΡ. ΜΑΝΙΑΤΗ

ΘΕΜΑ:

ΤΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ

ΜΙΧΑΗΛ Η΄
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΑΘΗΝΑ
2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	σ. 4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	σ. 10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σ. 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' - ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1258-1282

1.ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ(1258-1282).....	σ. 14
2.ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ(1259-1282).....	σ. 17
3.Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΕΥΝΑ : ΣΤΟΧΟΣ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΘΟΔΟΣ.....	σ. 18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'. ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Β'1. ΕΤΟΣ 1259

I. ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1259:ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 71.....	σ. 23
II. ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΙΒΗΡΩΝ 58	σ. 25
III. ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1259 : ΥΠΕΡ ΝΕΑΣ ΜΟΝΗΣ ΧΙΟΥ.....	σ. 28
IV. ΜΑΪΟΣ 1259 : ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΜΟΥ.....	σ. 30
VI. ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 1259 : ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ6.....	σ. 33
VI. ΙΟΥΝΙΟΣ 1259 : ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ (ΠΑΡ. Α΄).....	σ. 34
ΣΥΝΟΨΗ.....	σ. 37

Β'2. ΕΤΟΣ 1262

ΕΠΙΣΤΟΛΗ(;) ΠΡΟΣ ANNA-ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ HOHENSTAUFEN	σ. 39
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΛΕΜΒΩΝ	σ. 40

Β'3. ΕΤΟΣ 1263

ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 72	σ. 42
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΧΟΖΟΒΙΩΤΙΣΣΗΣ	σ. 44

Β'4. ΕΤΟΣ 1267-82

ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ8.....	σ. 45
-----------------------------	-------

Β'5. ΕΤΟΣ 1271

ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ8.....	σ. 47
------------------------------	-------

Β'6. ΕΤΟΣ 1272

I. ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ	σ. 48
II. ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1272 : ΥΠΕΡ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ.....	σ. 50
B'7. <u>ΕΤΟΣ 1273/74</u>	
I. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ	σ. 51
II. ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΝΕΑΣ ΠΕΤΡΑΣ.....	σ. 53
III. ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ.....	σ. 55
B'10. <u>ΕΤΟΣ 1275</u>	
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ10.....	σ. 57
B'11. <u>ΕΤΟΣ 1277</u>	
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ10.....	σ. 58
ΥΠΕΡ ΙΕΡΕΩΣ ΜΟΔΗΝΟΥ.....	σ.59
ΥΠΕΡ ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΤΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΜΟΥΡΙΝΟ.....	σ. 60
B'12. ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ	σ. 61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'. ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Η' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

1.ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ.....	σ. 66
2.ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΤΩΝ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ	σ. 68
3. ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ.....	σ. 71
4. ΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Η'	σ. 75
I. ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΛΟΓΩΝ.....	σ. 77
II. ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΣΙΓΙΛΛΙΩΝ	σ. 84
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σ. 85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ.....	σ. 90

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α Πηγές

ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ,

Χρονική συγγραφή..... *Georgii Akropolitae opera*, (εκδ.)Α. HEISENBERG, Λειψία, 1903.

CHILANDAR *Actes de Chilandar I. Des origines à 1319*, (εκδ.)Mirjana ZIVOJINOVIC, Vassiliki KRAVARI, Christos GYROS, Archives de l'Athos XX, Παρίσι, 1998.

DOCHEIARIOU *Actes de Docheiariou*, (εκδ.)Nicolas OIKONOMIDES, Archives de l'Athos XIII, Παρίσι, 1984.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α' *Βυζαντινά Έγγραφα της Μονής Πάτμου. Α'. Αυτοκρατορικά*, (εκδ.)Ερα ΒΡΑΝΟΥΣΗ, Αθήνα, 1980.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Β' *Βυζαντινά Έγγραφα της Μονής Πάτμου. Β'. Δημοσίων λειτουργιών*, (εκδ.)Μαρία ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, Αθήνα, 1980.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Γ' *Βυζαντινά Έγγραφα της μονής Πάτμου. Γ'. Πατριαρχικά*, (εκδ.)Μαρία ΓΕΡΟΛΥΜΑΤΟΥ, Αθήνα, 2016.

ESPHIGMÉNOU *Actes de Esphigménou*, (εκδ.)Jacques LEFORT, Archives de l'Athos VI, Παρίσι, 1973.

ΓΡΗΓΟΡΑΣ,

Ρωμαϊκή Ιστορία..... Νικηφόρου Γρηγορά, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, (εκδ.)J.-L. DIETEN, Στουτγάρδη, τ. I, 1973.

IVIRON..... *Actes d' Iviron III*, (εκδ.)Jacques LEFORT, Nicolas OIKONOMIDES, Denise PAPACHRYSSANTHOU, Vassiliki KRAVARI, Archives de l'Athos XVIII, Παρίσι, 1984.

JGR..... *Jus Graecoromanum*, (εκδ.)Ι. ΖΕΠΟΣ - Π. ΖΕΠΟΣ, Αθήνα, 1931.

LAVRA IV..... *Actes de Lavra IV*, (εκδ.)Paul LEMERLE, Nikolas SVORONOS, André GUILLOU, Denise PAPACHRYSSANTHOU avec la collaboration de Sima ĆIRKOVIĆ, Archives de l'Athos XI, Παρίσι, 1982.

LAVRA II..... *Actes de Lavra II*, (εκδ.)Paul LEMERLE, Nikolas SVORONOS, André GUILLOU, Denise PAPACHRYSSANTHOU, Archives de l'Athos VIII, Παρίσι, 1977.

MM.....*Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana*, (εκδ.) Franz MIKLOSICH - Joseph MÜLLER, τ. 1 - 6, Βιέννη, 1860-1890.

ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ,

Ιστορία..... Γεώργιος ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Χρονικόν Γεωργίου Παχυμέρη του πρωτεκδίκου και δικαιοφύλακος*, (εκδ.) Albert FAILLET, τ. 1 - 2, Παρίσι, 1984.

PG..... Jean-Paul MIGNE, *Patrologiae cursus completus. Series graeca*, τ. 1 - 161, Παρίσι, 1957 - 1906.

ΧΕΡΟΠΟΤΑΜΟΥ..... *Actes de Xéropotamou*, (εκδ.) Jacques BOMBAIRE, Archives de l'Athos III, Παρίσι, 1964.

Β'. Βοηθήματα

Ελληνόγλωσσα

ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ,

Κωνσταντινούπολη Δημήτριος Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ, *Κωνσταντινούπολη. Η πόλη και η κοινωνία στα χρόνια των πρώτων Παλαιολόγων (1261-1328)*, Θεσσαλονίκη, 2016.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ,

Διωγμός αγιορειτών

υπό Μιχαήλ Η' Ιωάννης ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *Ο θρυλούμενος διωγμός αγιορειτών υπό Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου και του Ιωάννου Βέκκου*, στο ΑΘΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1963, σ. 211 – 257.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ,

Ακροπολίτης Μαρία ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Η Χρονική Συγγραφή του Γεωργίου Ακροπολίτη. Η αττικιστική διαχείριση ενός γλωσσικού κεφαλαίου*, Θεσσαλονίκη, 2012.

ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,

Μιχαήλ και Δύσις Ιωάννης ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις* (μτφρ. Κ. Πολίτης), Αθήνα, 1969.

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,

Βυζαντινά μοναί Νικόλαος ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, “Αι παρά την Δημητριάδα βυζαντινά μοναί”, *ΕΕΒΣ* 1 (1924) 210 - 240.

ΓΚΟΥΤΖΙΟΚΩΣΤΑΣ,

Μολυβδόβουλλο Μιχαήλ Η' Αντρέας Ε. ΓΚΟΥΤΖΙΟΚΩΣΤΑΣ, “Το μολυβδόβουλλο του Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου «Τοῖς ἀθετοῦσι τὴν δίκην τοῦ σεκρέτου...»”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 22 (2012) 11 - 30.

ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ,

Κίνημα Αρσενιατών Πάρις ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, *Το κίνημα των Αρσενιατών (1261-1310). Ιδεολογικές διαμάχες την εποχή των πρώτων Παλαιολόγων*, Αθήνα, 1999.

ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ,

Αγία Σοφία.....Θεοχάρης ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Αγία Σοφία. Ο ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας*, Αθήνα, (χ.χ.).

ΕΕΒΣ.....*Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, 1924 κ.εξ.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,

Διπλωματική.....Ιωάννης ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντινή διπλωματική : Α΄ Αυτοκρατορικά έγγραφα*, Θεσσαλονίκη, 1972.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ,

Αχειροποίητος.....Χαρά ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, “Η Αχειροποίητος-Φανερωμένη των πρώτων Παλαιολόγων”, *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 24 (2003) 89 - 100.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ,

Παναγία Βλαχερνών.....Χαρά ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, “Η Παναγία των Βλαχερνών ως εχέγγυο της Δικαιοσύνης : η σφραγίδα του σεκρέτου με τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο και ο Μιχαήλ κακός Συναχηρείμ, *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 27 (2006) 445 – 452.

ΛΑΜΠΙΑΚΗΣ,

Παχυμέρης.....Στυλιανός ΛΑΜΠΙΑΚΗΣ, *Γεώργιος Παχυμέρης. Πρωτέκδικος και δικαιοφύλαξ. Εισαγωγικό δοκίμιο*, Αθήνα, 2004.

Οικονομική Ιστορία.....Αγγελική Ε. ΛΑΙΟΥ(εποπτεία) - Cecile MORISSON - Χαράλαμπος ΜΠΟΥΡΑΣ - Νικόλας ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ - Κωσταντίνος ΠΙΤΣΑΚΗΣ, *Οικονομική Ιστορία του Βυζαντίου*, τ. Ι-ΙΙΙ, Αθήνα, 2006.

ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ,

Οι πρώτοι Παλαιολόγοι.....Λεωνίδας ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ, *Οι πρώτοι Παλαιολόγοι. Προβλήματα πολιτικής πρακτικής και ιδεολογίας*, Αθήνα, 1983.

ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ,

Άγιον Όρος.....Ιωάννης ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Το Άγιον Όρος(Άθως) δια μέσου των αιώνων*, Θεσσαλονίκη, 1971.

ΜΑΝΙΑΤΗ- ΚΟΚΚΙΝΗ,

Δωρεές.....Τριανταφυλλίτσα ΜΑΝΙΑΤΗ - ΚΟΚΚΙΝΗ, *Αυτοκρατορικές και ηγεμονικές δωρεές προς ξένους και από ξένους στο βυζαντινό χώρο (12ος - 15ος αι.)*, [Το Βυζάντιο και οι ξένοι 5, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν] Αθήνα, 2003.

ΜΑΝΙΑΤΗ- ΚΟΚΚΙΝΗ,

Εργαζόμενοι.....Τριανταφυλλίτσα ΜΑΝΙΑΤΗ - ΚΟΚΚΙΝΗ, “Εργαζόμενοι και μη εργαζόμενοι δικαιούχοι γαιοπροσόδων στην εποχή των Παλαιολόγων” στο *Χρήμα και Αγορά στην εποχή των Παλαιολόγων*, επιμ. Ν. Γ. Μοσχονάς [Ε.Ι.Ε./Ι.Β.Ε., Το Βυζάντιο σήμερα 4] Αθήνα, 2003, σ. 219 - 236.

ΜΑΝΙΑΤΗ- ΚΟΚΚΙΝΗ,

Μακεδονία.....Τριανταφυλλίτσα ΜΑΝΙΑΤΗ - ΚΟΚΚΙΝΗ, “Πρόνοια-οικονομία και μοναχοί-λαϊκοί. Η διεκδίκηση των οικονομικών προνομίων στη Μακεδονία (12ος-15ος αι.)”, *Βυζαντινά* 21 (2000) 251 - 270.

ΜΕΡΓΙΑΛΗ - ΣΑΧΑ, *Ιστορία*Σοφία ΜΕΡΙΑΛΗ-ΣΑΧΑ, *Γράφοντας Ιστορία με τους Αγίους. Από την κοινωνία των Αγίων στην κοινωνία των Παλαιολόγων (1261-1453)*, Αθήνα, 2014.

ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ,

Ιστορία Νικαίας..... Αντώνιος ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, *Ιστορία του Βασιλείου της Νικαίας και του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1204 - 1261)*, Αθήνα, 1898, (ανατ. 1994).

NICOL, *Τελευταίοι αιώνες*Donald NICOL, *Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου (1261-1453)*, Αθήνα, 1996.

ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ,

Διπλωματική.....Μαρία ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Βυζαντινή Διπλωματική : Τα έγγραφα των δημοσίων λειτουργών*, Θεσσαλονίκη, 2014.

ΠΑΪΔΑΣ,

Κάτοπτρα ύστερης περιόδου.....Κωνσταντίνος ΠΑΪΔΑΣ, *Τα βυζαντινά Κάτοπτρα Ηγεμόνος της Ύστερης Περιόδου (1204 - 1403). Εκφράσεις του βυζαντινού βασιλικού ιδεώδους*, Αθήνα, 2006.

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ,

Οικονομικά κλήρου.....Ελευθερία ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Τα οικονομικά του εγγάμου κλήρου στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1986.

ΠΑΠΑΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ,

Εικαστικό εγκώμιο Μιχαήλ Η΄Τίτος ΠΑΠΑΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ, “Ένα εικαστικό εγκώμιο του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου: Οι εξωτερικές τοιχογραφίες στο καθολικό της Μονής της Μαυριώτισσας στην Καστοριά”, *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 15 (1989 - 1990) 221 – 240.

RUNCIMAN,

Σικελικοί Εσπερινοί.....Steven RUNCIMAN, *Σικελικοί Εσπερινοί. Η ιστορία του μεσογειακού κόσμου στα τέλη του 13ου αιώνα*, Αθήνα, 2003.

ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ - ΖΑΦΡΑΚΑ,

Νίκαια και Ήπειρος.....Αλκμήνη ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ - ΖΑΦΡΑΚΑ, *Νίκαια και Ήπειρος τον 13ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη, 1994.

ΦΩΣΚΟΛΟΥ,

Ο Ρώμης άναξ΄Βασιλική ΦΩΣΚΟΛΟΥ, “Ο Ρώμης άναξ στην επιγραφή του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Χορηγία, αυτοκρατορική πολιτική και ιδεολογία στα χρόνια του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου”, *Βυζαντινά*

Ξενόγλωσσα

Année Charnière.....Jean. DARROUZÈS- Vitalien LAURENT(εκδ.), 1274. *Année Charnière. Mutations et continuités*, Παρίσι, 1977.

BOMPAIRE,
Diplomatique de Michel VIII.....Jacques BOMPAIRE, *Diplomatique et rhétorique à l'époque de Michel VIII Paléologue*, στο Jean-Pierre BARDET και Madeleine FOISIL, *La vie-la mort-la fois-le temps*, τόμος αφιερωμένος στον Pierre Chauvu, Παρίσι, 1993, σ. 671 – 681.

CHAPMAN,
Michel.....Conrad CHAPMAN, *Michel Paléologue restaurateur de l'Empire Byzantin*, Παρίσι, 1926.

CONSTANTINIDES,
Higher Education..... C. N. CONSTANTINIDES, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries (1204 - ca1310)* [Text and Studies of the History of Cyprus 11], Λευκωσία, 1982.

DÖLGER,
Regesten, 3Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des ostromisches Reiches von 1204 - 1282*, τ. 3, Μόναχο, 1932.

DÖLGER,
Regesten, 4Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des ostromisches Reiches von 1282 - 1341*, τ. 4, Μόναχο, 1932.

FOSKOLOU,
Inscriptions in the time of Michael VIII.....Vassiliki FOSKOLOU, «“In the reign of the emperor of Rome...” Donor inscriptions and political ideology in the times of Michel VIII Paleologos», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 27 (2006) 455 – 462.

FRYDE,
Palaeologean Renaissance.....Edmund FRYDE, *The Early Palaeologean Renaissance (1261 - c.1360)*, Λέιντεν-Βοστώνη-Κολονία, 2000.

GRÉGOIRE,
Michaelis de vita sua..... Henrie GRÉGOIRE, “Imperatoris Michaelis de vita sua”, *Byzantion* 29-30 (1959 - 60) 447 – 476.

GOUILLARD,
Michael VIII et Beccos.....Jean GOUILLARD, “Michel VIII et Jean Beccos devant l'Union” στο ANNÉE CHARNIÈRE, σ. 179 - 190.

HUNGER,

- Prooimion*,.....Herbert HUNGER, *Prooimion. Elemente der byzantinischen kaiseridee in den Arengen der Urkunden*, Βιέννη, 1964.
- KIDONOPOULOS,
Bauten in Konstantinopel.....V. KIDONOPOULOS, *Bauten in Konstantinopel, 1204-1328. Verfall und Zerstörung, Restaurierung, Umbau und Neubau von Profan- und Sakralbauten*, Βισμπάντεν, 1994.
- LAURENT - DARROUZÈS,
Dossier de LyonVitalien LAURENT- Jean DARROUZÈS(εκδ.), *Dossier grec de l' Union de Lyon (1273 – 1277)*, Παρίσι, 1976.
- MERGIALI, *Lettres*.....Sophie MERGIALI, *L' Enseignement et les lettrés pendant l'époque des Paléologues*, Αθήνα, 1996.
- Michael VIII Novel*.....Leon BURGMANN - Paul MAGDALINO(εκδ.), “Michael VIII on Maladministration. An Unpublished Novel of the Early Palaiologan Period”, *Fontes Minores* 6 (1985) 377 – 390.
- O.D.B.*.....*The Oxford Dictionary of Byzantium*, τ. 1 - 3, Νέα Υόρκη-Οξφόρδη, 1991.
- OIKONOMIDES,
ArméesNicolas OIKONOMIDES, “À propos des armées des premiers Palaiologues et de compagnies de soldats”, *Travaux et Mémoires* 8 (1981) 353 – 371.
- PLP**Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, Βιέννη, 1976-1996.
- PIERALLI,
Corrispondenza diplomatica.....Luca PIERALLI, *La corrispondenza diplomatica dell'imperatore bizantino con le potenze estere nel tredicesimo secolo(1204 - 1282). Studio storico-diplomatistico ed edizione critica*, Κράτος του Βατικανού, 2006.
- ROUILLARD, *Michel VIII*Germaine ROUILLARD, “La politique de Michel VIII Paléologue à l' égard des monastères”, *Études Byzantines* 1 (1943) 73 - 84.
- SVORONOS, *Le serment*.....Nikolas SVORONOS, “Le serment de fidélité à l' empereur byzantin et sa signification constitutionnelle”, *Revue des Études Byzantines* 9 (1951) 106 – 142.
- TALBOT, *Empress Theodora*.....Alice Maffy TALBOT, “Empress Theodora Palaiologina wife of Michael VIII”, *Dumbarton Oaks Papers* 46 (1992) 295 – 303.
- TALBOT, *Restoration*.....Alice Maffy TALBOT, “The Restoration of Constantinople under Michael VIII ”, *Dumbarton Oaks Papers* 47 (1993) 243 – 261.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα έγγραφα, πρωτογενής πηγή της λειτουργίας της διοίκησης ενός κράτους και ταυτόχρονα του ιστορικού γίνεσθαι, ενδιαφέρουν ιδιαίτερος τους ιστορικούς κυρίως διότι δεν υπεισέρχεται σε αυτά η υποκειμενική άποψη του συντάκτη¹ και ως εκ τούτου αποτυπώνουν όψεις της Ιστορίας μη αμφισβητήσιμες. Η Παλαιοιολόγια Περίοδος(1261 - 1453), περίοδος ιδιαίτερα ταραγμένη, καταληκτική περίοδος μιας υπερχίλιετούς αυτοκρατορίας, δεν έχει μελετηθεί σε όλες τις πτυχές της δημόσιας διοίκησης. Τα έγγραφα της Παλαιοιολογίας Περιόδου έχουν εν μέρει εκδοθεί και ελάχιστα μελετηθεί. Προς τούτοις απουσιάζει η συστηματική και συγκριτική μελέτη τους ανά αυτοκράτορα, ανά τόπο για τον οποίο εκδόθηκαν και σε σχέση με τα θέματα που στοχεύουν να επιλύσουν.

Επίκεντρο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος αποτελεί, όπως είναι φυσικό, ο αυτοκράτορας που επανέκτησε την Κωνσταντινούπολη και επανεκκίνησε το βυζαντινό κράτος, ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιοιολόγος. Ο Μιχαήλ Η΄ ως αυτοκράτορας - επανιδρυτής του βυζαντινού κράτους και ταυτόχρονα πρόσωπο, επί της εποχής του οποίου διαδραματίστηκαν μοναδικά πολιτικά και εκκλησιαστικά γεγονότα, κατέχει δεσπόζουσα θέση στην Ιστορία του Ανατολικού και Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους. Η μελέτη των εγγράφων, που υπέγραψε, πιστεύουμε ότι φέρουν το στίγμα και τον προσανατολισμό της βασιλείας του. Μια τέτοια εργασία δίνει τα στοιχεία, φωτίζει τα κείμενα των συγχρόνων του ιστορικών και επιτρέπει μια κριτική θεώρηση των ερμηνειών που έχουν δοθεί.

Η αγάπη μου για τα κείμενα και η διπλή ιδιότητά μου ως διδάκτορα της Βυζαντινής Φιλολογίας και μεταπτυχιακής φοιτήτριας της Βυζαντινής Ιστορίας, ακολουθώντας τις συμβουλές της καθηγήτριας Τ. Μανιάτη, με οδήγησαν να αναλάβω τη μελέτη των χρυσοβούλλων εγγράφων που υπογράφονται από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιοιολόγο τόσο στην περίοδο που υπήρξε αυτοκράτορας της Νικαίας (Ιανουάριος του 1259 ως τον Αύγουστο του 1261) όσο και την περίοδο αφού εστέφθη αυτοκράτορας στην Κωνσταντινούπολη (Αύγουστος του 1261 ως τον Δεκέμβριο του 1282). Θα μελετηθούν κατά χρονολογική σειρά καθώς θα αναλυθεί η δομή τους, το περιεχόμενό τους, ο σκοπός της απόλυσής τους και θα συσχετισθούν με το ιστορικό γίνεσθαι και τα δρώντα πρόσωπα.

1ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Διπλωματική*, σ. 1 – 2.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΔΗ ΕΓΓΡΑΦΩΝ : Τα έγγραφα του Βυζαντινού Κράτους όλων των περιόδων της Ιστορίας του διαιρούνται σε *δημόσια* και *ιδιωτικά*.

Τα *δημόσια* έγγραφα υποδιαιρούνται σε *πολιτικά*, *εκκλησιαστικά* και *υπαλληλικά* ή *δημοσίων λειτουργών*. Στα *πολιτικά* εντάσσονται τα *αυτοκρατορικά*, τα *δεσποινικά*, τα *δεσποτικά* και τα *σεβαστοκρατορικά* έγγραφα. Στα *εκκλησιαστικά* περιλαμβάνονται τα *πατριαρχικά*, τα *συνοδικά*, τα *επισκοπικά*, τα *ηγουμενικά* και του *Πρωτάτου* του Αγίου Όρους ή *εξουσιοδοτημένων κληρικών*². Στα *υπαλληλικά* ή *δημοσίων λειτουργών* υπάρχουν έγγραφα *διοικητικά*, *δικαστικά* και *δημοσιονομικά*³.

Τα *ιδιωτικά* έγγραφα εκδίδονται από πρόσωπα, τα οποία δεν κατέχουν δημόσιο αξίωμα ή που δεν ενεργούν στη συγκεκριμένη περίπτωση με τη δημόσια ιδιότητά τους, και αναφέρονται σε όλες τις υποθέσεις ιδιωτικού δικαίου (δωρεές, διαθήκες, αγοραπωλησίες, κτλ.)⁴.

ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ : Κάθε εγγράφο διαιρείται σε δυο βασικά μέρη: το κυρίως έγγραφο και τους εισαγωγικούς και καταληκτικούς τύπους, οι οποίοι προοιμιάζονται και κλείουν το έγγραφο. Το κυρίως έγγραφο ονομάζεται *κείμενο* και τα υπόλοιπα μέρη *πρωτόκολλο*. Το *πρωτόκολλο* περιλαμβάνει αρκτικούς και καταληκτικούς τύπους, οι οποίοι διακρίνονται στο (κυρίως) *πρωτόκολλο* και στο *εσχατόκολλο*. Τόσο το *πρωτόκολλο*, το *κείμενο* και το *εσχατόκολλο* υποδιαιρούνται σε άλλα επίσης μέρη. Το *πρωτόκολλο* περιλαμβάνει την *επίκληση* (*invocatio*), την *τίτλωση* (*intitulatio*) και την *επιγραφή* (*inscriptio*), το *δε εσχατόκολλο* τη *χρονολογία* και την *υποσημείωση*. Το *κείμενο* ενός εγγράφου υποδιαιρείται στο *προοίμιο* (*arenga*)⁵, την *έκθεση* (*narratio*), την *απόφαση* (*dispositio*), τις *κυρώσεις* και την *επικύρωση*.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ: Η αυτοκρατορία της Νικαίας, κληρονόμος αυτής της Κωνσταντινουπόλεως μετά το 1204, διατήρησε την ορολογία και την δομή των δημοσίων εγγράφων που παρέλαβε από αυτήν. Στον πίνακα, που ακολουθεί, παρουσιάζονται

2 ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα δημοσίων λειτουργών*, σ. 1.

3 Βλ. τη σχετική συζήτηση για τα κριτήρια κατάταξής τους ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα δημοσίων λειτουργών*, σ. 43 - 44.

4 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 92 και ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα δημοσίων λειτουργών*, σ. 1.

5 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 68.

τα έγγραφα ανά αυτοκράτορα και ανά είδος στην Αυτοκρατορία της Νικαίας ως το έτος 1258, το θάνατο του Θεοδώρου Β΄ Λασκάρως, καθώς και τα έγγραφα που απέλυσε συνολικά ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος⁶:

Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης (1205 - 1222)

Σύνολο εγγράφων : **39** (1669 - 1708D)

Είδη εγγράφων : μήνυμα, ορισμός, συμμαχία, γράμμα, σπονδαί, σύμβαση, πρόσταγμα/πρόσταξις, διάταγμα, θέσπισμα, χρυσόβουλλο.

Έγγραφα προς μονές : 4(ένas ορισμός, μια πρόσταξις, ένα πρόσταγμα και **ένα χρυσόβουλλο**).

Ονόματα μονών : Μονή Ξηροχωραφίου, Μονή Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου.

Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης (1222 - 1254)

Σύνολο εγγράφων : **113** (1709 - 1822D)

Είδη εγγράφων : ορισμός, γράμμα, συνθήκη, σπονδαί, πρόσταγμα/πρόσταξις, θέσπισμα, χρυσόβουλλο.

Έγγραφα προς μονές : **5 χρυσόβουλλα**.

Ονόματα μονών : Μονή Λέμβων, Μονή Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου, Μονή Μαρμαριάνας, Μονή Αγίου Γεωργίου Σκοπίων, Μονή Θεοτόκου Κεχιονισμένης .

Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρης (1254 - 1258)

Σύνολο εγγράφων : **26** (1824 - 1850D)

Είδη εγγράφων : ορισμός, γράμμα, σπονδαί, πρόσταγμα/πρόσταξις, χρυσόβουλλο(;).

Έγγραφα προς μονές : Μονή Παναγίας Κεχιονισμένης(;).

Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος (1259 - 1261, 1261 - 1282)

Σύνολο εγγράφων: $24+18+172^7 = \mathbf{214}$ (1857 - 2069D εκτός των 1897 και 1897α)

Είδη εγγράφων : ορισμός, συμμαχία, γράμμα/γραφαί, σπονδαί, σύμβαση, πρόσταγμα/πρόσταξις, νεαρά, χρυσόβουλλο, σιγίλλιο, ειρήνη, συνθήκη, όρκοι, επιστολή, χρυσόβουλλοι εμπεδώσεις, προνόμια, βασιλικά συλλαβαί *ενσεσημασμένοι*

6 Οι πίνακες που ακολουθούν συνετάχθηκαν επί τη βάσει DÖLGER, *Regesten*, 3.

7 Τα πρώτα 24 απολύθηκαν από τον Ιανουάριο 1269 ως τον Αύγουστο 1269, τα υπόλοιπα 18 ως τον Αύγουστο 1261 και τα υπόλοιπα 169 υπογράφηκαν στην Κωνσταντινούπολη ως τον Δεκέμβριο 1282 οπότε και συνέβη ο θάνατος του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Βλ. DÖLGER, *Regesten*, 3.

τω ερυθρώ, γράμμα ερυθροβαφές εντός βλαπτίου σηρικού και τούτου εσφραγισμένου.

Έγγραφα προς μονές/ναούς/εκκλησίες : 17 (χρυσόβουλλα και σιγίλλια), 24 ορισμοί,
16 προστάγματα = 57 έγγραφα

Χρυσόβουλλα : 23 χρυσόβουλλα

Ονόματα μονών : Μονή Λέμβων, Μονή Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου, Μονή Ιβήρων,
Μονή Μεγίστης Λαύρας, Νέα Μονή Χίου, Μονή Εσφιγμένου, Μονή Χιλανδαρίου,
Μονή Μακρινιτίσσης, Μονή Νέας Πέτρας, Μονή Σινά, Μονή Ζωγράφου, Μονή
Ξηροποτάμου.

Η επιγραμματική παράθεση των εγγράφων κάνει φανερό πως ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος, τόσο στην περίοδο της Νικαίας(42 έγγραφα) όσο και μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως(172 έγγραφα), ξεπέρασε αριθμητικά κάθε προηγούμενό του αυτοκράτορα σε παραγωγή εγγράφων, κυρίως *χρυσόβουλλων*⁸. Στο πλαίσιο της διερεύνησης της Παλαιολόγειας περιόδου, τα *χρυσόβουλλα* έγγραφα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου(1259/1261-1282), τα οποία σώζονται και έχουν εκδοθεί προέχουν να εξεταστούν⁹.

Κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο, ο *χρυσόβουλλος* λόγος είναι η κατ'εξοχήν έκφραση του αυτοκρατορικού μεγαλείου¹⁰. Είναι ενδιαφέρον να μελετηθεί πώς ο Μιχαήλ Η΄, στην Κωνσταντινούπολη που ανακατέλαβε, η οποία είχε μόλις εγκαταληφθεί σε κακή κατάσταση από τους λατίνους, απεκατέστησε το αυτοκρατορικό μεγαλείο, κυρίως στον τομέα της εσωτερικής οργάνωσης του κράτους και στη σχέση του με τους εκκλησιαστικούς θεσμούς. Θα ενδιέφερε να μελετηθεί αν, τα έγγραφα που υπέγραψε, αποτυπώνουν πτυχές του ιστορικού γίνεσθαι και της προσωπικότητάς του, άγνωστες ως σήμερα και μας παρέχουν ένα κλειδί ερμηνείας για την εξέλιξη της βυζαντινής κοινωνίας κατά το δεύτερο μισό του δέκατου τρίτου αιώνα και τα προβλήματά της.

8«La moisson diplomatique est importante», στο BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 672

9Η επιθυμία για λεπτομερή εξέταση των εγγράφων είχε ήδη διατυπωθεί από το έτος 1963, βλ. BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 671 και σημ. 1.

10 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 233.

ΤΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΜΕΘΟΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' - ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1258-1282

1.ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ(1258-1282)

Με την παρέλευση τριών ετών και δέκα μηνών από τότε που ανέλαβε τη βασιλεία της αυτοκρατορίας της Νικαίας, ο Θεοδώρος Β΄ Λάσκαρης, τον Αύγουστο του 1258, απεβίωσε, αφού πρώτα είχε ενδυθεί το μοναχικό σχήμα¹¹. Στη διαθήκη του όριζε πως το κενό εξουσίας, που θα εδημιουργείτο, λόγω του ανηλίκου διαδόχου Ιωάννου Δ΄ Βατάτζη, θα το εκάλυπτε ως επίτροπος ο πρωτοβεστιάριος Γεώργιος Μουζάλων¹². Μετά τον θάνατο τού αυτοκράτορα, ο Γεώργιος, αισθανόμενος ένα κύμα δυσαρέσκειας εναντίον του και για μην αμφισβητηθεί η θέση του, αξίωσε όρκο¹³ στο πρόσωπό του από την πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία της Νικαίας¹⁴. Εντούτοις, μετά εννέα ημέρες από τον θάνατο τού Θεοδώρου Β΄ Λασκάρως, (πρώτο δεκαήμερο Σεπτεμβρίου 1258), την ώρα που ετελείτο επιμνημόσυνη δέηση, μέσα στον ναό της μονής Σωσάνδρων, ο Γεώργιος Μουζάλων δολοφονήθηκε με απάνθρωπο τρόπο από τα μισθοφορικά στρατεύματα της Νικαίας¹⁵.

Ο πατριάρχης Αρσένιος, επίτροπος και αυτός του ανηλίκου διαδόχου, πιεζόμενος από συνθήκες και ανθρώπους¹⁶ ανήγαγε στα ανώτατα αξιώματα τον Μιχαήλ, τον μετέπειτα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, τιμώντας τον ως επίτροπο του ανηλίκου διαδόχου και εν τέλει ως δεσπότη¹⁷. Λίγο καιρό αργότερα, υπό το βάρος των εξωτερικών κυρίως συνθηκών, τον έστεψε αυτοκράτορα, την 1 Ιανουαρίου 1259 στο Νυμφαίον¹⁸, αποσπώντας του όρκους για την παράδοση του θρόνου στον νόμιμο διάδοχο, όταν εκείνος ενηλικιωθε¹⁹. Ο Μιχαήλ Η΄,

11 ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, 74.153, σ. 257.

12 Γεώργιος Ακροπολίτης, *PLP* 518.

13 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, I.17. 77.25. Για τη σημασία του όρκου στον αυτοκράτορα και τον διάδοχο του θρόνου βλ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ, *Le serment*, σ. 111-113 και 126 - 127.

14 ΓΡΗΓΟΡΑΣ, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, III.3, σ. 64 - 65.

15 ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, 156.75.

16 ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, 265.77.

17 ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, 169, ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, 66 - 67, ΓΡΗΓΟΡΑΣ, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, σ. 70.

18 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, II.4

19 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, II. 1.

ευγενικής καταγωγής, διπλοπαλαιολόγος²⁰, προστατευόμενος της βυζαντινής αριστοκρατίας, παντρεμένος με μικρανησιά του Ιωάννη Βατάτζη, τη Θεοδώρα, με την οποία απέκτησε πέντε παιδιά, ως στρατιωτικός ηγέτης ήταν αγαπητός από τους στρατιώτες του και υποστηριζόταν από όλους τους κύκλους της κοινωνίας και από τον κλήρο²¹. Παραμένει αξιοσημείωτο γεγονός ότι εστέφθη αυτοκράτορας σε διάστημα τεσσάρων μηνών εκκινώντας από το αξίωμα του μεγάλου Κοντοσταύλου. Πρωταρχικός και έμμενος²² στόχος του Μιχαήλ Η΄ ήταν η ανάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως, γεγονός που επετεύχθη αμαχητί από τον απεσταλμένο του Αλέξιο Στρατηγόπουλο στις 25 Ιουλίου 1261, ενώ ο ίδιος βρισκόταν στο Μετεώριον²³. Ο Μιχαήλ εισήλθε πεζός στην Πόλη, την 15η Αυγούστου 1261, ενώ προπορευόταν η εικόνα της Παναγίας Οδηγητρίας και ταυτόχρονα ψαλλόταν παρακλητικός κανόνας στην Υπεραγία Θεοτόκο, ως ευχαριστία για την ανάκτηση της Πόλης μετά 57 έτη λατινικής κυριαρχίας²⁴. Εστέφθη για δεύτερη φορά *αυτοκράτωρ Ρωμαίων* στην Αγία Σοφία τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους²⁵ και πήρε την προσωνμία *Νέος Κωνσταντίνος*²⁶

Αντικρίζοντας την λεηλατημένη και κατεστραμμένη Πόλη ο Μιχαήλ Η΄ ξεκίνησε ένα ευρύ πρόγραμμα εποικισμού²⁷, αναστηλώσεων²⁸ και καλλωπισμού της που απέδωσε σημαντικά μνημεία τέχνης, πολλά από τα οποία διατηρούνται ως σήμερα²⁹. Φρόντισε επίσης να εδραιώσει την εξουσία του αποκλείοντας σε φρούριο και τυφλώνοντας τον νόμιμο διάδοχο

20 Για την καταγωγή του βλ. στο Jean-Claude CHEYNET-Jean-Francois VANNIER, *Études Prosopographiques*, Παρίσι, 1986, το κεφάλαιο: Les premiers Paléologues. Étude généalogique et prosopographique, σ. 125 - 187.

21 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, Ι.25.

22 Μεταξύ των ετών 1259-1260 υπήρξαν δυο προσπάθειες κατακτήσεως της Κωνσταντινουπόλεως από τον Μιχαήλ Η΄. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΑΣ, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, IV.1, σ. 64 - 65.

23 ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, *Ιστορία Νικαίας*, σ. 598. Τοποθετείται το Μετεώριον πλησίον του Νυμφαίου στην κοιλάδα του Έρμονος ποταμού. Ο Έρμων (τουρκικά *Gediz Nehri*, μήκος 401χλμ.) είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος ποταμός της Δυτικής Τουρκίας που εκβάλλει στο Αιγαίο. Πηγάζει από τα όρη Μουράτ στην περιοχή της Κιουτάχειας και εκβάλλει στο Αιγαίο βόρεια της Σμύρνης. Στα νότια της κοιλάδας του Έρμου, στους πρόποδες του όρους Τμώλος βρίσκονταν η πρωτεύουσα των Λυδών, οι Σάρδεις, όπου ο Έρμος δεχόταν τα νερά του παραπόταμού του, Πακτωλού.

24 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, II, 31

25 Για την ακριβή χρονολογία των στέψεων βλ. P. WIRTH, "Die Begründung der Kaisermacht Michaels VIII. Palaiologos", *JÖB* 10 (1961) 85 - 91.

26 Για το που βρίσκουμε την επωνυμία αυτή και τη σχετική βιβλιογραφία, βλ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, *Παναγία Βλαχερνών*, σ. 445. σημ. 8 και σ. 446.

27 ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, *Ιστορία Νικαίας*, σ. 616. Αναστασία ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, "Εσωτερικές μεταναστεύσεις στο Ύστερο Βυζάντιο (μέσα 13ου-τέλη 14ου αι.)", *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 27 (2017) 211 - 238 και κυρίως τη σ. 222.

28 Για τις επεμβάσεις του Μιχαήλ Η΄ στα τείχη βλ. Αντώνης ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, "Επισκευάζοντας τα τείχη της Κωνσταντινουπόλεως : αυτοκρατορικές πρωτοβουλίες κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο", *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 27 (2017) 111 - 128 και κυρίως τη σ. 114.

29 Βλ. A.-M. TALBOT, "The Restoration of Constantinople under Michael VIII", *Dumbarton Oaks Papers* 47 (1993) 243 - 261 και V. KIDONΟΠΟΥΛΟΣ, *Bauten in Konstantinopel, 1204 - 1328. Verfall und Zerstörung, Restaurierung, Umbau und Neubau von Profan- und Sakralbauten*, Βισμπάντεν, 1994.

Ιωάννη Δ' Βατάτζη³⁰. Η πράξη αυτή του στοίχισε τον αφορισμό εκ μέρους του Πατριάρχη Αρσενίου και τη δημιουργία ενός ολοκληρού αντιπολιτευτικού κινήματος εναντίον του, το οποίο πήρε τη μορφή σχίσματος, του σχίσματος των Αρσενιατών³¹ και το οποίο διατηρήθηκε ως την εποχή του διαδόχου του Ανδρόνικου Β' (1310).

Ο Μιχαήλ Η' είχε από την πεποίθηση ότι η ανασυσταθείσα βυζαντινή αυτοκρατορία μπορούσε να αναλάβει τον παραδοσιακό της ρόλο ως κυριάρχου της οικουμένης, γι' αυτό και επεδόθη σε μια μεγάλοπνοο πολιτική δραστηριότητα. Πρώτος και μεγαλύτερος κίνδυνος που ήθελε να αποτρέψει ήταν επίθεση των δυτικών δυνάμεων, και κυρίως του Καρόλου της Ανζού, προς ανακατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως. Για το λόγο αυτό έδωσε κυρίως βάρος στην εξωτερική πολιτική προς τη Δύση, εγκαταλείποντας τη Μ. Ασία. Η μόνη δύναμη, η οποία θα μπορούσε να εμποδίσει τον πόλεμο μεταξύ των χριστιανικών δυνάμεων, ήταν η παπική εξουσία. Για το λόγο αυτό ο Μιχαήλ Η' προσήγγισε την Δυτική Εκκλησία υποσχόμενος Ένωση των Εκκλησιών, την οποία, μετά από διαπραγματεύσεις, υπέγραψε δια του πρωθυπουργού του Γεωργίου Ακροπολίτη στη Λυών το έτος 1274³². Το γεγονός αυτό υπήρξε αιτία πολλών αντιδράσεων των εκκλησιαστικών κύκλων και δημιούργησε ένα δεύτερο ισχυρό αντιπολιτευτικό μέτωπο εναντίον του.

Η Ένωση αυτή ακυρώθηκε από τον Πάπα Μαρτίνο Ε' τον Μάιο του 1281 με τον αφορισμό του Μιχαήλ Η'. Μετά το γεγονός αυτό ο Κάρολος της Ανζού ήταν ελεύθερος να επιτελέσει τα σχέδιά του³³. Έχοντας συνασπίσει το σύνολο των δυτικών και ανατολικών δυνάμεων, προετοίμασε αξιόλογη στρατιωτική δύναμη εναντίον του Βυζαντίου. Η εκστρατεία του ξεκίνησε δια ξηράς αλλά μετά την ήττα στο Βεράτιο της Αλβανίας εστράφη προς ναυτική επιχείρηση με τη βοήθεια των Βενετών. Το τυχαίο στασιαστικό επεισόδιο της Δευτέρας του Πάσχα 30 Μαρτίου 1282 στο Παλέρμο, γνωστό ως *σικελικός εσπερινός*³⁴, απέτρεψε ολοκληρωτικά τα σχέδια του Καρόλου για ανασύσταση της Λατινικής Αυτοκρατορίας της Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Μιχαήλ Η' μπορούσε πλέον να στρέψει την προσοχή του προς την Μ. Ασία, προς την οποία εξεστράτευσε. Οι μέριμνες όμως και οι συνεχείς στρατιωτικές και

30 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, III.10.1-30.

31 Για τη διαπραγμάτευση όλου του προβλήματος βλ. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, *Κίνημα Αρσενιατών*.

32 LAURENT-DARROUZÈS, *Dossier de Lyon*, όπου εκδίδονται το σύνολο των κειμένων σχετικά με τα γεγονότα.

33 Μαρία ΝΤΟΥΡΟΥ-ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Ανδεγαυική κυριαρχία στη Ρωμανία επί Καρόλου Α' (1266 - 1285)*, Αθήνα, 1987, σ. 70 - 71.

34 RUNCIMAN, *Σικελικοί Εσπερινοί*, κυρίως σ. 227 - 247.

διπλωματικές προετοιμασίες τον κατέβαλαν και τον Δεκέμβριο του έτους 1282 απέθανε στη Θράκη, προτού να μπορέσει να απολαύσει τους καρπούς των κόπων του. Χαρακτηριστική είναι η φράση του συγχρόνου του ιστορικού Νικηφόρου Γρηγορά για την ιστορική προσφορά του Μιχαήλ Η΄: “*εἰ μὴ τηνικαῦτα τοιοῦτος βασιλεὺς τοῖς Ρωμαίων ἐπεστάτει πράγμασιν, ραδίως ἂν ὑπὸ τῷ...Καρούλῳ ἢ Ρωμαίων ἡγεμονία ἐγεγόνει*”³⁵.

2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1259-1282)

Ενώ η εξωτερική πολιτική του Μιχαήλ Η΄ έχει γίνει αντικείμενο πολλών συγχρόνων ερευνών και ο ίδιος έχει επαινεθεί υπερβαλλόντως για τις στρατιωτικές και διπλωματικές του επιτυχίες, στον τομέα της εσωτερικής πολιτικής έχει μελετηθεί κυρίως η εκκλησιαστική του πολιτική σε σχέση με τη Δυτική Εκκλησία και όσον αφορά το σχίσμα των Αρσενιατών³⁶. Η επιλογή αυτών των τομέων μελέτης εύκολα εξηγείται από τη θέση και τα ενδιαφέροντα των ερευνητών (όπως π.χ. για τη Σύνοδο της Λυών οι εκδότες των κειμένων της V. Laurent-J. Darrouzès ήσαν μοναχοί και ιερωμένοι της Δυτικής Εκκλησίας). Γνωρίζουμε όμως ελάχιστα για τη δημοσιονομική και την εκπαιδευτική πολιτική του Μιχαήλ Η΄ καθώς και κυρίως ποιούς τομείς της εσωτερικής του πολιτικής θεωρούσε ο ίδιος σημαντικούς και ασχολήθηκε ιδιαίτερος.

Στην περίοδο της Νικαίας, ο Μιχαήλ Η΄, στην προσπάθειά του να εδραιώσει την κυριαρχία του, ακολούθησε διαφορετικό τρόπο διοίκησης από αυτόν του Θεοδώρου Β΄ Λασκάρεως. Υπήρξε προσηνής προς τους υπηκόους του, ευσεβής προς την εκκλησία, προώθησε συγγενείς του στα ανώτερα αξιώματα, υποστήριξε την παιδεία³⁷, τα μοναστικά ιδρύματα, ιδιαίτερος αυτά του Αγίου Όρους³⁸ και χορήγησε άφθονες παροχές προς όλους³⁹.

Στη δεύτερη περίοδο, αυτή της Κωνσταντινουπόλεως, εκτός του εποικιστικού και οικοδομικού προγράμματος, ο Μιχαήλ έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη των τεχνών⁴⁰. Επίσης

35 ΓΡΗΓΟΡΑΣ, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, V.22, σ. 144 - 45.

36 Για την ανασύσταση των δικαστηρίων από την εποχή ήδη που ήταν αυτοκράτορας στη Νίκαια, βλ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, *Παναγία Βλαχερνών*.

37 CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σ. 5 – 27 και FRYDE, *Palaeologean Renaissance*, σ. 82 – 90.

38 ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Το Άγιον Όρος*, σ. 93 - 97 και για την αντίδραση των αγιορειτών σ. 98 – 102 και σ. 161 - 163.

39 ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, σ. 161. Σχόλια για την εσωτερική πολιτική του Μιχαήλ προς τα μοναστήρια και κυρίως προς τη Μ. Λαύρα με ανάλυση του περιεχομένου των χρυσοβούλλων λόγων βρίσκουμε στο ROUILLARD, *Michel VIII* κυρίως στις σ. 74 - 5 και σ. 80 - 81.

40 S. KALOPISSI - VERTI, “Patronage and Artistic Production in Byzantium during the Palaiologan Period”, στο S. T. BROOKS(επιμ.), *Byzantium: Faith and Power (1261-1557). Perspectives on Late Byzantine Art and Culture*, Νέα Υόρκη, 2006, σ. 77. Όπως επίσης S. KALOPISSI - VERTI, “Aspects of Byzantine Monumental Art after the Recapture of Constantinople (1261-c.1300): Reflections of Imperial Policy, Reactions, Confrontation with the Latins”, στο J. P. CAILLET – F. JOUBERT(επιμ.), *Orient et Occident méditerranéens*

ενδιαφέρθηκε για την ανασύσταση της εκπαίδευσης στην Κωνσταντινούπολη⁴¹. Την περίοδο μετά το 1270 ως το 1282, με σκοπό την αποτροπή της εκστρατείας του Καρόλου της Ανζού εναντίον της Κωνσταντινουπόλεως, δαπάνησε πολλά χρήματα σε μυστικές διπλωματικές αποστολές⁴². Αποτέλεσμα ήταν η δεύτερη υποτίμηση του νομίσματος το 1282⁴³. Επίσης στην προσπάθειά του να εξισορροπήσει τις τάσεις μεταξύ ενωτικών και ανθενωτικών εκκλησιαστικών παρατάξεων, οι οποίες δημιουργήθηκαν λόγω τη Συνόδου της Λυών και της Ένωσης των Εκκλησιών, αφιέρωσε πολλές δυνάμεις για να επιβάλει τις θέσεις του(μαρτυρούνται διώξεις, φυλακίσεις και ακρωτηριασμοί) με αποτέλεσμα να μην αναπτύξει κανέναν άλλον τομέα της εσωτερικής πολιτικής⁴⁴.

3. Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΕΥΝΑ : ΣΤΟΧΟΣ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΘΟΔΟΣ

Σημαντική πηγή των προεκτεθέντων είναι οι σύγχρονοι της περιόδου ιστορικοί, Γεώργιος Ακροπολίτης, Γεώργιος Παχυμέρης και Νικηφόρος Γρηγοράς⁴⁵. Υπεισέρχεται όμως πολύ έντονα το προσωπικό στοιχείο στις μαρτυρίες τους, ειδικώς σε αυτήν του Γεωργίου Ακροπολίτη⁴⁶, αφού γνώριζε προσωπικά τον Θεόδωρο Β΄ Λάσκαρη και υπήρξε μέγας λογοθέτης του Μιχαήλ Η΄. Βασιζόμενοι σε αυτούς τους ιστορικούς και στα αρχεία των ιταλικών πόλεων, του Βατικανού, και γαλλικών θεσμών οι σύγχρονοι ερευνητές χρησιμοποίησαν τις πρωτογενείς πηγές των αυτοκρατορικών εγγράφων του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου μόνον επικουρικά, με αποτέλεσμα η εικόνα της βυζαντινής διοικήσεως που

au XIIIe siècle: Les programmes picturaux, Παρίσι 2012, σ. 41 - 64, κυρίως σ. 44, με την προγενέστερη σχετική βιβλιογραφία.

41 CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σ. 31 – 50 και FRYDE, *Palaeologean Renaissance* καθώς και MERGIALI, *Lettres*, κυρίως τις σ. 15 – 33 καθώς και το ειδικό άρθρο Sophia MERGIALI-FALANGAS, *L'école Saint-Paul de l'Orphelinat à Constantinople : bref aperçu sur son statut et son histoire*, *Revue des Études Byzantines* 49(1991) 239 - 248.

42 Βλ. τη φράση που ο ίδιος σχολιάζει για τον εαυτό του :

43 Vitalien LAURENT, “Les vèpres siciliennes et la dévaluation de l'hyperpère” στο *Atti di Congresso internazionale di Numismatica*, Ρώμη, 1965, τ. II, σ. 581. Για την εξέλιξη του νομίσματος βλ. το κεφάλαιο της Cecile MORISSON, *Το βυζαντινό νόμισμα : παραγωγή και κυκλοφορία*, στο ΛΑΪΟΥ, *Οικονομική ιστορία*, τ. III, σ. 41 – 131, και κυρίως τους πίνακες σ. 61 - 62 και το διάγραμμα τής σ. 75, με τίτλο *Η τελευταία υποτίμηση του υπερπύρου*(1222 - 1345).

44 Βλ. I. PÉREZ MARTIN, “Le conflit de l'Union des Églises(1274) et son reflet dans l'enseignement supérieure de Constantinople” , *Byzantinoslavica* 56(1995)411- 422, όπως επίσης A. PAPADAKIS, *Crisis in Byzantium. The Filioque Controversy in the Patriarchate of Gregory II of Cyprus(1283- 1289)*, Νέα Υόρκη, 1983, σ. 16.

45 Πρόκειται για τις εκδόσεις ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, ΓΡΗΓΟΡΑΣ, *Ρωμαϊκή Ιστορία*.

46 ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Ακροπολίτης*, σ. 37 - 39 όπου η συγγραφέας αναλύει το πώς παρουσιάζει ο Ακροπολίτης τον Μιχαήλ Η΄.

συνθέτουν να αφήνει πολλούς τομείς ακάλυπτους και να δημιουργεί πλήθος ερωτηματικά⁴⁷

Όπως έχει προαναφερθεί, στην εργασία που ακολουθεί θα μελετηθούν τα *χρυσόβουλλα* Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Η συγκέντρωση του υλικού πραγματοποιήθηκε επί τη βάση του καταλόγου των εγγράφων του F. Dölger, στον οποίο τα έγγραφα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου καταλαμβάνουν σαρανταπέντε σελίδες⁴⁸. Η καταγραφή αυτή, η μόνη που υφίσταται και έχει συμπληρώσει εβδομήντα έτη ζωής, χρειάστηκε να επικαιροποιηθεί, ώστε να οριστεί το προς μελέτη υλικό⁴⁹. Μετά την επεξεργασία το αντικείμενο της παρούσας έρευνας περιλαμβάνει δεκατρείς *χρυσόβουλλους λόγους* και τέσσερα *χρυσόβουλλα σιγίλλια*, τα οποία κατά χρονολογική σειρά κατατάσσονται : από το Δεκέμβριο 1258/Ιανουάριο 1259 ως τον Ιούνιο του ίδιου έτους, ο Μιχαήλ Η΄ απέλυσε έξι *χρυσόβουλλους λόγους*, τέσσερις υπέρ μονών του Αγίου Όρους, έναν υπέρ της Μονής Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου και έναν υπέρ της Νέας Μονής Χίου. Συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 1259, μόλις εστέφθη αυτοκράτορας απέλυσε δυο *χρυσόβουλλους λόγους*, έναν υπέρ της Μονής Μεγίστης Λαύρας και έναν υπέρ της Μονής Ιβήρων, τον Απρίλιο του ίδιου έτους απέλυσε *χρυσόβουλλο* υπέρ της Νέας Μονής Χίου, τον Μάιο υπέρ της Μονής Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου και τον Ιούνιο δυο υπέρ της Μονής Εσφιγμένου του Αγίου Όρους.

Θα ακολουθήσουν άλλοι εννέα *χρυσόβουλλοι λόγοι* και τέσσερα *σιγίλλια*⁵⁰, μεταξύ των ετών 1262-1277. Υπέρ μονών του Αγίου Όρους, υπέρ της Μονής Λέμβων, υπέρ της Μονής Παναγίας Χοζοβιωτίσσης Αμοργού, υπέρ Μονών της περιοχής Δημητριάδος, υπέρ της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Βουλγαρίας, και υπέρ του Ναού της Αγίας Σοφίας Κων/λεως.

Βρίσκονται εκδεδομένα, τα μεν αγιορειτικά στις εκδόσεις των Αρχείων του Αγίου Όρους⁵¹, το έγγραφο της Πάτμου στον τόμο των Πατμιακών Αυτοκρατορικών Εγγράφων⁵², και τα

47Πρόκειται κυρίως για το έργο του ελληνοαμερικανού ΠΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, το οποίο έφερε στο φως τις δυτικές πηγές και τις μελέτησε. Το αγγλικό κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε το 1959 και η ελληνική μετάφραση το 1969.

48 DÖLGER, *Regesten*, 3, σ. 30 – 76.

49Συγκεκριμένα το έγγραφο 1875D πρέπει να συνδυαστεί με το 2067D και να σχετιστούν με τη μονή Εσφιγμένου και όχι με τη μονή αγίου Παύλου, όπου φυλλάσσονται. Επίσης τα έγγραφα 1897 και 1897α δεν τα απέλυσε ο Μιχαήλ Η΄ αλλά ο γιός του Ανδρόνικος Β΄. Το έγγραφο 1975D δεν υφίσταται στην έκδοση των αρχείων της Λαύρας. Το έγγραφο 1939D δεν είναι χρυσόβουλλον αλλά αφιερωτήριο έγγραφο, CHILANDAR 7, σ. 122-126.

50 Germaine ROUILLARD, “Note de Diplomatie byzantine. Le χρυσόβουλλον σιγίλλιον et le χρυσόβουλλος λόγος”, *Byzantion* 8(1933) 117 – 124 όπου υποστηρίζει ότι αρχικά το *σιγίλλιο* περιείχε μεγαλύτερας αξίας προνόμια.

51 Βλ. στη βιβλιογραφία.

52 Βλ. ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ.

υπόλοιπα στους τόμους των Acta et Diplomata⁵³.

Σε αυτά προστίθενται επίσης τρεις χρυσόβουλλοι λόγοι υπέρ ιδιωτών, ένας, σε μορφή επιστολής, που απευθύνεται υπέρ της Άννας Κωνσταντίας Hohenstaufen⁵⁴, ένας υπέρ του ιερέα Μοδηνού⁵⁵ και ένας υπέρ του Δημητρίου Μουρίνου⁵⁶. Υπό μορφή χρυσοβούλλου έχει καταγραφεί και η υπόσχεσις/συμφωνία με τη Δυτική Εκκλησία προ της Συνόδου της Λυών και είναι εκδεδομένη στον ειδικό τόμο με κείμενα για τη Σύνοδο της Λυών⁵⁷. Σώζονται επίσης δυο χρυσόβουλλα, ένα υπέρ των Γενουατών(1941D⁵⁸) και ένα υπέρ των Βενετών(2026D). Τα υπό εξέταση έγγραφα είναι:

ΑΡΙΘΜ. DÖLGER	ΑΡΧΗ ΠΟΥ ΑΠΟΛΥΕΙ	ΑΠΟΛΕΚΤΗΣ	ΕΙΔΟΣ ΕΓΓΡΑΦΟΥ	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΛΥΣΕΩΣ
1866D ⁵⁹	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ Μ. ΛΑΥΡΑΣ 71	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1259 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
1867D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΙΒΗΡΩΝ 58	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1259 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
1870D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1259 ΑΠΡΙΛΙΟΣ
1871D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΜΟΥ 14	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1259 ΜΑΪΟΣ
1875D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ(ΠΑΡ.Α)	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1259
D2067 =2078	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 6	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1258-1259 ΔΕΚ.-ΙΟΥΝ.
1915D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΩΝ ΛΕΜΒΩΝ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1262
1916 D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΑΝΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ HOHENSTAUFEN	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ	1262-1270 ΔΕΚ.-ΔΕΚ.
1917D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ Μ. ΛΑΥΡΑΣ 72	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1263
1963D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΧΟΖΟΒΙΩΤΙΣΣΗΣ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1263 ΜΑΪΟΣ

53 Βλ. *Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana*, Franz MIKLOSICH - Joseph MÜLLER(εκδ.), τ. 1 - 6, Βιέννη, 1860-1890. Για τα έγγραφα που ασχολούμαστε τ. 4 και 5.

54 Βλ. σημ. 138.

55 Σώζεται στο αρχείο της μονής Χιλανδαρίου, βλ. *CHILANDAR* 26.

56 Σώζεται στο αρχείο της μονής Δοχειαρίου, βλ. *DOCHEIARIOU* 9.

57 LAURENT-DARROUZÈS, *Dossier de Lyon*.

58 Με τον αριθμό και το γράμμα D παραπέμπουμε στην αρίθμηση που έχει το έγγραφο στον κατάλογο DÖLGER, *Regesten*, 3.

59 Βλ. σημ. 56.

		ΑΜΟΡΓΟΥ		
1956D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΝΑΟΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1.1.1268- 31.8.1271
3221D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 8	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ	1267 ή 1282
1978D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 8	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ	1271 ΑΠΡΙΛΙΟΣ
1985D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1272 ΜΑΪΟΣ
1992D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ	1272 ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
2013D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΥΠΟΣΧΕΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΕΡΙ ΛΑΤΙΝΩΝ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΙΟΣ ΛΟΓΟΣ	1273
2011D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΝΕΑΣ ΠΕΤΡΑΣ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1274 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
2012D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1274-1282 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
1997D= 2023D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ 10	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1275 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2031D	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΜΟΝΗ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 10	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ	1277 ΙΟΥΛΙΟΣ
2331D= ΜΟΝΗ ΧΙΛΑΝΔΑ ΡΙΟΥ 26	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΙΕΡΕΑΣ ΜΟΛΗΝΟΣ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ	ΠΡΟ1281
2367D= 2069= ΔΟΧΕΙΑΡΙ ΟΥ 9	ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ	ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΥΡΙΝΟΣ	ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	1280/81

Για να διατυπωθεί μια σύγχρονη και επαρκής ερμηνεία της απόλυσης των *χρυσοβούλλων* λόγων και σιγιλλίων Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου χρειάζεται, θεωρούμε, να ληφθούν υπόψη τρεις παράμετροι. Κατά πρώτον μια συνολική θεώρηση του ιστορικού γίνεσθαι του έτους που απολύεται το κάθε *χρυσόβουλλο*. Ταυτόχρονα να λαμβάνονται υπόψη οι στόχοι της πολιτικής του υπογράφοντα το έγγραφο σε ποικίλες κατευθύνσεις στη βυζαντινή κοινωνία στο δεύτερο μισό του δεκάτου τρίτου αιώνα. Και κατά τρίτον όλα τα

προηγούμενα να αναλύονται εν σχέσει με την προσωπικότητα του συντάκτη και του παραλήπτη του εγγράφου έτσι ώστε η ερμηνεία που θα διατυπωθεί να πλησιάζει *προς την αλήθειαν των προσώπων και των πραγμάτων*.

Στη συνέχεια κατά χρονολογική σειρά θα παρουσιαστεί το περιεχόμενο τού κάθε *χρυσοβούλλου* χωριστά. Η παρουσίαση θα περιλαμβάνει τα εξής μέρη : μετά από σύντομη εισαγωγή, θα αναφέρονται επιγραμματικά τα ιστορικά στοιχεία του εγγράφου, έπειτα θα παρουσιάζεται το περιεχόμενό του και θα εξηγείται ο σκοπός για τον οποίο συντάχθηκε, θα αναλύεται ιδιαιτέρως το *προοίμιό* του, τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται σε όλο το έγγραφο και θα γίνονται γλωσσικές παρατηρήσεις. Στη συνέχεια θα διατυπωθούν παρατηρήσεις επί του συνόλου των *χρυσοβούλλων* και θα συγκριθούν τα *χρυσόβουλλα* μεταξύ τους καθώς θα μελετηθούν αναλυτικά τα *προοίμια* τους. Θα γίνει προσπάθεια να συσχετιστούν με τα ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα της εποχής καθώς και με την ιστορία των Μονών και την προσωπικότητα του Μιχαήλ Η΄. Επίσης, όσο επιτρέπουν τα έγγραφα, θα φωτιστούν ορισμένες πτυχές της εσωτερικής πολιτικής και της προσωπικότητας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, ως ανθρώπου και αρχηγού του Βυζαντινού Κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'. ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΣΙΓΙΛΛΙΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Στην χρονολογική παρουσίαση των εγγράφων, που ακολουθεί, ο εκτεταμένος *χρυσόβουλλος* λόγος προς το ναό της Μεγάλης του Θεού Εκκλησίας, της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, θα εξεταστεί εκτός χρονολογικής σειράς στο τέλος του κεφαλαίου. Δεν θα εξεταστούν επίσης τα έγγραφα προς τους Γενουάτες και προς τους Βενετούς διότι εντάσσονται στην εξωτερική πολιτική του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Το κείμενο των περισσότερων εγγράφων βρίσκεται στο παράρτημα της εργασίας, σ. 89-114.

Β΄1. ΕΤΟΣ 1259

Το έτος 1259 υπήρξε κρίσιμο και δημιουργό πολλών αναταράξεων στο κράτος της Νικαίας⁶⁰. Τα κύρια γεγονότα προέρχονταν από τα προβλήματα περί τη διαδοχή της

60 Η εξιστόρηση βασίζεται στο έργο ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, *Ιστορία Νικαίας* διότι έχει μελετήσει βυζαντινές και δυτικές

εξουσίας, λόγω του αιφνίδιου θανάτου του Θεοδώρου Β΄ Λασκάρως. Ακολούθησε η δολοφονία τού Γεωργίου Μουζάλωνα και η άνοδος στην εξουσία του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Προβλήματα δημιουργούσε επίσης ο συνασπισμός τού Δεσποτάτου της Ηπείρου με τα Λατινικά κράτη του ελλαδικού χώρου καθώς και το Λατινικό κράτος της Κωνσταντινουπόλεως, το οποίο, διά απεσταλμένων του, ζητούσε εκτεταμένα εδάφη από τη Θεσσαλονίκη ως την Κωνσταντινούπολη. Σε αυτό απάντησε περήφανα ο Μιχαήλ Η΄ αποκλείοντας κάθε παραχώρηση. Προς το Δεσποτάτο της Ηπείρου⁶¹, προς το Βασίλειο της Σικελίας, το Πριγκιπάτο της Αχαΐας και τον Πάπα αρχικά ο Μιχαήλ Η΄ έστειλε πρεσβείες για συνθηκολόγηση και Ένωση των Εκκλησιών, οι οποίες απέτυχαν⁶². Η αποτυχία της διπλωματικής οδού τον ανάγκασε, το Μάρτιο 1259, να στείλει τον αδελφό του Ιωάννη, με στρατό και επιφανείς αξιωματούχους εναντίον του Μιχαήλ Β΄ της Ηπείρου και των συμμάχων του, Μαμφρέδου της Σικελίας και Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου της Αχαΐας. Οι δυο αντίπαλοι συναντήθηκαν κοντά στην σημερινή Καστοριά, στη χαράδρα του Μοναστηρίου, στη θέση Βορίλλα Λόγγος, όπου οι Βυζαντινοί με δόλο υπερίσχυσαν στη μάχη της Πελαγονίας(θέρος 1259), διαλύοντας τη φραγκική στρατιά και συλλαμβάνοντας αιχμάλωτο τον Βιλλαρδουίνο⁶³.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1259

I. ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 71 ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ (=D 1866) (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1258/59)

Τον πρώτο *χρυσόβουλλο* λόγο, τον οποίο υπογράφει σαν αυτοκράτορας της Νικαίας, μετά τη στέψη του, τον Ιανουάριο 1259, ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος είναι υπέρ της Μονής Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους⁶⁴. Μέσα στο ίδιο εξάμηνο απολύονται μία σειρά άλλων πέντε αναλόγων εγγράφων υπέρ μεγάλων μοναστικών κέντρων της αυτοκρατορίας⁶⁵. Με βεβαιότητα η σύνταξη όλων των εγγράφων δεν είναι αποτέλεσμα τυχαίας ενέργειας.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει αυτός ο πρώτος *χρυσόβουλλος λόγος*, εκτός των περιουσιακών στοιχείων της Μονής και των φορολογικών απαλλαγών, οι οποίες περιγράφονται

πηγές καθώς και στο έργο του NICOL, *Τελευταίοι αιώνες*, το οποίο ακολουθεί κατά πόδας αυτό του ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*.

61 Σχετικά με τη σχέση αυτοκρατορίας της Νικαίας και Ηπείρου βλ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ – ΖΑΦΡΑΚΑ, *Νίκαια και Ηπειρος*.

62 ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ, *Χρονική συγγραφή*, σ. 162 - 165.

63 ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, *Ιστορία Νικαίας*, σ. 529 – 535 με παράθεση όλων των πηγών, βυζαντινών και δυτικών.

64 *LAVRA II*, αρ.71. 1 – 111.

65 Το *χρυσόβουλλο* αυτό σχολιάζει εκτενώς ο ROUILLARD, *Michel VIII*, σ. 74 – 75 και 78 – 79.

λεπτομερώς, είναι η μνεία της δημιουργίας της μοναστικής κοινότητας του Άθω από τον Άγιο Αθανάσιο και η δυνατότητα προσφυγής της Λαυρεωτικής κοινότητας στον αυτοκράτορα για να δικάσει και να επιλύσει τις διαφορές μεταξύ μοναχών του Αγίου Όρους.

Το περιεχόμενο του παρόντος χρυσοβούλλου είναι διττό. Κατά πρώτον πιστοποιεί ότι *τὰ παλαιὰ πάντα δικαιώματα τῆς μονῆς καὶ δι' αὐτῶν ἢ τῶν κτημάτων πάντων περιοχὴ καὶ κατοχὴ ἐπικύρωςιν ἔξουσιν καὶ προσθήκην μεγίστην τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν τὰ δ' ἐκ νέου προσκυρωθέντα παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν τὸ ἀπαρεγχείρητον πλουτήσουσι καὶ τὸ παντελῶς καὶ εἰς τὸν αἰῶνα ἀδιάσειστον*⁶⁶. Επιπλέον δωρίζει στη Μονή νέες κτήσεις, τις οποίες μάλιστα απαλλάσσει *ἔξω πάσης ἐσεῖται χειρὸς καὶ ἐξουσίας καὶ ἀπαιτήσεως καὶ δόσεως καὶ ὀχλήσεως*⁶⁷. Κατά δεύτερον καταγράφει με εξαντλητικές λεπτομέρειες ὅλη την υπάρχουσα περιουσία της Μονῆς *κατοχυροῖ πρὸς τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ρητῶς ἐμπεριειλημμένων ἐν αὐτῷ καὶ τὰ μὴ ρητῶς περιορισμένα ὡς ἄγνωστα ἢ ἀνωνόμαστα ἢ ἀνεξεύρετα προαναιρεῖ ἢ ἀνατρέπειἢ βασιλεία μου συνυπολογιζομένων χρυσοβούλλων, ὀρισμῶν, ἀποκαταστάσεων καὶ ἐπικρατύνει δεσποτεῖαν καὶ κυριότητα, ἃ καὶ ρητῶς ἔχουσιν οὕτως.....ἔσται ταῦτα πάντα κατέχουσα ἢ τοιαύτη εὐαγεστάτη μεγάλη Λάβρα ...κατ' ἀναφαίρετον δεσποτεῖαν καὶ κυριότητα αὐτοδέσποτον καὶ ἐφ' ἅσιν ἀδιάσειστον...ἀκαταζήτητον*⁶⁸. Επίσης την απαλλάσσει ἀπὸ την προσφυγὴ στα τοπικά δικαστήρια καὶ ἀρχοντες *τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν μόνῃ ὑπόκειται καὶ παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν μόνῃ τὴν λῦσιν ἔξει ...ἵνα μὴ τὸ ἀνήκον αὐτῷ σέβας ὑβρίζηται τῇ περιαγωγῇ καὶ περιφορᾷ πρὸς τοὺς κατὰ τόπου ἄρχοντας*⁶⁹.

Επίσης επιβάλλεται ποινὴ σε ὅποιον τα παραβεί...*τοῦ ἐπιχειρήσοντος κατὰ τι παρασαλεῦσαι τὰ διωρισμένα παρὰ τῆς βασιλείας μου ἢ ὅπωςδῆποτε διασεῖσαι ὑφορωμένου μετὰ τῆς θείας ἀγανακτήσεως..καὶ τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν ὀργὴν καὶ ἀποστροφὴν ...οὕτως ἀπερίτρεπτον διαμένειν ὡς εἴρηται τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον*⁷⁰.

Σκοπός τοῦ Μιχαήλ Η' μάλλον ἦταν να δείξει την αφοσίωσή του στη μοναστική πολιτεία τοῦ *θεωνόμου ὄρους, πρὸς τὴν τοῦ ὄρους ὑπεροχὴν*. Επίσης να αναδείξει τὴν *ὑπερκειμένην τῶν ὄλων μονὴν τὴν ὀνομαστήν Λαύραν .. τοῦ περιβοήτου ἀγίου πατρὸς Ἀθανασίου*⁷¹, σεβόμενος τὴν ιεραρχία των Μονῶν καὶ τοιουτοτρόπως να τὴν ενισχύσει διότι αὐτὴ *ὑπερκαθημένην τῶν*

66 LAVRA II, αρ.71.24-28.

67 LAVRA II, αρ.71.42-44.

68 LAVRA II, αρ.71.47-48, 74.

69 LAVRA II, αρ.71.90-98.

70 LAVRA II, αρ.71.104-108.

71 LAVRA II, αρ.71.14-15.

ἄλλων καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος καὶ τὰ πράγματα ἐβεβαίωσαν⁷². Ο σεβασμός του φανερώθηκε καταγράφοντας και επιβεβαιώνοντας τα περιουσιακά της στοιχεία, επαυξάνοντάς τα και απαλλάσσοντάς την από δικαστικές διαμάχες. Τις προθέσεις του αυτές δε αποδεικνύει μόνον το κείμενο του χρυσοβούλλου αλλά τις διακηρύσσει και στο προοίμιο.

Το προοίμιο, το οποίο οι μελετητές θεωρούν αρκετά εκτεταμένο(27 τυπωμένες σειρές) και αιτία αμφισβήτησης της γνησιότητας⁷³ και του ίδιου του εγγράφου, χρησιμοποιεί το κλιμακωτό σχήμα προκειμένου για εξάρει τα νοήματα που επιθυμεί.

Τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται είναι το κλιμακωτό σχήμα με τρεις βαθμίδες(τοῦ θεωνόμου ὄρους, τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου, τοῦ ὄρους ὃ ἡγάπησεν ὁ Θεός), με το οποίο αναβιβάζεται η Μ. Λαύρα στο υψηλότερο σημείο του αθωνικού και εν γένει μοναχισμού. Με το σχήμα αυτό, κάνοντας αναφορά σε μια εκτεταμένη παρομοίωση-εικόνα από την Π. Διαθήκη, αυτή του Σολομώντα με το τρίπλοκον σπάρτιον, αποκρυσταλλώνει τη συνθήκη της βεβαίας επιβίωσης και ανάπτυξης μιας μονής, που της παρέχει ο παρὼν χρυσόβουλλος λόγος; ὅς τοῖς τρισὶ τούτοις ἡργμένοις καὶ συνειρμένοις, δηλαδή τῇ τῶν ἁγίων οἰκητόρων ἐντεύξει μαζί με τῇ εὐμενείᾳ τῆς βασιλείας ἡμῶν και επίσης τῇ ὀφειλομένη ἀφοσιώσει περὶ τὸν ἅγιο πατέρα θα εἶναι δυνατό συνέξει πᾶν δίκαιον τῆς μονῆςκοσμήσει αὐτήνἐπικρατύνει ταῦτα πάντα καὶ συνδήσει ἐς ἀδιάρρηκτόν τε καὶ ἀδιάλυτον⁷⁴. Θέτοντας στο κέντρο τὴν εὐμένεια τῆς βασιλείας ἡμῶν πιστοποιεῖ την αιτία εκδόσεως του παρόντος εγγράφου και την κυρίαρχη θέση του αυτοκράτορα στην προστασία του μοναχισμού. Υπάρχει επίσης μιά ρητορική ερώτηση. Χρησιμοποιούνται ακόμη εικόνες και μεταφορές και παρομοιώσεις, ὥσπερ ἀκροθίνιον ἢ ἀκρόπολιν, τὸ τρίπλοκον σπάρτιον ...συνέξει πᾶν δίκαιον , τὸ ὑπερβάλλον τῆς δυνάμεως ..ταῦτα πάντα συνδήσει.

II. ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΙΒΗΡΩΝ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ 58(=D 1867)

(ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1258/59)

Τον Ιανουάριο 1259 από τη μονή τῶν Ἰβήρων, η οποία περιγράφεται περιφανῆς....πολυτελῆς ἐν κτήμασί τε (καὶ) πράγμασι καὶ ἀλλοίοις κόσμοις⁷⁵, μοναχοί, οι οποίοι τὴν ὑπεράνθρωπον πολιτείαν πεφιληκότων καὶ περὶ τὸν ἄσκειον βίον ἐσπουδακότων καὶ τὸν

72 LAVRA II, αρ.71.15.

73 DÖLGER, Regesten, 3, σ. 31 – 32.

74 LAVRA II, αρ.71.19-24.

75 IVIRON, αρ. 58.5.

σύρφακα τοῦτον ἀπεπυκνῶτον κόσμον καὶ πολυμέριμον⁷⁶, προσέτρεξαν στον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, και, αφού του διηγήθηκαν τα παθήματά τους, του ζήτησαν βοήθεια και προστασία ώστε η μονή να επαναλειτουργήσει και να επιτελέσει το έργο της.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, εκτός των αναφορών στην περιουσία της μονής, είναι η δήλωση του αυτοκράτορα για ύπαρξη πολυτελών κτημάτων και αντικειμένων στη Μονή, η επιδρομή ιταλών πειρατών με αποτέλεσμα την αρπαγή και καταστροφή κειμηλίων και εγγράφων της Μονής, η φυγή των διασωθέντων μοναχών και η προσφυγή τους στον αυτοκράτορα για βοήθεια με σκοπό την επανασύσταση της Μονής.

Το περιεχόμενο του χρυσοβούλλου λόγου συνίσταται ακριβώς σε αυτή τη συνάντηση με τους Ιβηρίτες μοναχούς, οι οποίοι περιέγραψαν την πειρατική επιδρομή και τις καταστροφές που υπέστησαν⁷⁷. Διηγήθηκαν ότι *ιταλική καὶ γὰρ ζυμμορία πειρατικὸν ἀντλοῦσα τὸν βίοτον πυρὸς ἀνέσκηψε ... τοὺς μὲν ἀπῆγξε καὶ θανάτου ἔργον πεποίηκε, τοὺς δ' ἀπῶσε τῶν κελλυδρίων καὶ μακρὰν ἀπελήλακεν· ἐντεῦθεν εἰς ἀρπαγὴν πᾶν ἀνάθημα καὶ ἱερὸν κειμήλιον ἔκειτο, ὅσον ἐν χρυσηλάτοις καὶ καταμαργάροις σκεύεσι συνηρίθμητο, πᾶν τὸ εἰς σωματικὴν χρεῖαν τοῖς μοναχοῖς ἐπαρκοῦν, καὶ τοῦτο ἐπεσκυλεύετο καὶ τὸ τυχὸν ἠφανίζετο*⁷⁸. Επέμειναν κυρίως στην καταστροφή των κτητορικών εγγράφων της Μονής. Συνέπεια των γεγονότων ήταν η Μονή να εγκαταλειφθεί και η περιουσία της να διασκορπιστεί, *Τί γοῦν τὸ ἐγκατάλλειμμα τοῦ πολυανδρίου τῶν μοναχῶν, οἳ φυγὴ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο*⁷⁹. Μοναδική λύση βρήκαν την προσφυγή στην αυτοκρατορική βοήθεια *βαθύτερόν τινα προσκαλεσάμενοι λογισμὸν καὶ ὅθεν ἂν τούτοις ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ τῆς ἀλλοιωσέως γένοιτο καλῶς στοχασάμενοι, προσῆλθον τῇ βασιλείᾳ μου*⁸⁰, με σκοπό να λυπηθεί ο αυτοκράτορας τη Μονή και να εκδόσει χρυσόβουλλο ως ιδρυτικό εκ νέου της μοναστικής κοινότητας *καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ὡς εἶχον ἀναταξάμενοι, σπλάγχνα συμπαθείας καὶ οἰκτιρμῶν ἀνοῖζει τούτοις αὐτὴν καθικέτευσαν, καὶ μὴ παριδεῖν τοιαύτην μονὴν ἐφ' οὗτω δεινῷ πτώματι κατακλιθεῖσαν ἐξελιπάρησαν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ χρυσόβουλλον λόγον αὐτῆς ἐξήτησαντο, οἷον ἀπαρχὴν τινα καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ φροντιστηρίου τούτων*⁸¹. Ο Μιχαήλ Η΄ τὴν τῶν ὁσίων μοναχῶν εὐμενῶς ὠκειώσατο δέησιν, τὴν ἔντευξιν αὐτῶν οὐκ ἀπώσατο, σπλάγχνα τούτοις ἐλέους ἀνέωξε και τους παρείχε χρυσόβουλλο λόγο, με τον οποίο παρακελεύεται μένειν τὴν τοιαύτην μονὴν καὶ τὰ ἐν

76 *IVIRON*, αρ. 58.1-2.

77 Οι καταστροφές αυτές χρονολογούνται περί το 1246, βλ. την εισαγωγή *IVIRON*, σ. 7.

78 *IVIRON*, αρ. 58.14-21.

79 *IVIRON*, αρ. 58.26.

80 *IVIRON*, αρ. 58.27-28.

81 *IVIRON*, αρ. 58.29-32.

αὐτῇ πάντα... ὥστε ταῦτα μὲν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐνάπολειφθέντα τῇ τοιαύτῃ μονῇ, ἐκ μεγάλων μικρὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἐς ὀλίγα περιεστώμενα⁸². Τῆς δώρισε καὶ νέες κτήσεις πρὸς τὰ δυστυχῶς συμβάντα τῇ τοιαύτῃ μονῇ συμπαθῶς διατεθεῖσα ἡ βασιλεία μου πρόνοιάν τινα πεποιηκέναι τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῆς ἀλλοιώσεως καὶ τῆς ἐπὶ τὸ ἄμεινον ἀνέστησεως⁸³ οἱ ὁποῖες ἀπαριθμούνται στη συνέχεια καθὼς τῆς παρείχε καὶ φοροαπαλλαγές. Καταληκτικὸν τοῦ χρυσοβούλλου εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι *θεσπίζει ἀμετάτρεπτά τε καὶ ἀναλλοίωτα συντηρεῖσθαι πάντα τὰ τῷ τοιοῦτῳ χρυσοβούλλῳ αὐτῷ ἐγκείμενα,....συντηρεῖν οὕτως αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ...διηνεκεῖς χρόνους διαμένειν*⁸⁴, καὶ ἀσφαλίζει τὰ προνόμοια μετὰ τὴν ποινὴν γιὰ ὅποιον τὰ καταπατήσῃ ὑφορωμένου τοῦ κατατολμῶντος τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων ἐναντίον *τί διαπράξασθαιτὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπεξελεύσεως ἐπαχθησόμενον αὐτῷ κίνδυνον καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησιν*⁸⁵.

Σκοπός τοῦ χρυσοβούλλου λόγου κατὰ πρῶτον φαίνεται νὰ εἶναι ἡ δημιουργία ἐνὸς νέου κτηματολογίου τῆς Μονῆς καθὼς καὶ ἐνὸς καταλόγου φοροαπαλλαγῶν. Ἐπίσης ἐνυπάρχει ἕνας στοχασμὸς γιὰ τὴν καταστροφικὴ δύναμη τοῦ πανδαμάτορα χρόνου *τί γοῦν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος,Φθάνει κἀνταῦθα τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ἐπιδείξασθαι καὶ κατὰ βραχὺ τῶν ὧν εἶχεν ἡ μονὴ πολυτελῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων στέρησας ἐς ὀλίγα ταύτην ἐληλάκει*⁸⁶ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν καταστροφικὴ μανία τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μεταβάλλει τὸν κατοικημένο χώρον σὲ ἔρημον *τὸ περιττὸν δὲ τῆς μανίας ἢ μᾶλλον τῆς ἀπληστίας εἰπεῖν οἱ βάρβαροι ἐνδεικνύμενοι,...καὶ αὐτὰς δὴ τὰς διφθέρας, αἱ φιλευσεβεῖς βασιλεῖς χρυσοβούλλους λόγους ὥρισαντο καὶ ταύτας κῦνες καθωσπερεὶ διεσπάραζαν λιπόντες τὴν περιφανεστάτην μονὴν εἰ μὴ χῶρον ἔρημον καὶ ἀπάνθρωπον ἢ τόπον κλαυθμοῦ καὶ πεδίου ἀφανισμοῦ*⁸⁷. Στοχάζεται ἐπίσης ὁ συντάκτης τοῦ χρυσοβούλλου γιὰ τὴν δύναμη τῆς θέλησης τῶν μοναχῶν νὰ ἐπανιδρύσουν τὴν Μονὴν αὐτοὺς καὶ τὴν συνεχὴ φροντίδα τοῦ αυτοκράτορα γιὰ αὐτοὺς *τὸ ἀτύρβαστον τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν ποιησαμένη περὶ πολλοῦ*⁸⁸.

Τὸ προοίμιο τοῦ χρυσοβούλλου ἀναφέρεται στὸ ἰδεώδες τοῦ μοναχισμοῦ μετὰ ἐγκωμιαστικὰς ἐκφράσεις, *τὴν ὑπεράνθρωπον πολιτείαν, τὸν ἄσκειον βίον* καὶ καταφέρεται

82 *IVIRON*, ἀρ.58.40-76.

83 *IVIRON*, ἀρ.58.76-79.

84 *IVIRON*, ἀρ.58.91-95.

85 *IVIRON*, ἀρ.58.95-98.

86 *IVIRON*, ἀρ.58.9-13.

87 *IVIRON*, ἀρ.58.21-26.

88 *IVIRON*, ἀρ.58.89-90.

εναντίον τού εγκόσμιου βίου τὸν σύρφακα τοῦτον ἀπεπυκνῶτον κόσμον⁸⁹. Εγκωμιαστικά παρουσιάζεται επίσης στην αθωνική πολιτεία η θέση και τα πλούτη της Μονῆς Ιβήρων *περιφανῆς καὶ αὕτη καὶ οὐ πολλῶν τὰ πρωτεῖα χαριζομένη, πολυτελὴς ἐν κτήμασί τε καὶ πράγμασι* καθώς και η πνευματικότητά της, *ὠλβίζετο δὲ καὶ ὁσίοις ἀνδράσι τοῖς περὶ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἐντετηκόσιν*. Στη συνέχεια υπάρχει ρητορική ερώτηση για τον πανδαμάτορα χρόνο, ο οποίος *οἰκείαν ἐνέργειαν.....κατὰ βραχὺ...ὧν εἶχε ἡ μονὴ στέρησας*⁹⁰. Κατόπιν γίνεται μνεία συγκεκριμένης πειρατικής επιδρομῆς και καταστροφῆς της Μονῆς, εις τρόπον ὥστε να γίνει εντυπωσιακότερη η καταστροφή ἀπὸ τους πειρατές και να φανεί η ιδιαίτερη εὐνοια του αυτοκράτορα με αυτά που παρέχει στο ἔγγραφο. Μορφικά το *προοίμιο* ἀνήκει στα *τριμερή*, με πρώτο μέρος το εγκώμιο στο μοναχισμό, δεύτερο μέρος την πολυτέλεια της Μονῆς Ιβήρων και τρίτο τη δύναμη του πανδαμάτορα χρόνου, ο οποίος πήρε τη μορφή *ιταλική συμμορία πειρατική*. Και σε αυτή τη διάρθρωση διακρίνουμε εντέχνως ρεαλιστικά/ιστορικά στοιχεία.

Ο συντάκτης του εγγράφου χρησιμοποιεῖ ὡς εκφραστικά μέσα τις ζωντανές και παραστατικές εικόνες/παρομοιώσεις *ἀνέσκηψε δίκην οὗ δήπερ ὁ καπνὸς τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν τῶν δίκην μελισσῶν τοῖς τῆς ἀρετῆς ἄνθεσι τὸ τῆς σωτηρίας μέλι τιθαιβωσσόντων, τοὺς μὲν ἀπῆγγε καὶ θανάτου ἔργον πεποίηκε, τοὺς δ' ἀπῶσε τῶν κελλυδρίων καὶ μακρὰν ἀπελήλακεν*· ὅπως ἐπίσης *σπλάγχνα συμπαθείας καὶ οἰκτιρμῶν ἀνοῖξαι καὶ χρυσόβουλλον λόγον ...οἶον ἀπαρχὴν τινα καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ φροντιστηρίου τούτων καὶ κῶνες καθωσπερεὶ καὶ ἀκόμα τοιαύτην μονὴν ἐφ' οὗτω δεινῷ πτώματι κατακλιθεῖσαν ἐξελιπάρησαν*. Το κείμενο διανθίζεται με ρητορικές ερωτήσεις *τί γοῦν ἡ ταχινὴ πρὸς παράκλησιν βασιλεία μου;* οι οποίες φανερώνουν τη σκέψη του συντάκτη και ἔμμεσα αιτιολογούν τη χορήγηση των προνομίων υπὲρ της Μονῆς Ιβήρων τον πρώτο μῆνα βασιλείας του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου (Ιανουάριος 1259).

Η γλώσσα ολοκλήρου του εγγράφου εἶναι ιδιαιτέρως προσεγμένη με εκτεταμένες φραστικές περιόδους, κυρίως η αρχική, η οποία εκτείνεται σε εννέα τυπωμένες σειρές.

III. ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1259

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΝΕΑΣ ΜΟΝΗΣ ΧΙΟΥ(=D 1870)

(ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1259)

⁸⁹ *IVIRON*, αρ.58.2-3.

⁹⁰ *IVIRON*, αρ.58.9-12.

Μοναστικό ίδρυμα αυτοκρατορικής χορηγίας⁹¹ και ιδιαίτερου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος⁹², η Νέα Μονή της Χίου, αποτελεί και σή μερα μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Υπέρ αυτής ο Μιχαήλ Η΄ απέλυσε χρυσόβουλλον λόγον *περι πάντων τῶν μετοχίων αὐτῆς*⁹³, ως αποτέλεσμα της αίτησης του ηγουμένου της.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, εκτός των περιουσιακῶν στοιχείων της μονῆς, είναι η δήλωση του αυτοκράτορα ὅτι ο ο ηγούμενος της μονῆς *ἀπὸ τῶν ἐκτὸς παραδειγμάτων ἡγμένος καὶ κινηθεὶς*⁹⁴ προσήλθε στον ἴδιο για να του ζητήσει την έκδοση του εγγράφου, *έδεήθη τῶν ἴσων τοῖς ἄλλοις τυχεῖν*⁹⁵. Ιδιαίτερου ενδιαφέροντος είναι η δήλωση του Μιχαήλ Η΄ ὅτι η έκδοση των χρυσοβούλλων του πρώτου εξαμήνου της βασιλείας του ἦταν προκαθορισμένη ενέργεια...*ἡ βασιλεία μου...ἐκ τοῦ θεοῦ δίκαιον κρίνουσα τῆς ἀποκαταστάσεως ἄρξασθαι τοῖς ἐκασταχοῦ μοναῖς χρυσοβούλλους λόγους αὐτῆς ἐπεβράβευσε.*⁹⁶.

Το περιεχόμενό του συνίσταται *διὰ χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου ἐπικυρωθῆναι τῇ κατ' αὐτὸν μονῇ πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ δίκαια, ὡς ἀνενοχλήτως ταῦτα κατέχῃ καὶ παντὸς ἀνώτερα διασεισμοῦ*⁹⁷. Ακολουθῶς αριθμούνται με λεπτομέρεια ὅλα τα περιουσιακά στοιχεία της Μονῆς για να καταλήξει *τὰ δηλωθέντα τοίνυν κτήματα, προάστεια, ἀγρίδια καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς προσκαθημένους παροίκους ἔσται κατέχουσα ἡ τοιαύτη μονὴ ...κατὰ ἀναφαίρετον δεσποτείαν καὶ κυριότητα αὐτοδέσποτον, καὶ ἐφ' ἅσασιν ἀδιάσειστον καὶ ...ἀκαταζήτητον καὶ ἀνεπίγνωστον καὶ ἀναιρεῖ ἡ βασιλεία μου πᾶσαν προφάσεως παρείσδυσιν ...εἴτε ἀγαρίας ἐπινόημα..(απαριθμούνται συγκεκριμένες φοροαπαλλαγές) και ορίζονται εκτὸς περιουσιολογίου τὰ μὴ ρητῶς περιωρισμένα ὡς ἄγνωστα ἢ ἀνόμαστα ἢ ἀνεξερευνήτα*⁹⁸. Σκοπὸς ὅλων των προηγηθέντων είναι...*περιποιήσεως παντελοῦς ἀνενοχλησίας τοῖς μοναχοῖς και επιβάλλεται ποινὴ για ὅποιον τα παραβεί...του ἐπιχειρήσαντος παρασαλεῦσαι τὰ διωρισμένα...ὑφορωμένου μετὰ τῆς θείας ἀγανακτήσεως..καὶ τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας μου ὀργὴν...οὕτως ἀπερίτρεπτον ..διαμένειν τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον*⁹⁹.

Σκοπὸς του χρυσοβούλλου, ὅπως αναφέρεται στο έγγραφο, *διορίζεται κατέχειν τὴν ῥηθεῖσαν Νέαν Μονὴν δεσπόζειν κατὰ κυριότητα καὶ αὐθεντίαν τὰ προσαρμόσαντα αὐτῇ δίκαια*

91 Χαράλαμπος ΜΠΟΥΡΑΣ, *Η Νέα Μονή της Χίου*, Αθήνα, 1981.

92 Αναστάσιος ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Βυζαντινά μνημεῖα της Χίου*, Αθήνα, 1930 και Ντούλα ΜΟΥΡΙΚΗ, *Τα ψηφιδωτά της Νέας Μονῆς Χίου*, τ. I -II, Αθήνα, 1985.

93 *MM* V, σ. 10 - 13.

94 *MM* V, σ. 10.

95 *Ο.π.*

96 *MM* V, σ. 11.

97 *Ο.π.*

98 *MM* V, σ. 13.

99 *Ο.π.*

ὁθενδήποτε καὶ ὅπωςδήποτε καὶ παρ' ὁποιουδήτινος προσώπου προσκυρωθέντα καὶ παρ' αὐτῆς δεσποζόμενα καὶ κατεχόμενα ..ἐπικυροῖ ἡ βασιλεία μου ...πάντα τὰ προσόντα παλαιγενῆ καὶ πρόσφατα δικαιώματα ...καὶ ἀπαρασάλευτον ποιεῖται τὴν δεσποτείαν, ἃ καὶ ῥητῶς τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ ἐγκαταγράφονται. Καὶ ἐπεταὶ ἡ καταγραφή ἐκ νέου τοῦ περιουσιολογίου καὶ τῶν φοροαπαλλαγῶν τῆς μονῆς. Επίσης δηλώνεται, με συχνές επαναλήψεις(ὑπεραγίας, πανυπεράγνῳ τρεῖς φορές) ἡ πίστη καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ Μιχαήλ Η' πρὸς τὴ Θεοτόκο καὶ τὴ βοήθειά της, ἡ βασιλεία μου ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς θείας ἐλπίδος ἐδραζομένη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το προοίμιο, το οποίο εἶναι ευκρινές διαιρεῖται σε τρία μέρη: ἓνα φιλοσοφικὸ στοχασμὸς περὶ ζήλου, τὸν ζῆλον ἐκ τῶν παραδειγμάτων φασὶν ἔχειν τὴν κίνησιν· προηγεῖται δὲ ταύτης ἐπαινετὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς, ἐπιτήδειον ἔχουσα προσὸν τὴν κίνησιν· συμπέφυκε γὰρ τοῖς ἔξωθεν τὰ ἐντὸς καὶ τὴν σύνοικον κατάστασιν διεμφαίνει ἢ πρὸς τὰ ἔξω ῥοπή, εἴ τι δὲ τούτων οὐ συνέλθῃ, βλάπτει τὴν τελειότητα, ὥς τῆς συνδρομῆς τῶν ὅλων συντελεστικῆς οὐσῆς τῆς καταστάσεως. Στὴ συνέχεια με τὴ ρητορικὴ ἐρώτηση Ἀλλ' εἰς τί ταῦτα τῇ βασιλείᾳ μου λέλεκται¹⁰⁰; ἀκολουθεῖ μια ἐκθεσις τῶν ιστορικῶν γεγονότων που ἀναφέρονται στὴν παρουσία τοῦ ηγουμένου τῆς Μονῆς στο αὐτοκρατορικὸ παλάτι. Καὶ στο τρίτο μέρος τοῦ προοιμίου ὁ Μιχαήλ Η' ἐξομολογεῖται τὴν πρόθεσή του νὰ ἀπολύσει πρὸς ὅλες τὶς μονές ἐγγράφα, ἀποδεικνύοντας τὴν εὐνοιά του. Ἡ τριμερὴς διάρθρωση τοῦ προοιμίου ἀναφέρεται στο ζῆλο, τὴν παρουσία τοῦ ηγουμένου τῆς Μονῆς στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Μιχαήλ Η' γιὰ σύνταξη ἀρκετῶν ἐγγράφων, συνίσταται, ὅπως καὶ στα προηγηθέντα προοίμια καὶ ἀπὸ συλλογισμοὺς καὶ ἀπὸ ιστορικὰ γεγονότα.

Τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιοῦνται στο κείμενο εἶναι οἱ ζωντανές εἰκόνες (τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος ὀρμηθεῖς), μεταφορές (τῷ θεμελίῳ τῆς θείας ἐλπίδος ἐδραζομένη, πεπεισμένος τῇ θεῖᾳ εὐνοίᾳ) οἱ ἐρωτήσεις στοχασμοῦ πρὸς εαυτὸν (τί ταῦτα τῇ βασιλείᾳ μου λέλεκται;), ρητορικὸ σχῆμα που συχνὰ χρησιμοποιεῖ ὁ Μιχαήλ Η' στα κείμενά του. Ἡ γλώσσα εἶναι κατανοητὴ καὶ ἡ σύνταξη εἶναι ομαλὴ.

IV. ΜΑΪΟΣ 1259

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΜΟΥ 14(=D 1871) (ΜΑΪΟΣ 1259)

¹⁰⁰ MM V, σ. 10.

Η Μονή Ιωάννου Θεολόγου της νήσου Πάτμου από του έτους της ιδρύσεώς της(1088) με χρυσόβουλλο του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού υπέρ του μοναχού Χριστοδούλου¹⁰¹ απολάμβανε της ιδιαίτερης ευνοίας όλων των αυτοκρατόρων¹⁰². Η Ε. Βρανούση παρατηρεί : “Το μοναστικὸν τοῦτο κέντρον ἔμελλεν ν’ ἀποβῇ, ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς του μέχρι τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων, τὸ καταφύγιον τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διωκομένων μοναχῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, συνάμα δὲ καὶ τὸ θησαυροφυλάκιον βιβλίων, χαρτῶν δικαιομάτων, εἰκόνων καὶ ἱερῶν κειμηλίων, τὰ ὅποια συναπεκόμιζον μεθ’ ἑαυτῶν οἱ πρόσφυγες μοναχοὶ, διὰ νὰ περισώσουν ταῦτα ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς μανίας τῶν ἄλλοπίστων”¹⁰³. Μετά τη λατινική κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως, η Μονή ιδιαιτέρως συνεδέθη με την αυτοκρατορία της Νικαίας¹⁰⁴, όπως μαρτυρούν τα έγγραφα και οι κτήσεις που απέκτησε η Μονή στη Μ. Ασία. Έχοντας πληγεί από πειρατικές επιδρομές οι μοναχοί της Πάτμου αισθάνονταν ότι, διαπερῶντες ἀπὸ τῆς Πάτμου, ἔχουσι <τις κτήσεις στη Μ. Ασία> τοῦτο εἰς καταμονὴν καὶ ἀνάπαισιν καὶ εἰς καταφυγὴν καὶ ἀσφάλειαν¹⁰⁵.

Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος, μετά την ανάληψη της εξουσίας, δεν θα μπορούσε ν' αποτελέσει εξαίρεση. Τον Μάιο του 1259 απέλυσε χρυσόβουλλο υπέρ της Μονής, χωρίς να γίνεται μνεία αίτησης αντιπροσώπων της Μονής¹⁰⁶. Το χρυσόβουλλο μαρτυρεί το χέρι τού πρωτοασηκρήτη Μιχαήλ Σεναχηρείμ¹⁰⁷.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, εκτός των περιουσιακών στοιχείων της Μονής, τα οποία περιγράφονται λεπτομερώς, είναι η γενική αναφορά σε έγγραφα προηγούμενων αυτοκρατόρων και η ονομαστική αναφορά σε τέσσερα από αυτά. Επίσης στο χώρο της ιστορίας ανήκουν όσα αναφέρονται στην διαμονή του ευαγγελιστού Ιωάννη στο νησί.

Στο κείμενο του χρυσοβούλλου περιέχονται διαβεβαιώσεις, για τα ήδη υπάρχοντα περιουσιακά στοιχεία της Μονής, ότι ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος...κρατύνει καὶ ἀσφαλίζεται ἡ βασιλεία μου πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ παλαιγενῇ δικαιώματα, χρυσόβουλλά τε καὶ ὀρισμοὺς καὶ ἀναγραφικὰς ἀποκαταστάσεις καὶ ἐκδόσεις ἐγγράφων καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἐν χαρτώοις

101ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α΄, σ. 3*.

102 Μετά τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό όλοι οι αυτοκράτορες, πλὴν του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού(1143 -1180) και του Ιωάννη Β΄ Βατάτζη(1222 -1254),απέλυσαν χρυσόβουλλα υπέρ της Μονής της Πάτμου.

103ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α΄, σ. 3*.

104Ο.π., σ. 83*.

105 Ο.π., σ. 87*. Βλ. και σημ. 252.

106 Το χρυσόβουλλο αυτό σχολιάζει εκτενώς ο ROUILLARD, Michel VIII, σ. 81.

107 PLP 25154. Πρόκειται για πολύ μορφωμένο αξιωματούχο της αυτοκρατορίας της Νικαίας, ο οποίος συνόδευσε τον Μιχαήλ Η΄ και στην Κωνσταντινούπολη. Για τις ικανότητές του και τα αξιώματα που του εμπιστεύθηκε ο Μιχαήλ βλ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, Παναγία Βλαχερνών, σ. 450 – 451. Έχουν σωθεί σχόλιά τού Σεναχηρείμ στον Όμηρο, Β. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, “Σεναχηρείμ. Υπόμνημα στον Όμηρο”, *Ελληνικά* 35(1984)152-156.

δικαιώμασι καὶ τὴν αὐτῶν ἰσχὺν καὶ τὴν τῶν πραγμάτων κατοχὴν καὶ νομὴν βεβαιωτέραν καὶ ἀρραγεστέραν περιποιεῖται αὐτῇ καὶ πάσας τὰς περιλήψεις αὐτῶν εἰς μέντοι περισσοτέραν ἀσφάλειαν¹⁰⁸. Δεν γίνεται αναφορά λεπτομερώς όλων των προηγουμένων εγγράφων, παρά μόνον ενός χρυσοβούλλου τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως και ενός τοῦ Ἰωάννη Δούκα, ενός περιορισμοῦ τοῦ Γεωργίου Ζαγαρομμάτη και μιας πατριαρχικῆς παραδόσεως και αποκαταστάσεως. Στη συνέχεια απαριθμούνται ορισμένες κτήσεις της μονῆς και σε αυτές ο Μιχαήλ Η΄ προσθέτει και άλλες στη Μ. Ἀσία ἐπὶ τούτοις ὀφείλει κατέχειν ἢ τοιαύτη μονὴ καὶ ἦν ἐδωρήσατο αὐτῇ ἢ βασιλεία μου¹⁰⁹. Επαναλαμβάνει στο τέλος του εγγράφου ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ἀνενοχλήτως πάντη, ἀδιασείστως καὶ ἀνεπηρέαστως καὶ ἐκτὸς πάσης συζητήσεως καὶ ἀπαιτήσεως καθὼς καὶ πρότερον κατεῖχε¹¹⁰.

Σκοπός του χρυσοβούλλου αὐτοῦ εἶναι ἡ επιβεβαίωση και ἡ επαύξηση των κτήσεων της Μονῆς καθὼς και ἡ διαβεβαίωση, εκ μέρους της αυτοκρατορικῆς ἐξουσίας, της ευνοίας της υπέρ της Μονῆς και της ιδιαίτερης μέριμνάς προς αὐτή¹¹¹. Τα στοιχεία αὐτά φανερόνται στο εμπνευσμένο προοίμιο αὐτοῦ τοῦ χρυσοβούλλου λόγου.

Το προοίμιο αὐτό ξεκινά με αποφθεγματικὴ φράση για τὴν ιδιαιτερότητα τοῦ τόπου ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ... συγκρότησις εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἡ οποία αιτιολογεῖται ὡς ἓνα ἀπὸ τα συνιστῶτα τὴν ταύτης<της μονῆς> σεμνότητα, τὸ ἀνακεχωρηκὸς τοῦ τόπου καὶ ἰδιάζον ...καὶ πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ἀγιαστικὴν χάριν, ἣν ἐπαφῆκε τῷ τόπῳ διὰ τῆς αὐτοῦ χρονιωτέρας διατριβῆς καὶ ἐπιχορηγηθείσης αὐτόθι τούτῳ πνευματικῆς δυνάμεως ὁ ἐπιστήθιος ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ. Σε αὐτὸν τον ιδιαίτερο τόπο, υποστηρίζει με ἐμφαση ὁ Μιχαήλ, ἢ βασιλεία μου προεξέθετο, ὅσον ἂν πλείονα προσεῖη τῷ τόπῳ τὰ ἀγαθὰ ὥστε να αυξάνουν επακολούθως και τα ἀγαθὰ τοῦ τόπου. Οἱ παροχές αὐτές προς τὴν κατὰ τὴν Πάτμον εὐαγεστάτη τοῦ κατ' ἐξάίρετον ἡγαπημένου Χριστοῦ καὶ εὐαγγελιστοῦ Θεολόγου μονὴ αιτιολογοῦνται καὶ ἀπὸ τὴν θεάρεστον τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων διαγωγὴν, <και> τὴν τοῦ πνευματικῶς αὐτῆς προϊσταμένου χρηστοθήθειαν. Εμφανίζονται ἐμμεσα τα ιδεώδη της μοναστικῆς ζωῆς, στοιχεία για τὴ βιοτὴ των μοναχῶν και τὴν πνευματικότητα τοῦ ηγουμένου της μονῆς της Πάτμου, της οποίας ἡ φήμη στην κοινωνία της βυζαντινῆς αυτοκρατορίας φαίνεται πὼς ἦταν διαδεδομένη.

108ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α΄, αρ. 14.15-21.

109Ο.π., σ. 14.31.

110Ο.π., σ. 114.51-52.

111 Για τις εκτεταμένες φοροαπαλλαγές της μονῆς βλ. ΜΑΝΙΑΤΗ-ΚΟΚΚΙΝΗ, *Εργαζόμενοι*, σ. 225, σημ. 19. Καθὼς και ΜΑΝΙΑΤΗ-ΚΟΚΚΙΝΗ, *Πρόνοια*, σ. 216 για τις παραχωρήσεις εκ μέρους τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου.

Εν συνόψει στο νησί της Πάτμου συνυπάρχουν δυο αγαθά : ο ξεχωριστός και αγιασμένος τόπος και η θεάρεστος αδελφότητα των μοναχών, η οποία κατευθύνεται πνευματικά από φωτισμένο ηγούμενο. Η μοναστική πολιτεία αυτή είναι υποδειγματική, εις τρόπον ώστε να δημιουργεί τέτοια ψυχική διάθεση ώστε τα μέρη της ψυχής να συνυπάρχουν αρμονικά(*συγκρότησις*¹¹² *εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς*). Δομικά το προοίμιο αυτό χωρίζεται σε τρία μέρη: κατά πρώτον αναφέρεται στους ξεχωριστούς τόπους, οι οποίοι δημιουργούν ψυχική συγκρότηση, και κατά δεύτερον αναφέρεται συγκεκριμένα στο νησί της Πάτμου και εξαίρει τα πλεονεκτήματά της και στη συνέχεια δικαιολογεί την έκδοση του εγγράφου. Μπορούμε να το κατατάξουμε σε αυτά με τριμερή διάρθρωση.

Με τα παραπάνω εγκωμιαστικά λόγια ο Μιχαήλ στοχεύει να δείξει ότι και ο ίδιος εκτιμά και επιβεβαιώνει τον ιδιαίτερο ρόλο αυτής της Μονής, γεγονός που εξηγεί την ιδιαίτερη μεταχείριση των προγενεστέρων αυτοκρατόρων και του ιδίου προς αυτή. Επιπλέον το εκτεταμένο αυτό *προοίμιο* είναι απαραίτητο και για ένα επιπλέον λόγο. Η επαύξηση των κτήσεων της μονής είχε απαγορευτεί από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό, στο *χρυσοβούλλο* του έτους 1088, όπου κατά λέξη είχε γραφεί *οὐκ ἔξω τῶν ὀρίων ταύτης καθ' ἑτέραν νῆσον ἐπικτήσεται τι τὸ σύνολον*.¹¹³ *....ἕτερον δέ τι κατ' οὐδένα τρόπον ἐν οἰαδήτινι νήσῳ οὐδαμῶς ἐπικτήσεται αὐτῶν τούτων μόνον καὶ τῆς ὅλης νήσου Πάτμου*¹¹⁴. Κατά συνέπεια χρειαζόταν επαρκής εξήγηση για την αλλαγή της αυτοκρατορικής πολιτικής και τη δωρεά νέων κτήσεων.

Στα εκφραστικά μέσα του κειμένου περιλαμβάνεται μια εκτεταμένη μεταφορά, εν σχέσει με τις λέξεις *τόπος* και *συγκρότησις*. Η σύνταξη του κειμένου είναι σε ορισμένα σημεία δυσνόητη με ελλειπτικές φράσεις και αρκετές επαναλήψεις.

V. ΙΟΥΝΙΟΣ 1259

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 6 ΑΓ.ΟΡΟΥΣ(=D 2067=D 2078)

(ΕΤΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1258/ΙΟΥΝΙΟΣ 1259)

Το έγγραφο αυτό, του οποίου η απόλυση προήλθε από πρωτοβουλία του αυτοκράτορα, διατηρείται ως προς το αρχικό μέρος του σε καλή κατάσταση όμως έχει

112 Συγκροτεῖ = συνάγει, αὔξει, συνιστᾷ, καὶ συνδεῖ, πρὸς ἁρμονίαν ἄγει, Syn.σ 277 = Sud σ 1303. Βλ. *Συναγωγή Λέξεων χρησίμων*. Texts of the Original Version and of MS. B, (εκδ.) Ian C. Cunningham, Βερολίνο-Νέα Υόρκη, 2003(= Syn.). Το ίδιο λήμμα βρίσκουμε στην Σούδα, Suidae Lexicon, (εκδ.) Ada Adler, τ. 4, Λιψία, 1931(= Sud).

113 ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α΄, αρ. 14.16.

114 Ο.π., αρ. 14.23 - 24.

καταστραφεί το τέλος του. Πρόκειται για αυτοκρατορική προσφορά και επιβεβαίωση περιουσιακών στοιχείων της μονής και προσθήκη και άλλων.

Περιέχει την αυτοκρατορική δήλωση ότι ισχυρότερη από τις στρατιωτικές δυνάμεις είναι η δύναμη της προσευχής και μάλιστα των μοναχών. Ο αυτοκράτορας προσφέρει στη Μονή «σιτηρέσια» όπως στους στρατιώτες του κράτους, αφού οι μοναχοί με όπλο την προσευχή «πολεμούν» τις δυνάμεις του σκότους.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει εκτός των περιουσιακών στοιχείων της Μονής είναι η κατ' επανάληψη δήλωση αντιπολιτευτικών τάσεων προς τη βασιλεία του Μιχαήλ Η' τὸς ἀντιβαίνοντας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀντιτεταγμένων παρεμβολάς, καθώς και η προσπάθεια συνεχούς χρηματοδότησης του στρατού, *δωρεαῖς ἀνταμείβειν πολυτελέσι καὶ σιτηρεσίων ἐπινοεῖν ἀφορμάς*. Η φράση ἐνὸς ἀνδρὸς προσευχὴ ὑπ' ἀσιτίας τὴν σωματικὴν ἀφηρημένου ἰσχύν, ὅπλων χωρὶς καὶ συμπλοκῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὅλας φάλαγγας καταστρέφει τῶν ἐναντίων καὶ προξενεῖ τὴν νίκην ἀοράτως κατατροποῦσα τοὺς ἀντιπίπτοντας μας οδηγεί να υποθέσουμε πως υπονοείται κάποια μεγάλη στρατιωτική επιτυχία που ο Μιχαήλ τη χρεώνει στις προσευχές ενός μεγάλου ασκητού. Υποθέτουμε ότι μπορεί να αναφέρεται στη μάχη της Πελαγονίας(;θέρος 1259), και αν η υπόθεση αληθεύει, η νίκη τότε αυτή αποτελεί το ὄριο post quem χρονολόγησης του εγγράφου.

Σκοπός του εγγράφου, όπως δηλώνει το ίδιο, είναι να διορθωθεί ένας παραλογισμός, ο οποίος συνίστατο στην προσφορά παχυλὸν σιτηρεσίων σε στρατιώτες, ενώ οι “στρατευμένοι στην πίστη”(=οι μοναχοί) ἔμεναν χωρὶς ανταμοιβή: *ἄλογον οὖν ἡγεῖται ἡ βασιλεία μου καὶ διακρίσεως οὐκ ὀρθῆς ἐκείνων μὲν προνοεῖσθαι καὶ δωρεαῖς ἀνταμείβειν πολυτελέσι καὶ σιτηρεσίων ἐπινοεῖν ἀφορμάς, τούτων δὲ μηδένα λόγον ποιεῖσθαι*¹¹⁵.

Το προοίμιο αυτού του εγγράφου με έναν μοναδικό και ιδιαίτερο τρόπο αιτιολογεί το περιεχόμενο του κειμένου του. Συγκεκριμένα ο αυτοκράτορας εκθέτει το συλλογισμό του : από το ένα μέρος οι ανθρώπινες στρατιωτικές δυνάμεις πολεμούν τους εχθρούς και νικούν με τη δύναμή τους, τα όπλα και τις στρατιωτικές ικανότητες : *Καλὴ μὲν καὶ στρατιωτικὴ φάλαγξ καὶ ὀπλιτῶν σύνταγμα καὶ ἐμπειρία πολεμικὴ πρὸς τὰς τῶν ἀντιζούντων μάχας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀντιτεταγμένων παρεμβολάς....τὴν νίκην ἐπιχορηγοῦσι τῇ βασιλείᾳ μου...ἀρωγὴ πλήθους ἐστὶ καὶ ρώμης καὶ ὅπλων παρασκευὴ καὶ στρατιωτικὴ τις δεινότης*¹¹⁶.

Και από το άλλο μέρος οι στρατιώτες του Χριστού, οπλισμένοι μόνον με το σταυρό και την

115 ESPHIGMÉNOU, αρ.6.15-20..

116 ESPHIGMÉNOU, αρ.6.1-10..

προσευχή διώχνουν μακριά τούς εχθρούς οἱ τῷ σταυρικῷ ἐφωπλισμένοι σημείῳ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος ἀντικαθιστάμενοι τὴν νίκην ἐπιχορηγοῦσι τῇ βασιλείᾳ μου τοῖς ὅπλοις τῶν προσευχῶν μακρὰν ἀποδιοπομποῦντες τοὺς ἀντιβαίνοντας¹¹⁷.

Ὅλων αὐτῶν υπερέχει ἑνὸς ἀνδρὸς προσευχῇ ὅπλων χωρὶς καὶ συμπλοκῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὅλας φάλαγγας καταστρέφει τῶν ἐναντίων καὶ προξενεῖ τὴν νίκην¹¹⁸. Σχηματικά μπορεί να αποδοθεῖ στον ἐπόμενο πίνακα, ο ὁποῖος διαβάζεται κατακορύφως:

στρατιωτική φάλαγξ καὶ ὀπλιτῶν σύνταγμα καὶ ἐμπειρία πολεμική	πρὸς τὰς τῶν ἀντιζούντων μάχας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀντιτεταγμένων παρεμβολάς	πολύ δε τούτων πλέον οἱ τῷ σταυρικῷ ἐφωπλισμένοι σημείῳ	πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος
	<u>τὴν νίκην ἐπιχορηγοῦσι</u> <u>τῇ βασιλείᾳ μου</u>		
ἀρωγὴ πλήθους καὶ ῥώμης καὶ ὅπλων παρασκευὴ καὶ στρατιωτικὴ τις δεινότης		τοῖς ὅπλοις τῶν προσευχῶν	<u>μακρὰν</u> <u>ἀποδιοπομποῦντες</u> <u>τοὺς ἀντιβαίνοντας</u>
		ἑνὸς ἀνδρὸς προσευχῇ ὑπ' ἀσιτίας τὴν σωματικὴν ἀφηρημένου ἰσχύιν, ὅπλων χωρὶς καὶ συμπλοκῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους,	ὅλας φάλαγγας καταστρέφει τῶν ἐναντίων καὶ προξενεῖ <u>τὴν νίκην ἀοράτως</u> <u>κατατροποῦσα τοὺς</u> <u>ἀντιπίπτοντας</u>

Και στη συνέχεια μετὰ τὴ σύγκριση αὐτὴ καταλήγει: ἄλογον οὖν ἡγεῖται ἡ βασιλεία μου καὶ διακρίσεως οὐκ ὀρθῆς ἐκείνων μὲν (των στρατιωτῶν) προνοεῖσθαι καὶ δωρεαῖς ἀνταμεῖβειν πολυτελέσι καὶ σιτηρεσίων ἐπινοεῖν ἀφορμάς, τούτων δὲ (των μοναχῶν) μηδένα λόγον ποιεῖσθαι οἷς μᾶλλον ἐχρῆν τὰ τῆς βασιλείας μου φιλοτιμήματα ἐπιδείκνυσθαι¹¹⁹.

Ἡ ἀπόφασί του εἶναι : διὰ τοι τοῦτο ἡ βασιλεία μου τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐφιδρυμένη σεβασμία μονῇ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τῇ οὕτω πως ἐπονομαζομένη τοῦ Ἐσφιγμένου, οἷς τε πρόσεστι αὐτῇ, διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου περιποιεῖται τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἕτερ' ἅτα

¹¹⁷ ESPHIGMÉNOU, αρ.6.6-8.

¹¹⁸ ESPHIGMÉNOU, αρ.6.11-15..

¹¹⁹ ESPHIGMÉNOU, αρ.6.15-20.

*προσεπιτίθησι σιτηρέσια, ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτως*¹²⁰. και αρχίζει την απαρίθμηση των περιουσιακών στοιχείων της Μονής και των φοροαπαλλαγών της. Με σαφήνεια, όπως φαίνεται και στον προηγούμενο πίνακα, το *προοίμιο* του εν λόγω εγγράφου έχει τριμερή δομή.

Τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται είναι η παράλληλη σύγκριση των δυο ειδών πολέμων, πραγματικού και πνευματικού, και των δυο ειδών όπλων, της προσευχής και του σταυρού αφ' ενός και των στρατιωτικών όπλων αφ' ετέρου. Υπάρχουν μεταφορές *τοῖς ὅπλοις τῶν προσευχῶν* και ζωντανές και εκφραστικές εικόνες *προξενεῖ τὴν νίκην ἀοράτως*.

Το *χρυσόβουλλο* αυτό διακρίνεται για την αρραγή κειμενική του ενότητα δίνοντας την εντύπωση ενός συνεπούς και συνετού συλλογισμού, ο οποίος με λογικά δεδομένα έχει απώτερο στόχο την παροχή “σιτηρεσίων” στην Μονή, η οποία διεξάγει πνευματικό πόλεμο προς ωφέλεια της αυτοκρατορίας.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ (ΠΑΡ. Α΄) (=D 1875) (ΕΤΟΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 1259)

Το έγγραφο αυτό σώζεται στο αρχείο της Μονής Αγίου Παύλου και η κατάστασή του δεν είναι πολύ καλή γι' αυτό και το *προοίμιο* δε μπορεί να αποκατασταθεί με βεβαιότητα¹²¹. Πρόκειται για επιβεβαίωση ήδη υπαρχόντων και παροχή νέων περιουσιακών στοιχείων στη Μονή Εσφιγμένου.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, εκτός των περιουσιακών στοιχείων της μονής, είναι ότι οι μοναχοί της Εσφιγμένου προσέτρεξαν στον αυτοκράτορα και ζήτησαν την έκδοση αυτού του *χρυσοβούλλου*, *ἀνέδραμον πρὸς τὴν βασιλείαν μου καὶ ἡτήσαντο αὐτὴν χρυσόβουλλον ταύτης ἀπολυθῆναι τῇ κατ' αὐτοὺς μονῇ ἐπικυροῦν καὶ ἐδράζον τὸ προσὸν τὲ αὐτοῖς χρυσόβουλλον, τοὺς ὀρίσμοὺς καὶ λοιπὰ δικαιώματα τούτων*¹²². Επίσης το έγγραφο μαρτυρεῖ ότι ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ δεχόταν με ευμένεια τις παρακλήσεις των μοναχών, εκτιμώντας την αφιέρωσή τους και υπολογίζοντας ότι η εξουσία του θα γίνει ευμενώς δεκτή από το Θεό. Ως προς το περιεχόμενο το έγγραφο συνίσταται σε λεπτομερή καταγραφή, τη χρονική στιγμή της εκδόσεώς του, των κτήσεων της Μονής και των φοροαπαλλαγών της.

Σκοπός του εγγράφου από πλευράς των μοναχών ήταν να καταχωρίσουν στο αρχείο έγγραφο που επικυρώνει τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής και τις φοροαπαλλαγές της. Από το

120 ESPHIGMÉNOU, αρ.6.19-26.

121 ESPHIGMÉNOU, ΠΑΡ. Α΄ 1-8.

122 ESPHIGMÉNOU, ΠΑΡ. Α΄ 16-19.

μέρος του αυτοκράτορά σκοπός του ήταν να δειχθεί προσηνής προς τους υπηκόους του, ιδιαιτέρως προς τους αφιερωμένους στον Θεό ώστε και Αυτός να διάκειται ευμενώς προς τη βασιλεία του *ή βασιλεία μου καὶ πάντων μὲν τῶν δεομένων τῆς βασιλείας μου εὐπαραδέκτως τὰς παρακλήσεις προσδέχεται*¹²³, και ιδίως προς τους μοναχούς μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων τῶν Θεῷ προσκολληθέντων καὶ ἀφιερωθέντων αὐτῷ¹²⁴ ώστε με αυτά που τους προσφέρει διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς εὐποιΐας καὶ ἀγαθοεργίας...*ή βασιλεία μου πρὸς Θεὸν καὶ τελεώτερον ἐξ αὐτοῦ ἔλεον πρὸς ἐαυτὴν ἐρανίζεται*¹²⁵.

Το προοίμιο, όπως προανφέρθη, σώζεται σε αποσπάσματα και κατά πάσα πιθανότητα οι κυριαρχούσες ιδέες είναι η ευαρέσκεια του βασιλέως για τα έργα των μοναχών *διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἡδύγεται* και η ελπίδα να ελεηθεί από το Θεό, *τὸν ἔλεον ὁ μισθαποδότης παρέχει τῷ ἐέργετοῦντι αὐτοῖς*¹²⁶. Λόγω αποσπασματικότητος δε μπορεί να χαρακτηρισθεί η δομή του.

Τα εκφραστικά μέσα δεν είναι ιδιαίτερα πλούσια με ορισμένες τυπικές εκφράσεις τῶν Θεῷ προσκολληθέντων, *ὕψηλοτέρων γεγονότων τῆς κοσμικῆς τε τύρβης*.

Σύνθεση: Εάν δεχθούμε τη διαπίστωση του Ι. Καραγιαννόπουλου ότι ο χρυσόβουλλος λόγος δε συνιστά μόνο προνομιακό έγγραφο αλλά αποτελεί την κατ' εξοχήν έκφραση της μεγαλειότητος του βυζαντινού αυτοκράτορα¹²⁷, ο Μιχαήλ Η' επέλεξε, και μάλιστα σε τρεις περιπτώσεις χωρίς να του ζητηθεί, να δείξει το μεγαλείο της βασιλικής του εξουσίας. Πρόκειται για τα χρυσόβουλλα υπέρ μονών του Αγίου Όρους και υπέρ της Μονής της Πάτμου. Το κείμενο των εγγράφων, δίκην “προγραμματικών δηλώσεων”, φανερώνει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον της αυτοκρατορικής εξουσίας για συγκεκριμένα θέματα¹²⁸. Στο μεν χρυσόβουλλο της Λαύρας(αρ.71) η προβολή και εξύμνηση του μοναχισμού, η επιβεβαίωση της ιεραρχίας στις Μονές εντός του Αγίου Όρους και η οικονομική και φορολογική προστασία των Μονών, σε αυτό της Εσφιγμένου(αρ.6) η προβολή της εννοίας της δικαιοσύνης και η αναγνώριση της δυνάμεως της προσευχής πέραν κάθε ανθρωπίνης ικανότητας και αξίας και σε αυτό της Πάτμου(αρ.14) η προβολή ενός αγιασμένου τόπου και της επίδρασής του επάνω στους ανθρώπους.

Ταυτόχρονα μια δεύτερη ανάγνωση αυτών των εγγράφων φανερώνει πως ο

123 ESPHIGMÉNOU, ΠΑΡ. Α' 8-9.

124 ESPHIGMÉNOU, ΠΑΡ. Α' 10.

125 ESPHIGMÉNOU, ΠΑΡ. Α' 12-14.

126 ESPHIGMÉNOU, ΠΑΡ. Α' 6-7.

127 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 233.

128Βλ. την ανάλογη διαπίστωση του Gilbert DAGRON στο *Année charnière*, σ. 198 κ.εξ.

Μιχαήλ Η΄ τοποθετεί το αυτοκρατορικό μεγαλείο υπό τη σκέπη αυτών των μονών και θέτει την αυτοκρατορική του εξουσία στην «υπηρεσία» τους, αφού σε αυτές ανήκει το «πραγματικό-υπαρξιακό» μεγαλείο με την πνευματική εξουσία που έχουν κατακτήσει.

Επίσης σε μια εποχή με ελάχιστα μέσα μετακίνησης και δυσκολία επικοινωνίας του ηγέτη του κράτους με τους υπηκόους του, η σπουδή και επιμέλεια σύνταξης τέτοιων κειμένων πρέπει να προσέβλεπε ότι αυτά θα κοινοποιούνται στους πολυάριθμους προσκυνητές των Μονών και η απήχηση, υποθέτουμε, πως θα ήταν μεγάλη. Συνεπώς ο Μιχαήλ Η΄, πιστεύοντας ο ίδιος στην αξία του μοναχισμού, στόχευε επίσης όχι μόνο να διαθέσει τους μοναχούς ευμενώς προς τη βασιλεία του αλλά και να επηρεάσει θετικά μία μεγάλη κοινωνική ομάδα, η οποία καθοδηγείτο πνευματικά από τους ιερείς των Μονών.

Ακόμη η μελέτη του περιεχομένου των προεκτεθέντων εγγράφων σε συνάρτηση με την έκρρυθμη ιστορική πραγματικότητα (στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ήπειρο, απειλές από τη Δύση) και το σύντομο χρόνο που αυτά συντάχθηκαν θέτει τα ερωτήματα της χρονικής επάρκειας της αυτοκρατορικής γραμματείας. Το φαινόμενο έχει επισημανθεί από τους ερευνητές¹²⁹ και έχει ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως. Ως μια διοικητική υπερπαραγωγή για να ισχυροποιηθεί η φυσιογνωμία της αυτοκρατορίας της Νικαίας-διάδοχος της Κωνσταντινουπόλεως, ως μια προσπάθεια να βρει ο Μιχαήλ Η΄ υποστηρικτές στους μοναστικούς κύκλους φοβούμενος αντιδράσεις για τον τρόπο που πήρε την εξουσία και ως ανασφάλεια των μοναστικών κύκλων να ισχυροποιήσουν την περιουσία τους.

Και για μεν τα κίνητρα αυτοκράτορα και μοναχών μόνον υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε, όμως ο αριθμός(6) των *χρυσοβούλλων* λόγων, συνυπολογιζομένων των υπολοίπων(18) εγγράφων που απέλυσε η γραμματεία της Νικαίας, από τον Ιανουάριο 1259 - Αύγουστο 1259, σύνολο 24, ήτοι 4 κάθε μήνα, δηλαδή ένα την εβδομάδα, εν συναρτήσει του μήκους και των λεπτομερειών κάθε εγγράφου, των συναντήσεων των απεσταλμένων των Μονών με τον Μιχαήλ Η΄ και του χρόνου κατάστρωσης από τη γραμματεία, οδηγεί στην υπόθεση ότι μερικά, από αυτά, πιθανώς είχαν προετοιμαστεί πριν την ανάρρηση του Μιχαήλ Η΄ στο θρόνο της Νικαίας.

Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από τις φράσεις του εγγράφου της Νέας Μονής *ή βασιλεία μου...έκ τοῦ θεοῦ δίκαιον κρίνουσα τῆς ἀποκαταστάσεως ἄρξασθαι τοῖς ἐκασταχοῦ μοναῖς χρυσοβούλλους λόγους αὐτῆς ἐπεβράβευσε*¹³⁰ και από αυτές του εγγράφου της Μονής Λέμβων, όπου εμφανίζεται ως συνεχιστής της αυτοκρατορικής διαδοχής, *παρὰ τῶν πρὸ τῆς*

129 LAVRA IV, σ. 10 και MANIATH-KOKKINH, Δωρεές, σ. 76 - 79

130 MM V, σ. 10.

βασιλείας μου βεβασιλευκότων διὰ χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀτάραχον περιεποιήθη, καὶ ἡ βασιλεία μου προνοητικότερον διατεθεῖσα περὶ αὐτὰ, ἐπεκράτυνε ταῦτα καὶ ἐπεστήριξε καὶ τὸ πάγιον ἔχειν προεμηθεύσατο....δίκαια χρυσόβουλλα.¹³¹

B'2. ΕΤΟΣ 1261

Το έτος αυτό ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος μοιράζει την εξουσία του μεταξύ Αυτοκρατορίας της Νικαίας και επανακτηθείσης Κωνσταντινουπόλεως. Το μόνο χρυσόβουλλο που υπέγραψε περιέχει τους όρους της Συνθήκης του Νυμφαίου(13 Μαρτίου 1261)¹³² μεταξύ Γενουατών και των απεσταλμένων του.

B'2. ΕΤΟΣ 1262

Το έτος 1262 υπήρξε το πρώτο έτος εν Κωνσταντινουπόλει του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, έτος που προσπάθησε να εδραιώσει με κάθε μέσο το νεοσύστατο Βυζαντινό Κράτος, στρέφοντας την προσοχή του προς τη Δύση, τον Πάπα¹³³ και το Βασίλειο της Σικελίας. Άμεσος στόχος του ήταν να αποτρέψει κάθε βοήθεια προς τον εκδιωχθέντα Βαλδουίνο, τον Λατίνο αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, ώστε εκείνος να επανακτήσει το χαμένο θρόνο του στην Πόλη¹³⁴. Η επιστολή του Μιχαήλ Η΄ προς την Άννα-Κωνσταντία είναι μια “ακραία” προσπάθειά προσέγγισής της, μέσω του αδελφού της Μαφρέδου της Σικελίας. Ταυτόχρονα ο Μιχαήλ Η΄ δεν εγκαταλείπει τη μέριμνα των εδαφών και των κατοίκων της Μ. Ασίας, όπως αποδεικνύει το έγγραφο υπέρ της Μονής Παναγίας Λέμβων, Μονή εκ παραδόσεως συνδεδεμένη με την Αυτοκρατορία της Νικαίας.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ(;)

ΠΡΟΣ ANNA-KΩΝΣΤΑΝΤΙΑ HOHENSTAUFEN(=D 1916)

(ΔΕΚ.1262-ΔΕΚ. 1270)

Πρόκειται για δίγλωσσο κείμενο, ελληνικό και λατινικό, με μορφή επιστολής¹³⁵,

¹³¹ *MMIV*, σ. 26.

¹³² DÖLGER, *Regesten*, 3, αρ. 1890, σ. 36 – 38.

¹³³ Οι προσφωνήσεις του Πάπα προς τον Μιχαήλ Η΄ κατά το έτος 1262 έχουν αλλάξει ύφος και περιεχόμενο, βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 117 και ιδιαιτέρως σημ. 35 και 36 όπου και η βιβλιογραφία.

¹³⁴ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 111 – 126.

¹³⁵ C. MARINESCO, “Du nouveau sur Constance de Hohenstaufen, impératrice de Nicée”, *Byzantion* 1(1924) 451 - 468 και συγκεκριμένα σ. 460: “τοῦτο ἡ βασιλεία μου καὶ ἀφιεροῖ πρὸς αὐτὴν διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου”.

που απέστειλε ο Μιχαήλ Η΄ προς την Άννα-Κωνσταντία Hohenstaufen, χήρα του αυτοκράτορα Ιωάννη Βατάτζη, η οποία, μετά από περιπέτειες, είχε καταφύγει στον αδελφό της Μαφρέδο, βασιλιά της Σικελίας¹³⁶. Σκοπός της επιστολής ήταν να την καλέσει να γυρίσει πίσω στο βυζαντινό κράτος, αφού είχε φύγει, υπό δυσμενείς συνθήκες. Στην επιστολή ο Μιχαήλ Η΄ αναφέρει ότι σκοπεύει να της αποδώσει όσα περιουσιακά στοιχεία της ανήκαν και να της παρέχει ασφάλεια για να ζήσει εν ηρεμία σε βυζαντινό έδαφος. Ο συντάκτης της επιστολής, θέλοντας να προσδώσει κύρος στα γραφόμενά του, τη χαρακτηρίζει *χρυσόβουλλο*, αφού περιέχει προνόμια και παραχωρήσεις, εδαφικές και τρόπου ζωής σε μέλος βασιλικής οικογενείας.

Η σύνταξη και η αποστολή αυτού του εγγράφου συνιστά πολιτική-διπλωματική πράξη του Μιχαήλ Η΄ προκειμένου να εξασφαλίσει τη συμμαχία του Μαφρέδου της Σικελίας. Μάλιστα, πριν η Άννα καταφύγει στη Σικελία και ενώ βρισκόταν ημιδέσμια των βυζαντινών, ο Μιχαήλ Η΄ έφτασε στο σημείο να σκεφθεί να χωρίσει τη νόμιμη γυναίκα του Θεοδώρα για να την παντρευτεί ώστε να επιτύχει με κάθε δυνατό μέσο το σκοπό του. Το σχέδιο αυτό δεν τελεσφόρησε εξ αιτίας ποικίλων παραγόντων¹³⁷.

Το κείμενο της επιστολής είναι σύντομο, χωρίς *προοίμιο* και ιδιαίτερα εκφραστικά μέσα. Το ελληνικό κείμενο έχει πολλά ορθογραφικά, γραμματικά και συντακτικά λάθη.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΛΕΜΒΙΩΤΙΣΣΑΣ

Ἡ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΛΕΜΒΩΝ (=D 1915)

(ΕΤΟΣ 1262)

Πρόκειται για Μονή που επανίδρυσε ο Ιωάννης Δούκας Βατάτζης στον κόλπο της Σμύρνης, στη Μ. Ασία, και της οποίας ο ηγούμενος προσέτρεξε στον Μιχαήλ Η΄, αμέσως μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως, για επιβεβαίωση των προνομίων της¹³⁸.

Ιστορικά στοιχεία που διακρίνονται εντός του εγγράφου είναι η δήλωση για προσφυγή του ηγουμένου της προς τον αυτοκράτορα για έκδοση αυτού του εγγράφου και η σαφής αναφορά δυο εγγράφων προηγουμένων αυτοκρατόρων. Στο κείμενο επίσης καταγράφονται τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής.

Στο *χρυσόβουλλο* περιέχεται η διήγηση της επαφής του ηγουμένου με τον αυτοκράτορα

136 Για το βίο της και τις περιπέτειες της ζωής της, βλ. Charles DIEHL, *Impératrices de Byzance*, Παρίσι, 1959, σ. 249 – 264.

137 ΛΑΜΠΑΚΗΣ, *Παχυμέρης*, σ. 75 όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

138 *MM IV*, σ. 1 – 291 και για το συγκεκριμένο έγγραφο σ. 26 - 28.

ἀναδραμῶν εἰς τὴν βασιλείαν μου ἐδέηθη αὐτῆς χρυσοβούλλου τυχεῖν και στη συνέχεια αναφέρεται στο σκοπό της εκδόσεως του χρυσοβούλλου: ἐπικυροῦντος καὶ ἐδράζοντος τὰ προσόντα ταύτη δικαιώματα και αναφέρεται σε χρυσόβουλλα του Ιωάννη Βατάτζη και του Θεοδώρου Λάσκαρη. Τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον ..ἐπορέγει ..τῇ σεβασμῖα μονῇ ..τῶν Λέμβων δι' οὗ καὶ διορίζεται, τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἀπαρέγκλιτον πάνη τὰ ...χαρτῶα δικαιώματα, τὸν τε χρυσόβουλλον τοῦ ἀοιδίου βασιλέως ...προστάγματά τε καὶ λοιπὰ πρὸς πάσας τὰς περιλήψεις καὶ διαστίξεις αὐτῶν¹³⁹.

Σκοπός αυτού του χρυσοβούλλου ήταν από μέρους του ηγουμένου η επικύρωση των κτήσεων της Μονής και από την αυτοκρατορική πλευρά, όπως και από τους προηγούμενους αυτοκράτορες, *παρὰ τῶν πρὸ τῆς βασιλείας μου βεβασιλευκότων διὰ χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀτάραχον περιεποιήθη, καὶ ἡ βασιλεία μου προνοητικότερον διατεθεῖσα περὶ αὐτὰ, ἐπεκράτυνε ταῦτα καὶ ἐπεστήριξε καὶ τὸ πάγιον ἔχειν προεμηθεύσατο* η επιβεβαίωση της φιλομοναστικής πολιτικής, η οποία εξαιρείται κυρίως στο προοίμιο.

Σε ένα μακροπερίοδο λόγο, στο προοίμιο, ο Μιχαήλ Η΄ μιλά εγκωμιαστικά για τη μοναστική ζωή *ὑψηλοτέραν ἀσπαζομένους πολιτείαν καὶ ἐφιεμένους ἀξιαγάστου διαγωγῆς καὶ ἀγγελικῆς ...ἐμμελῶς δὲ φιλοσοφοῦντας καὶ μεγαλοψύχως περὶ τὸν αἰρετὸν θάνατον..ὄλους ἀφιερωθέντας τῷ Θεῷ καὶ ἀνατεθειμένους αὐτῷ πάντως*. Άμεση συνέπεια τού θαυμασμού ήταν ο βασιλεὺς να προνοήσει *φροντιστηρίοις μοναστῶν καὶ καταγωγίοις καὶ τόποις ἀφοσιωθεῖσι Θεῷ*. Από πλερὰς δομῆς θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αυτό το προοίμιο διμερές, περιέχοντας στην αρχή μια σύγκριση μοναχισμού και κοσμικής φροντίδας και στη συνέχεια ο αυτοκράτορας εκθέτει το ενδιαφέρον του για να εξασφαλίσει στους μοναχούς την αμέριμνη αφιέρωσή τους στο Θεό. Ταυτόχρονα δικαιολογεί και τα προνόμια που τους παρέχει.

Παρά τα πενιχρά εκφραστικά μέσα του κειμένου μπορούμε να διακρίνουμε ίχνη ρητορικών εκφράσεων στο κείμενο του εγγράφου (*εἰκόνας κούφοις πτίλοις αἰθεροδρομεῖν*)¹⁴⁰ σε μια γλώσσα κατανοητή χωρίς συντακτικές δυσκολίες.

B΄3. ΕΤΟΣ 1263

Κατά το έτος αυτό ο Μιχαήλ Η΄ απολαμβάνει τους πρώτους καρπούς της Συνθήκης του Νυμφαίου με την ήττα των Γενουατών από τους Βενετούς στο νησί των

¹³⁹MM IV, σ. 26 - 28.

¹⁴⁰ BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 680.

Σπετσών(Μάϊος-Ιούλιος 1263)¹⁴¹. Επίσης στις αρχές του 1264 αποκαλύπτεται συνομωσία των Γενουατών με σκοπό την παράδοση της Κωνσταντινουπόλεως στον Βαλδουίνο¹⁴². Η αντίδραση του Μιχαήλ Η΄, δικαιωματικά, ήταν να τους εκδιώξει από την Πόλη¹⁴³. Επίσης απελευθερώνεται ο Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος, Πρίγκιπας της Αχαΐας, ο οποίος είχε αιχμαλωτισθεί στη μάχη της Πελαγονίας¹⁴⁴, με αντάλλαγμα εδάφη της Πελοποννήσου. Και ενώ διαφαίνεται να επεκτείνεται η βυζαντινή κυριαρχία σε όλη την Πελοπόννησο, με την ήττα των βυζαντινών στην Πρίνιτσα(αρχές 1263) και στη συνέχεια την τελική ήττα στο Μακρυπλάγι¹⁴⁵ οι Λατίνοι επιβεβαιώνουν τις πελοποννησιακές κτήσεις τους.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 72 ΑΓ. ΟΡΟΥΣ (=D 1917)
(ΕΤΟΣ 1263)

Τέσσερα χρόνια μετά το πρώτο *χρυσόβουλλο*, αυτοκράτορας πλέον στην Κωνσταντινούπολη ο Μιχαήλ Η΄, συνεχίζοντας τη μέριμνά του προς τη Μονή Μ. Λαύρας, απολύει και δεύτερο *χρυσόβουλλο* για να επιβεβαιώσει την επαύξηση των κτήσεων της Μονής *ἐπανάγων τὴν τάξιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα*. Παρόλα τα χορηγηθέντα προνόμια η Μονή αντιμετώπιζε μεγάλες οικονομικές δυσχέρειες¹⁴⁶.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει το έγγραφο, εκτός της επαυξήσεως των περιουσιακών στοιχείων της Μονής από δωρεά του δεσπότη Ιωάννη, αδελφού του Μιχαήλ Η΄, είναι η σαφής δήλωση για ανωμαλία στη μοναστική ζωή ώστε οι μοναχοί να στερούνται τα απαραίτητα προς το ζην και να αναγκαστούν να επιστρατεύσουν τους αναχωρητές για χειρωνακτικές εργασίες.

Συγκεκριμένα στο έγγραφο περιλαμβάνεται απόφαση επικυρωτική για τις χορηγίες του αδελφού τού Μιχαήλ Η΄ δεσπότη Ιωάννη προς τη Μονή, *δι' οὗ χρυσοβούλλου λόγου κρατύνει τὸ γεγεννημένον ἢ βασιλεία μου καὶ ἀσφαλίζεται τὴν τῶν προσκυρωθέντων χωρίων παρὰ τοῦ περιπόθητου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου...δεσποτείαν καὶ κυριότητα*¹⁴⁷. Ο Ιωάννης προέβη στην πράξη αυτή διότι παρατηρούντο στο μοναστήρι ελλείψεις τροφών και

141 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 121.

142 *Ο.π.*, σ. 132.

143 *Ο.π.*, σ. 132 - 134.

144 D. GEANAKOPOLOS, "Greco-Latin Relations on the Eve of the Byzantine Restoration: The Battle of Pelagonia-1259", *Dumbarton Oaks Papers* 7(1953) 99 - 141.

145 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 125 και σ. 134 - 136.

146 Το *χρυσόβουλλο* αυτό σχολιάζει εκτενώς ο ROUILLARD, *Michel VIII*, σ. 75 – 78 και σ. 80.

147 LAVRA IV, αρ.72.23-26.

ποτών, τα πλοία της Μονής είχαν καταστραφεί, καθώς υπήρχε ανάγκη βασικών σκευών και εργατικών χεριών, *ἔφθασε...ἡ σεβασμία Λαύρα τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας καὶ στενότητος...ἐπὶ τε τοῖς ἄλλοις καὶ τῇ διαίτῃ τῶν μοναχῶν ὡς καὶ τῶν σκευῶν γλίσχρως ἔχειν αὐτῶν*¹⁴⁸. Συνέπεια όλων αυτών ήταν η διατάραξη τῆς μονώσεως των ησυχαστῶν, τοῖς ἡσυχασταῖς ὄχλησις προκειμένου να εργάζονται για τη μονή, *τούτους εἰς ἐργόχειρα διὰ τὴν συνήθως διδομένην αὐτοῖς οἰκονομίαν*¹⁴⁹. Στη συνέχεια περιγράφονται οι δωρεές

Σκοπός του εγγράφου είναι να επιβεβαιώσει τις δωρεές προς τη Μονή του δεσπότη Ιωάννη(αδελφού του Μιχαήλ Η΄) με χρυσόβουλλο, να τις απαριθμήσει και να τις απαλλάξει ἀπὸ πάσης καὶ παντοίας ἐπηρείας καὶ συζητήσεως...νῦν οὐσης καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιγνωσθησομένης,...ἀναφαιρέτως..ἀναποσπάστως καὶ ἀγκρωτηριάστως τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου..ἀνενοχλήτως καὶ ἀδιασείστως...ἀνεξετάστως καὶ ἀκαταζητήτως δεσπόσει αὐτά¹⁵⁰. Επίσης στοχεύει ο Μιχαήλ να απολάβει των καρπῶν της προσευχῆς εκ μέρους των μοναχῶν για τη βασιλεία του, *ἵνα ἐντεῦθεν τὸ ἀπερίσπαστον ἔχοντες καὶ μόνον προσανέχοντες τῷ Θεῷ ἐκτενεστέραν καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς βασιλείας μου εὐχὴν*¹⁵¹. Επίσης δείχνει με ἐνάργεια τὴν ἐνότητα των δυο ἀδελφῶν, *ἡ ψυχὴ μία, τούτων καὶ ἡ κίνησις ἡ αὐτή*¹⁵², παρομοιάζοντάς τὴν με τὴν ἐνότητα σώματος καὶ ψυχῆς, μοναχῶν καὶ κόσμου, μεταφορές που περιέχονται στο εκτενές προοίμιο.

Το προοίμιο του εγγράφου μιλά με ευκρίνεια για *δύο τῶν γινομένων τελεστικά, λόγους καὶ πράγματα. Εἰσὶ δ' οἱ λόγοι διπλοῖ, οἱ μὲν ἡγούμενοι τῶν πραγμάτων, οἱ δὲ τοῖς πράγμασιν ἐπαγόμενοι*¹⁵³. Με αὐτὴ τὴ μεταφορὰ θέλει ο Μιχαήλ Η΄ να ἐξηγήσει τὴν ἐκδοσὴ τοῦ χρυσοβούλλου αὐτοῦ. Ο ἀδελφός του Ιωάννης ἐπράξε πρώτα, *ἀρκτικοὶ λόγοι*, καὶ ο ἴδιος με αὐτὸ τὸ ἐγγράφο ἐρχεται μετὰ τις ἀδελφικὲς πράξεις, *<λόγοι> τελεστικοὶ τῶν πραγμάτων βεβαιωτικοὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου....ὥσπερ τινὰ περιβολὴν τείχους ἀπεριβάτου τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον...τῇ σεβασμίᾳ Λαύρα...εἰς ἀσφάλειαν αἰωνίζουσιν*¹⁵⁴. Χρησιμοποιώντας ἓνα ἐπαγωγικὸ συλλογισμό: *τελεστικά τῶν γινομένων* εἶναι οἱ λόγοι καὶ τὰ πράγματα. Υπάρχουν λόγοι *ἡγούμενοι τῶν πραγμάτων* καὶ λόγοι *ἐπαγόμενοι τῶν πραγμάτων*. Επίσης υπάρχουν λόγοι *ἀρκτικοὶ* καὶ λόγοι *τελεστικοί*. Η δωρεὰ του Ιωάννη Παλαιολόγου εἶναι λόγος

148 LAVRA IV, αρ.72.26-30.

149 LAVRA IV, αρ.72.32-33.

150 LAVRA IV, αρ.72.61-68.

151 LAVRA IV, αρ.72.47-48.

152 LAVRA IV, αρ.72.10.

153 LAVRA IV, αρ.72.1-2.

154 LAVRA IV, αρ.72.10.91.99.

ηγούμενος(=προηγείται των πράξεων) και το αυτοκρατορικό *χρυσόβουλλο*, που βεβαιώνει τη δωρεά, είναι λόγος επαγόμενος(=έπεται των πράξεων) καθώς και λόγος τελεστικός. Παρατηρούμε μια αρκετά περίπλοκη-φιλοσοφική διάθρωση-συλλογιστική πορεία, τριμερή που έχει ένα μέρος ιστορικά βεβαιώσιμο(η δωρεά του αδελφού) και ο συλλογισμός αυτός χρησιμεύει επίσης για τη δικαιολογήσει την απόλυση του εγγράφου.

Εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται είναι οι ρητορικές ερωτήσεις *..περι τῶν πλοίων ...τί χρή λέγειν;* οι ζωντανές εικόνες/παρομοιώσεις *ὥσπερ τινὰ περιβολὴν τείχους ἀπεριβάτου τὸν παρόντα χρυσόβουλλον* καθώς μέσα και η διήγηση για τη συνάντηση των δυο αδελφών και τις συζητήσεις μεταξύ τους για τη δωρεά προς τη Μονή Μ. Λαύρας. Το λεξιλόγιο του *προοιμίου* είναι δανεισμένο από φιλοσοφικές πραγματείες και η σύνταξη παρουσιάζει ορισμένες δυσκολίες αλλά δεν καθιστά το κείμενο δυσνόητο.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΧΟΖΟΒΙΩΤΙΣΣΗΣ ΑΜΟΡΓΟΥ (=D 1918)

(ΕΤΟΣ ΜΑΪΟΣ 1263)

Πρόκειται για έγγραφο που έχει μελετηθεί αυτοτελώς από τον Ιωάννη Σακκελίωνα, στα τέλη του δεκάτου ενάτου αιώνα, και ο οποίος έχει αποφανθεί για τη δημιουργία και την προέλευσή του¹⁵⁵. Το κείμενο του εγγράφου αναφέρεται σε επικυρώσεις προνομίων και κτημάτων, που είχαν παραχωρηθεί από προηγούμενους αυτοκράτορες, στη Μονή Παναγίας Χοζοβιωτίσσης, στο νησί της Αμοργού. Η κατά λέξη ομοιότητα του *προοιμίου* του με το αντίστοιχο του εγγράφου, που απέλυσε ο Μιχαήλ Η΄ υπέρ της Μονής Ιωάννου Θεολόγου της νήσου Πάτμου¹⁵⁶, οδήγησε τους ερευνητές¹⁵⁷ να μελετήσουν τις συνθήκες συγγραφής του και να το θεωρήσουν πλαστό αντίγραφο του. Ως εκ τούτου δεν επεκτεινόμεθα στην παρουσίασή του, αφού δεν μπορούμε να συνεισφέρουμε κάτι επιπλέον στις ήδη διατυπωμένες απόψεις.

Β΄4. ΕΤΟΣ 1267

Το έτος αυτό φέρει πίσω του καταρχήν τη συνθήκη των Βυζαντινών με τους Βενετούς(18 Ιουνίου 1265), μετά την εκδίωξη των Γενουατών από την Πόλη καθώς και τη βαριά σκιά της καθαίρεσης και εξορίας του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

¹⁵⁵ *MM V*, σ. 258 – 260.

¹⁵⁶ ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α΄, αρ. 14.1-70.

¹⁵⁷ Αντώνιος ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, “Αμοργός”, *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 1 (1884) 569 – 656 και κυρίως σ. 650 - 652, Ιωάννης ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, “Παραχαραχθέντος βασιλικού χρυσοβούλλου έλεγχος”, *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 2 (1885/8) 267 - 271.

Αρσενίου(Μάιος 1266)¹⁵⁸. Στην Δύση, μετά την ήττα του Μαφρέδου της Σικελίας στο Μπενεβέντο(26 Φεβρουαρίου 1266) και την άνοδο του Καρόλου της Ανζού ως φιλόδοξου βασιλέα της Σικελίας¹⁵⁹, στις 27 Μαΐου 1267 υπογράφεται στην παπική κατοικία του Βιτέρμπο η ομώνυμη συμφωνία. Στο εξής οι σύμμαχοι πλέον Κάρολος της Ανζού, Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος, Βαλδουίνος πρώην αυτοκράτορας της Κωνσταντινουπόλεως και ο Πάπας, εκτός των Βενετών, συμφωνούν να διεξάγουν στρατιωτικές επιχειρήσεις για ανασύσταση της *Λατινικής Αυτοκρατορίας της Ρωμανίας*¹⁶⁰. Ενδιαφέρον είναι ότι κατά την ίδια περίοδο ο Πάπας Κλήμης διεξάγει επίσης μυστικές συνομιλίες με τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο για Ένωση των Εκκλησιών, φοβούμενος την ανερχόμενη δύναμη του Καρόλου. Ο Μιχαήλ Η΄ ενώπιον της νέας δυτικής συμμαχίας επανασυνδέει τις σχέσεις του με τους Γενουάτες παραχωρώντας τους για εγκατάσταση την περιοχή του Γαλατά. Το επόμενο έτος(1268) υπογράφει ο Μιχαήλ και νέα συνθήκη με τους Βενετούς¹⁶¹. Γίνεται φανερό ότι η οξυμμένη διεθνής κατάσταση δεν του επιτρέπει να ασχοληθεί με την εσωτερική πολιτική.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ ΥΠΕΡ Μ. ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 8 ΑΓ. ΟΡΟΥΣ (=D 3221)

(ΕΤΟΣ 1267 ή 1282)

Πρόκειται για έγγραφο, το οποίο ζήτησαν οι μοναχοί της Μονής Δοχειαρίου για να επικυρώσουν κτήσεις και προνόμια της Μονής και να την εξασφαλίσουν από κάθε επίδοξο καταπατητή.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει το κείμενο του *σιγιλλίου* είναι η προσφυγή των μοναχών στον αυτοκράτορα με παράκληση για έκδοσή του, η μνεία γενικά για ύπαρξη προγενεστέρων εγγράφων, *κτητορικοῦ δικαιώματος, ἥ διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου, ἥ δωρεᾶς βασιλικῆς*¹⁶² καθώς και αόριστα οι κίνδυνοι που υπάρχουν *ἀποσοβοῦντος*(του σιγιλλίου) *πάντα πλεονεκτικῶς πειρῶμενον ἐπιφύεσθαι*¹⁶³.

Περιεχόμενο του *σιγιλλίου* είναι μια γενική επιβεβαίωση των κτήσεων της Μονής, οι οποίες μπορεί να αποκτήθηκαν ή να βελτιώθηκαν με οποιοδήποτε τρόπο *ἅπαντα τὰ ὁθενδήποτε καὶ ὅπωςδήποτε προσαρμόσαντα ταύτῃ δίκαια*¹⁶⁴. Τα *δίκαια* αυτά δεν αναφέρονται ονομαστικά.

158 Για το αρσενιατικό σχίσμα βλ. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, *Κίνημα Αρσενιατών*.

159 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 147.

160 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 151 – 155, όπου και η ανάλυση του κειμένου των συνθηκών.

161 DÖLGER, *Regesten*, 3, αρ. 1960, σ. 53 – 54 και το σχολιασμό της ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 161 – 165.

162 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.14-16.

163 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.9.

164 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.14-16.

Σκοπός του εγγράφου από πλευράς του αυτοκράτορα είναι *ἀποσοβεῖσθαι τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ... ἅπαντα τὸν πειραθησόμενον πλεονεκτικῶς καὶ παραλόγως πόδα παραβαλεῖν ἐπὶ τούτοις καὶ ταραχὴν προξενῆσαι τοῖς μοναχοῖς*¹⁶⁵. Κοντολογίς με την επίδειξη του παρόντος χρυσοβούλλου οι μοναχοί μπορούν να εμποδίζουν κάθε φιλόδοξο καταπατητή που θέλει να ταραξεί την ηρεμία τους ενώ βρίσκονται ολοσχερώς αφιερωμένοι στο Θεό. Ταυτόχρονα ο αυτοκράτορας εξασφάλισε να εύχονται για τη βασιλεία του *ὅπως καὶ τῆς βασιλείας μου ἐκτενέστερον ὑπερέχωνται*¹⁶⁶. Από πλευράς των μοναχών εφοδιάστηκαν με έγγραφο γενικής ισχύος για όλη την περιουσία της μονής *ὥστε κοσμικῶν τύρβων οὗτοι ἀνώτεροι διατηρούμενοι ἀπερίσπαστον τὴν κατὰ μοναχοὺς διαγωγὴν μετέρχωνται, ὀλοσχερῶς τὲ τῷ Θεῷ προσανέχωσι*¹⁶⁷.

Το προοίμιο έχει σα θέμα του τη δεκτικότητα που πρέπει να έχει ο άρχοντας προς τους υπηκόους του *πᾶσι μὲν τοῖς ὑπηκόοις αἰτοῦσιν ὑπανοίγειν τὰ σπλάγχνα δεῖ τὸν κρατοῦντα, καὶ ἀνεῖσθαι πρὸς τούτους ἔλεον*¹⁶⁸, και μάλιστα όταν *ταῖς αἰτήσεσιν αὐτῶν τὸ εὐλογον ὑπεμφαίνεται*¹⁶⁹. Τα θέματα που τίγονται είναι η δυνατότητα πρόσβασης των υπηκόων με δίκαια αιτήματα προς τον άρχοντα και το έλεος που πρέπει να δείχνει ο άρχοντας προς αυτούς. Ιδιαίτερας προσοχής απολαμβάνουν αιτήσεις που προέρχονται από μοναχούς, *ἄνδρας τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ γαλήνιοι ἀσπασαμένους βίον*¹⁷⁰. Το σιγίλλιο αυτό δε διακρίνεται για τα εκφραστικά του μέσα καθώς η έκτασή του δεν επιτρέπει καλλιπέπια. Ενυπάρχουν ορισμένες μεταφορές *ὑπανοίγειν τὰ σπλάγχνα, γαλήνιον ἀσπασαμένους βίον* και εικόνες *ἀποσοβεῖσθαι τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ἅπαντα τὸν πειραθησόμενον ... πόδα παραβαλεῖν*¹⁷¹.

B'5. ΕΤΟΣ 1271

Μετά το θάνατο του Πάπα Κλήμεντος, ο Κάρολος της Ανζού ήταν ο μόνος κυρίαρχος της Δύσης, αφού δεν είχε εκλεγεί ακόμη Πάπας και ο Λουδοβίκος Θ', πρεσβύτερος αδελφός του είχε πεθάνει¹⁷². Στις 22 Σεπτεμβρίου 1270, στο Τράπανι της Σικελίας, ο στόλος του, μαζί με τις προμήθειες, που είχε συγκεντρώσει με σκοπό να

165 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.23-24.

166 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.26.

167 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.24-26.

168 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.1-3.

169 *DOCHEIARIOU*, αρ.8.2-3.

170 *Ο.π.*

171 *Ο.π.*

172 Ενδιαφέρον είναι ότι οι ελληνικές πηγές δεν αναφέρουν τίποτα για την καταιγίδα στο Τράπανι, βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 170 – 173.

αποπλεύσει εναντίον της Κωνσταντινουπόλεως, καταστράφηκε από σφοδρή καταιγίδα. Η προγραμματισμένη εκστρατεία για επανάκτηση της Πόλεως ματαιώθηκε. Ο Μιχαήλ Η΄, ανακουφισμένος από την απρόσμενη έκβαση, έστειλε στρατιωτικό σώμα στην Πελοπόννησο, το οποίο λεηλάτησε τις περιοχές της επί δυο έτη χωρίς να συνάπτει μάχες. Το έτος 1271 σημειώνεται επίσης ο θάνατος του Μιχαήλ Β΄ Αγγέλου, Δεσπότη της Ηπείρου και η εκλογή νέου Πάπα του Γρηγορίου Ι΄¹⁷³.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ ΥΠΕΡ Μ. ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ8 ΑΓ. ΟΡΟΥΣ (=D 1978)

(ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1271)

Πρόκειται για ιδιαίτερος ευσύννοπτο *σιγίλλιο*, χωρίς αυτοκρατορική υπογραφή, με σκοπό την επιβεβαίωση δωρεάς από μέρους του αδελφού του Μιχαήλ Η΄ δεσπότη Ιωάννη υπέρ της Μονής Χιλανδαρίου. Τα ιστορικά στοιχεία που περιέχει συνίστανται στην αναφορά της δωρεάς του δεσπότη Ιωάννη¹⁷⁴ και στην αίτηση του ζουπάνου Δημητρίου, εξαδέλφου του βασιλέα της Σερβίας, υπευθύνου όπως φαίνεται της Μονής Χιλανδαρίου, για την έκδοση του *σιγιλλίου*, το οποίο θα επιβεβαίωνε τη δωρεά του Ιωάννη. Το περιεχόμενο του κάνει λόγο για την αίτηση του ζουπάνου Δημητρίου, για το συγκεκριμένο κτήμα που δωρήθηκε με το όνομά του. Το προοίμιο απουσιάζει και τα εκφραστικά μέσα και η γλώσσα του είναι απλή. Σκοπός είναι η επιβεβαίωση της δωρεάς και η απαλλαγή της από οχλήσεις άλλων Μονών. Το έγγραφο χρονολογείται με βάση το μηνολόγημα και ο βυζαντινός αυτοκράτορας ταυτίζεται με τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο¹⁷⁵.

Β΄6. ΕΤΟΣ 1272

Κατά το έτος αυτό ο Κάρολος της Ανζού, ο οποίος είχε ξεκινήσει νέες ετοιμασίες για την κατάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως, υπογράφει, στις 21 Φεβρουαρίου 1272, συνθήκη με τους Αλβανούς, οι οποίοι, σε αντάλλαγμα της Ανδεγαυικής προστασίας κατά των Βυζαντινών, εκλέγουν τον Κάρολο και τους διαδόχους του βασιλείς της Αλβανίας. Το γεγονός θορύβησε ιδιαίτερος τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο¹⁷⁶. Πιθανόν σε αυτές τις εξελίξεις να οφείλεται η ελευθερία που παρέχει και η τάξη που εγκαθιστά, ο Μιχαήλ Η΄, στην Εκκλησία της Βουλγαρίας, σύμφωνα με το αντίστοιχο έγγραφο. Η βυζαντινή διπλωματία

173 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 181 – 183.

174 CHILANDAR, αρ.8. 6-9.

175 CHILANDAR, αρ.8. 20--21.

176 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 178 – 179.

χρειαζόταν να πιστοποιεί τόσο το οργανωμένο κράτος, το οποίο υπηρετούσε, όσο και να παρέχει, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ένα αντιστάθμισμα στην ανερχόμενη αλβανική δύναμη.

Ο Μιχαήλ Η΄ επίσης φρόντισε με επιγαμίες να εξασφαλίσει τη συμμαχία των υιών του Μιχαήλ Β΄ της Ηπείρου, Νικηφόρου και Ιωάννου του νόθου, οι οποίοι μοιράστηκαν τα εδάφη του πατέρα τους (Ηπειρο και Θεσσαλία) και δεν απέκλειαν συνεργασία με τον Κάρολο. Τα έγγραφα που ακολουθούν και σχετίζονται με ανακαινίσεις Μονών στη Θεσσαλία εντάσσονται μεν στη φιλομοναστική πολιτική του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, αφού, κατά τα κείμενα των *χρυσοβούλλων* του, οι Μονές αποτελούν έκφραση, καταφύγιο και προπύργιο του βυζαντινού πληθυσμού σε περιόδους αστάθειας και θρησκευτικών αντιθέσεων, ταυτόχρονα αποτελούν και επιβεβαίωση της κρατικής εξουσίας επί συγκεκριμένων εδαφών, τα οποία πιθανόν να αποτελέσουν και θέατρο πολέμου.

I. ΜΑΪΟΣ 1272

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ (=D 1985) (ΜΑΪΟΣ 1272)

Πρόκειται για έγγραφο που ζητήθηκε από ιδιώτη, τον Νικόλαο Μαλιασηνό Κομνηνό, για επικύρωση περιουσιακών στοιχείων *τῆς ἀνδρώας σεβασμίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τῆς Μακρινιτίσσης*¹⁷⁷ *τῆς ἐπ' ὀνόματι τιμωμένης...τῆς Ὁξείας Ἐπισκέψεως*¹⁷⁸ στην περιοχή της Δημητριάδος(Θεσσαλία), στο όρος του Δρόγγου¹⁷⁹.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, εκτός των περιουσιακών στοιχείων του Νικολάου Μαλιασηνού, της Μονής και των φοροαπαλλαγών προς αυτή, είναι η πληροφορία ότι και ιδιώτες μπορούσαν να ζητήσουν την έκδοση *χρυσοβούλλου λόγου* και μάλιστα όταν ήσαν *οικεῖοι*¹⁸⁰ του αυτοκράτορα.

Στο κείμενο του εγγράφου περιέχονται οι λεπτομέρειες του τρόπου συντάξεως του εγγράφου. Η προσφυγή του Νικολάου Μαλιασηνού στον αυτοκράτορα με τον κατάλογο των κτήσεων της Μονής, η ευμενής υποδοχή του από τον αυτοκράτορα και εν συνεχεία η

177 Για τη μονή αυτή με βάση τα υπάρχοντα έγγραφα καταγράφονται με ευκρίνεια τα περιουσιακά της στοιχεία, βλ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντιναί μοναί*, σ. 210 – 223.

178 *MM* IV, σ. 330-331.

179 Για τη μονή αυτή, τους κτήτορές της, τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και την τύχη της ως τους ύστερους χρόνους βλ. επίσης Μαρίνα ΛΟΥΚΑΚΗ, “Το ενύπνιο του μοναχού Νείλου Μαλιασσινοῦ και η μονή Θεοτόκου Μακρινιτίσσης Οξείας Επισκέψεως”, *Ελληνικά* 44 (1994) 341- 356.

180 Jean VERPEAUX, “Les oikeioi, notes d'histoire institutionnelle et sociale”, *Revue des Études Byzantines* 23 (1965) 89 - 99.

λεπτομερής αναφορά όλων των κτήσεων της Μονής, αμπελώνες, χωράφια, μυλικά εργαστήρια, μετόχια, ναοί, αρόσιμη γη, *χωρίον τὴν Κρυποῦς μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ καὶ τῶν δύο μονοξύλων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀλιέων...πρὸς τούτοις καὶ τὴν ἐκεῖσε ἀπερριμένηνμονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου*¹⁸¹, με σκοπὸ τα δηλωθέντα τῆς μονῆς κτήματα τὰ τοιαῦτα πάντα, ἅπερ ἔκπαλαι καὶ μέχρι τῆς σήμερον ...κατέχη καὶ νέμῃται ταῦτα Στο τέλος υπάρχει η υπόσχεση του αυτοκράτορα τῇ ἐμφανείᾳ ..τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ..καθέξει τὰ τοιαῦτα κτήματα ἢ ..μονὴ ...ἀναφαίρετα, ἀναπόσπαστα, ἀνενόχλητα, ἀδιάσειστα καὶ ἀνεπηρέαστα...ἀνώτερα πάσης καὶ παντοίας δημοσιακῆς ἐπηρείας καὶ συζητήσεως¹⁸². Θέτει ο Μιχαήλ Η΄ ἓναν περιορισμὸ στις φοροαπαλλαγές ἄνευ τῶν δύο κεφαλαίων, τῆς καστροκτισίας καὶ κατεργοκτισίας, διότι ταῦτα ὡς κοινωφελῆ καὶ παρὰ τῶν τοιούτων κτημάτων τῆς μονῆς ἀπαιτηθῇσονται¹⁸³.

Σκοπός του χρυσοβούλλου αὐτοῦ φαίνεται να εἶναι η καταγραφή της παρουσίας της ἐν λόγῳ Μονῆς καὶ η επιβεβαίωση των φοροαπαλλαγῶν καὶ των φορολογικῶν υποχρεώσεων της. Επίσης δίνεται η ευκαιρία στον Μιχαήλ Η΄ να φανερῶσει για ἄλλη μια φορά το σεβασμὸ του πρὸς τις μοναστικές κοινότητες καὶ πρὸς αὐτοὺς που τις υποστηρίζουν. Επίσης υπογραμμίζεται ὅτι ικανοποιεῖ τα αιτήματα διότι *θεοφιλῆς αὐτοῖς ὁ σκοπὸςπρὸς θεῖαν μονὴν ἀποτείνεται, ἐν ᾗ θείων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν ἐμπολιτεύεται σύλλογος, ἐργάτες πάντες τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ βίου τὴν τραχεῖαν τῆς ἀρετῆς φιλοπόνως αὐλακα τέμνοντες.....* Τελικὸς καὶ ιδιαίτερα σημαντικὸς στόχος τοῦ Μιχαήλ Η΄ διὰ τούτων καὶ θεὸν θεραπεύομεν¹⁸⁴.

Το προοίμιο του εγγράφου εἶναι σύντομο καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τυπικές ἐκφράσεις των *προοιμίων*, κατὰ τις οποίες ο αυτοκράτορας συγκατανεύει στις παρακλήσεις των υπηκόων του καὶ τους παρέχει ὅσα αἰτοῦνται, *ἢ ἐκ θεοῦ ἡμετέρα βασιλεία περὶ τὰς αἰτήσεις αἰετῶν ὑπηκόων εὐμενέστερον βλέπουσα...πῶς οὐκ ἂν παρευθὺς καὶ τὰς τῆς ἡμετέρας βασιλείας πειθηνίους λάβοιεν ἀκοάς*¹⁸⁵; Δομικὰ το προοίμιο εἶναι διμερές ἀναφέροντας ἀπόψεις θεωρητικές για τὴν ἐγκόσμια βασιλεία καὶ τις θεοφιλεῖς αἰτήσεις¹⁸⁶.

Τὰ ἐκφραστικά μέσα που χρησιμοποιοῦνται εἶναι ελάχιστα. Επισημαίνουμε μια ρητορική ἐρώτηση καὶ μεταφορές/εἰκόνες *ὅσοι τοῖς περὶ τὴν ἡμετέραν βασιλείαν εὐνοίας ἅμα καὶ πίστεως ἤρτηνται,...καὶ βασιλέως εὐμένειαν ἐφελκύσασθαι.....διὰ βίου τὴν τραχεῖαν τῆς ἀρετῆς*

181 *MM IV*, σ. 331.

182 *Ο.π.*, σ. 332.

183 *Ο.π.*

184 *MM IV*, σ. 330.

185 *Ο.π.*

186 HUNGER, *Prooimion*, σ. 49 – 58, ὅπου ἀναλύονται *προοίμια*, ὅπου ἀναφέρονται φράσεις για τὴν “ἐκ Θεοῦ βασιλεία”.

φιλοπόνως αὔλακα τέμνοντες¹⁸⁷. Το λεξιλόγιο και η σύνταξη του κειμένου δεν περιέχουν ιδιαίτερες δυσκολίες.

II. ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1272

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ

ΥΠΕΡ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ(=D 1992)

(ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1272)

Πρόκειται για έγγραφο, του οποίου λείπει το τελευταίο μέρος και με το οποίο κανονίζονται υποθέσεις της Αρχιεπισκοπής Βουλγαρίας ως προς την κατανομή των ενοριών ανά επισκοπή(αναφέρονται αναλυτικά τα ονόματα των ενοριών) καθώς και τον αριθμό των παροίκων, οι οποίοι ανήκουν σε κάθε επισκοπή. Περιέχει ιστορικά στοιχεία για τοποθεσίες εντός του βουλγαρικού εδάφους, ονόματα επισκοπών και ενοριών και το όνομα του αρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Ιωάννη. Το περιεχόμενο του αναφέρεται στον αριθμό των κληρικών και των παροίκων που μπορεί να έχει η κάθε επισκοπή. Δεν υπάρχει μνεία προνομίων. Έχει τη μορφή *χρυσοβούλλου* για να προδώσει πιθανόν μεγαλύτερο κύρος στο περιεχόμενό του. Ο σκοπός του δείχνει να είναι η διατήρηση μιας ιεραρχικής τάξης και ισορροπίας εντός της διοικήσεως της Βουλγαρικής Εκκλησίας, με το σχόλιο για τον επίσκοπο Καστορίας *..ού βουλόμεθα υπερβαίνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν κληρικῶν καὶ παροίκων τοῦ ἀρχιεπισκόπου*¹⁸⁸. Το προοίμιό του είναι εξαιρετικά σύντομο αλλά εκφράζει την αληθινή ευγνωμοσύνη του Μιχαήλ Η΄ στο Θεό, από τον οποίο *δεδωρημένων τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν ἀγαθῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαινόντων* αλλά ιδιαιτέρως θεωρεί σημαντικό γεγονός ότι *τοῦτό ἐστι παρὰ πάντα ἐξάίρετον, τὸ προσθήκην γενάσθαι τῇ Ρωμαϊκῇ ἀρχῇ, καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων γενέσθαι ὑπὸ ζυγὸν ἕνα*¹⁸⁹. Τα εκφραστικά μέσα είναι ελάχιστα.

B'7. ΕΤΗ 1273/74

Πρόκειται για την κρίσιμη περίοδο της ετοιμασίας και διεξαγωγής της Συνόδου της Λυών(Μάιος 1274)¹⁹⁰. Ο νεοεκλεγείς Πάπας, Γρηγόριος Ι΄, προωθούσε, με την έγκριση

187 *MM IV*, σ.330

188 ΠΑΛΛΗΣ-ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα των ιερών κανόνων*, τ. V, σ. 269.

189 *Ο.π.*, σ. 268.

190 Luca PIERALLI, "La corrispondenza diplomatica tra Roma e Constantinopoli nei secoli XIII e XIV", στο Michel BALARD, Elisbeth MALAMUT, Jean-Paul SPIESER, *Byzance et le monde extérieur. Contracts, relations, échanges*, Παρίσι, 2005, σ. 151 – 163.

του Μιχαήλ Η΄, το θέμα της Ενώσεως των Εκκλησιών, προετοιμάζοντας Σύνοδο στη Λυών, με απώτερο στόχο την οργάνωση σταυροφορίας για επανάκτηση των Αγίων Τόπων¹⁹¹. Αντηλλάγησαν επιστολές και αντιπροσωπείες μεταξύ Μιχαήλ και Πάπα έως ότου καταλήξουν στα κείμενα της Ενώσεως. Ένα από τα επίσημα έγγραφα είναι και το εξεταζόμενο, το οποίο ζητήθηκε από τον Πάπα ως προαπαιτούμενο για τη συμμετοχή των βυζαντινών απεσταλμένων στη Σύνοδο.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΕΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ (=D 2013=D 2002b)

(ΕΤΟΥΣ 1273/ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1274)

Το κείμενο έχει τίτλο *Υπόσχεσις καὶ συμφωνία καὶ χρυσοβούλλιος λόγος περὶ τῆς τῶν Λατίνων ὑποθέσεως ἀπὸ τοῦ Παλαιολόγου ἐκείνου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρούλου ἐκείνου, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ Κυπρίου*. Περιέχεται στον αφιερωματικό τόμο για τα 800 έτη της Συνόδου της Λυών, ο οποίος ακολούθησε συνεδρίου στην ίδια πόλη το έτος 1974 και εκτείνεται σε τρεις τυπωμένες σελίδες με γαλλική μετάφραση¹⁹². Οι εκδότες του σημειώνουν πως αυτός ο τίτλος είναι μεταγενέστερος, μετά το θάνατο του Μιχαήλ Η΄, κατά την πατριαρχία τού Γεωργίου Κυπρίου και το όνομα του Καρόλου είναι αποτέλεσμα ηθελημένου σφάλματος. Το έγγραφο αυτό συμπεριλαμβάνεται σε μια ενότητα κειμένων που σχετίζονται με τη Σύνοδο της Λυών του 1274¹⁹³. Την ύπαρξη αυτού του *χρυσοβουλλείου λόγου* μνημονεύει και ο Παχυμέρης¹⁹⁴. Μάλιστα περιγράφει με ζωντάνια την ατμόσφαιρα της εποχής και με ιδιαίτερα μελανά χρώματα τη συμπεριφορά του Μιχαήλ Η΄, σχολιάζει δε ορισμένα σημεία του, *λόγος ἐκτίθεται χρυσοβούλλειος, πλήρης μὲν φρικωδεστάτων ἀρῶν, πλήρης δὲ καὶ ὄρκων παλαμναιτάτων*¹⁹⁵ εις τρόπον ώστε να υποπτευόμεθα πως δεν το είχε διαβάσει ή είχε υπόψην του ένα διαφορετικό κείμενο από αυτό που έχει σωθεί, καθώς τα σχόλιά του αναφέρονται σε ανύπαρκτα σημεία του κειμένου.

Το εν λόγω κείμενο, *χρυσοβούλλειος λόγος*, περιέχει τα σημεία συμφωνίας της Εκκλησίας της Ρώμης με αυτήν της Κωνσταντινουπόλεως προ της Συνόδου της Λυών¹⁹⁶. Στην

191 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 181.

192 LAURENT-DARROUZÈS, *Dossier de Lyon*, σ. 314 – 319 με γαλλική μετάφραση και τα σχόλια στην εισαγωγή σ. 24 – 26. Ο τίτλος σ. 315.

193 GOUILLARD, *Michael VIII et Beccos*.

194 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, V 20, τ. 2, σ. 505. 12 - 24.

195 ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ, *Ιστορία*, V 20, τ. 2, σ. 505.13 - 15.

196 Βλ. τα σχόλια σε αυτό το έγγραφο και τη χρονολόγησή του τον Οκτώβριο 1274 στο ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, *Κίνημα Αρσενιατών*, σ. 101 – 102.

προαναφερθείσα έκδοση, ακολουθείται από την απόφαση της Συνόδου των Αρχιερέων της Κωνσταντινουπόλεως και αυτή του Πατριάρχου, οι οποίοι συμφωνούν με το κείμενο αυτό, επαναλαμβάνοντας σημεία του¹⁹⁷.

Το περιεχόμενό του, αν και θεολογικό, αποτελεί γραπτή απόδειξη της διπλωματικής δεξιοτεχνίας του Μιχαήλ Η', ώστε η Δυτική Εκκλησία να είναι ικανοποιημένη καθώς και η Ανατολική. Τονίζεται συνεχώς η πίστη στις παραδόσεις, *ἀμετακινήτως ἐμμένῃ ἐν πᾶσι τοῖς ἄνωθεν παραδεδομένοις αὐτῇ δόγμασί τε καὶ ἔθεσι, μηδὲν τι παραδιδούσα μηδὲ μεταλλάξασα*¹⁹⁸, ενώ ταυτόχρονα να ικανοποιείται η Δυτική Χριστιανοσύνη στα θέματα που έθετε ως πρωτεύοντα και προαπαιτούμενα.

Χωρίς να θίγονται, ούτε να αναφέρονται καν δογματικά ζητήματα, το κείμενο του εγγράφου ξεκινά με ένα εκτενές προοίμιο όπου ο Μιχαήλ Η' διακηρύσσει τη διττή αποστολή του βασιλέως *βασιλεῖ...ἐπιμελεῖσθαι...δόξαν Θεοῦ..ἐπιμελεῖσθαι δὲ ...τὸ λυσιτελεῖς τοῖς ὑπηκόοις* και εν συνεχεία εκφράζει το πολιτικό του πιστεύω, ότι η εξουσία δεν είναι προσωπική ευχαρίστηση *οὐδ' ὥσπερ δωρεὰν τρυφῆς ..τὴν ἀρχὴν ἡγήσαιο ...ἀλλὰ Θεοῦ διακονίαν*¹⁹⁹. Στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή η διακονία αυτή παίρνει τη μορφή *χρέους ἀπόδοσιν πρὸς τὸν Θεόν...τὸ διερρωγὸς τῆς Ἐκκλησίας σῶμα...εἰς μίαν συναρμολογηθὲν*²⁰⁰. Το χρέος του προς το Θεό και προς τους υπηκόους είναι να εργαστεί με ζήλο για την Ενότητα των Εκκλησιών. Ο συλλογισμός του Μιχαήλ Η' ακολουθεί τα εξής στάδια:ο βασιλιάς οφείλει να πράττει προς δόξαν Θεού και να ωφελεί τους υπηκόους του. Εάν συμβαίνει να γίνονται και τα δυο τόσο το καλύτερο=εντείνει την προσπάθεια ώστε *τὸν μὲν πρεσβεύῃ Θεόν, τὸ δὲ τοοὺς ὑπ' αὐτὸν ὠφελῇ* και μάλιστα η ευεργεσία προς το Θεό επανέρχεται ως εύνοια στους υπηκόους.

Στη συνέχεια, το κείμενο του εγγράφου προχωρεί στη συγκεκριμένη σύγκληση των επισκόπων, αφού *Θεοῦ προνοία.....συνήλθομεν..κῆδεσθαι τῶν πατρικῶν παραδόσεων...τὸν παρόντα χρυσοβούλλιον λόγον ...βεβαιοῖ καὶ ἀσφαλίζεται.....τὰ τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς τε ρωμαϊκῆς καὶ τῆς ἡμετέρας, ἐπὶ τρισὶ τούτοις προβέβηκε*²⁰¹ και αναφέρει επιγραμματικά τα τρία σημεία που συμφώνησαν η Δυτική με την Ανατολική Εκκλησία: *τὸν ἀγιώτατον πρόεδρον Ρώμης ..ἄκρον ἔχειν καὶ πρῶτον ἀρχιερέα, τῷ τε πρὸς αὐτὸν ὡς ὑπερέχοντα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνάγεσθαι κρίσιν...καὶ ἐπὶ τρίτῳ, τῷ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς*

197 Για την ατμόσφαιρα στην Κωνσταντινούπολη εξ αιτίας της φιλενωτικής πολιτικής του Μιχαήλ Η' βλ. ΜΕΡΓΙΑΛΗ, *Ιστορία*, σ. 177 – 182.

198 LAURENT-DARROUZÈS, *Dossier de Lyon*, σ.317.

199 *Ο.π.*, σ. 315.

200 *Ο.π.*,

201 LAURENT-DARROUZÈS, *Dossier de Lyon*, σ. 314 – 319.

διπτύχοις ποιείσθαι ἀναφορὰν²⁰². Το έγγραφο συνεχίζει με ένα εγκώμιο για την αξία της ειρήνης μέσα στην Εκκλησία και τελειώνει με μία απαρίθμηση των επτά Οικουμενικών Συνόδων και των αντιστοίχων Παπών, οι οποίοι, με ιδιαιτέρως κολακευτικά επίθετα (ὁ ἐν ἁγίοις Σίλβεστρος, ὁ ἁγιώτατος Δάμασος, ὁ θειότατος Κελεστίνος²⁰³), ηγούνται της Δυτικής Εκκλησίας κατά τις συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους και υπέγραψαν τα πρακτικά των Συνόδων. Πρόκειται για τα ιστορικά στοιχεία που περιέχει το έγγραφο αυτό.

Ενδιαφέρον προκαλεί εν κατακλείδι η επανάληψη της πεποιθήσης ότι δεν επιφέρεται καμμία αλλαγή, πιθανόν ως απάντηση στην όποια “αντιπολίτευση”(;), *ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία ἐκκλησία τῶν οἰκείων μεταβολὴν τινὰ ἢ μετάπτωσιν καταδέχεται ποτε στέρξαι εἴτε δογμάτων, εἴτε κανόνων, εἴτε ἄλλων ἐθίμων ...ἐγγράφων τε καὶ ἀγράφων, ἀλλὰ τῶν τοιούτων τὸ ἀπαράλλακτον φυλαττομένων*²⁰⁴.

Επιπλέον εμφανίζεται το έγγραφο αυτό τῷ παρόντι χρυσοβουλίῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου, ὡς θεμέλιον ἡγουμένους, μια από τις λίγες μεταφορές του εγγράφου. Δε συναντώνται πολλά εκφραστικά μέσα καθώς ο λόγος θέλει να είναι λακωνικός και σαφής. Ο Μιχαήλ Η', με το χρυσόβουλλο αυτό, παρέχει σε δυτικούς και ανατολικούς ὅ,τι ἤθελαν, το πρωτεῖο και την πίστη στην παράδοση αντίστοιχα. Με τον τρόπο αυτό προσπαθεῖ να προφυλάξει το βασίλειο του από επικείμενες επιθέσεις, αφού η πνευματική κυριαρχία του Πάπα ἔχει ἀκόμη ἰσχὺ στον Δυτικό Κόσμο και δεν θα επέτρεπε ποτέ σε αδελφούς χριστιανούς να αλληλοεξοντωθούν. Με το έγγραφο αυτό ο Μιχαήλ Η' επιβεβαιώνει για ἄλλη μια φορά το γεγονός ὅτι για τον κόσμο αυτό, τον γήινο, υπεύθυνη ἦταν η αυτοκρατορική ἐξουσία, η οποία μπορούσε να χειρίζεται και τα λεπτά ζητήματα της πίστεως με δεξιοτεχνία ἐναντι ἰσχυρῶν αντιπάλων. Η δύναμη του γραπτοῦ λόγου μπορούσε να καθησυχάζει τα πνεύματα.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΝΕΑΣ ΠΕΤΡΑΣ (=D 2011)

(ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1274)

Στο χρυσόβουλλο αυτό ο Μιχαήλ Η' ικανοποιεῖ αἴτημα της συγγενούς του Ἄννας Παλαιολογίνας Μαλιασηνῆς, το οποίο σχετίζεται με τις δυο Μονές της περιοχῆς Δημητριάδος, την ἀνδρῶα Μονή της Οξείας Επισκέψεως, ἐπονομαζομένης Μακρινιτίσσης,

202 Ο.π., σ. 317.

203 Ο.π., σ. 319.

204 Ο.π.

και τη γυναικεία μονή Τιμίου Ιωάννου Προδρόμου της Νέας Πέτρας²⁰⁵.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, εκτός των περιουσιακών στοιχείων της Μονής, είναι το γεγονός ότι πολίτες του Βυζαντινού Κράτους μπορούσαν να έχουν υπό τη μέριμνά τους μονές και να τις ανακαινίζουν και να τις φροντίζουν με επιμέλεια, απόδειξη της οικονομικής στενότητας του κράτους και της οικονομικής ευμάρειας ορισμένων πολιτών του.

Το περιεχόμενο του εγγράφου συνίσταται σε επικύρωση της δωρεάς της Άννας Παλαιολογίνας Μαλιασηνής, συζύγου του Νικολάου Μαλιασηνού, *γονικὸν κτῆμα ..μετὰ τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῶν καὶ τὰ τρία διακείμενα μετόχια...μετὰ τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῶν* υπέρ της γυναικείας Μονής Τιμίου Ιωάννου Προδρόμου της Νέας Πέτρας, η οποία ανήκε στην ανδρική μονή της Οξείας Επισκέψεως. Στο έγγραφο παρατίθεται απαρίθμηση των κτήσεων που περιλαμβάνει το γονικόν κτήμα της Άννας Μαλιασηνής και των κτήσεων που περιλαμβάνουν τα μετόχια, τα ανήκοντα στη γυναικεία Μονή Τιμίου Προδρόμου, της Νέας Πέτρας. Επίσης η Άννα επιθυμεί η νεοσυσταθείσα γυναικεία Μονή, η οποία με το προηγούμενο χρυσόβουλλο ανήκε στη μονή της Οξείας Επισκέψεως, να συνεχίζει να ανήκει σε αυτή. Τρίτο αίτημα της Άννας είναι *μετὰ τὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ συζύγου παρέλευσιν ἀνάδοχος εἶη καὶ ἔφορος ὡς κληρονόμος ἐπὶ τοῖς δυσὶ ταύταις μοναῖς ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ οἰκεῖος τῇ βασιλείᾳ μου Κομνηνὸς κῆρ Ἰωάννης ὁ Μαλιασηνὸς*. Ο Μιχαήλ Η΄ επικυρώνει όλα τα αιτήματα *τῇ ἐμφανείᾳ γούν τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ..καθέξει ταῦτα πάντα καὶ νεμηθήσεταιἡ.....μονὴἀνενοχλήτωςἀδιασειστώωςἀναφαιρέτως, ἀναποσπάστως, ἀνεπηρεάστως..καὶ ἔξω πάσης καὶ παντοίας δημοσιακῆς ἐπηρείας καὶ συζητήσεως, ἄνευ μέντοιγε τοῦ ἑνὸς μόνου τούτου κεφαλαίου τῆς καστροκτησίας...ὡς κοινωφελὲς καὶ ...ἀπαιτηθήσεται*²⁰⁶.

Σκοπός του εγγράφου φαίνεται να είναι η εδραίωση δυο μοναστικών κοινοτήτων και η οικονομική εξασφάλισή τους με δωρεές κτηματικής περιουσίας και φοροαπαλλαγών από ένα ζευγάρι συγγενών του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, τους Κομνηνούς Μαλιασηνούς, Νικόλαο και Άννα. Τρίτος στόχος που εξασφάλισε το παρόν έγγραφο ήταν η δυνατότητα του γιου των Μαλιασηνών Ιωάννη ως διαδόχου /επιβλέποντα των μοναστικών κοινοτήτων. Από πλευράς του Μιχαήλ Η΄ το έγγραφο φανερώνει τη σταθερή εὐνοία του υπέρ των Μονών αλλά και τους φορολογικούς περιορισμούς που θέτει (καστροκτησία) γνωρίζοντας τις συνεχείς εχθρικές επιδρομές και τα στενά οικονομικά πλαίσια του κράτους.

205 Για τη μονή αυτή με βάση τα υπάρχοντα έγγραφα καταγράφονται με ευκρίνεια τα περιουσιακά της στοιχεία, στο ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντιναί μοναί*, σ. 223 – 233.

206 *MM IV*, σ. 335.

Στο προοίμιο του εγγράφου παραδίδεται αποσπασματικά και γίνεται λόγος για την ανώτερη ζωή των μοναχών, τὸ μονήρες περίβλημα ἐπενδύσασθαι, θεῶ τε ζῆν μόνῳ καὶ τοῖς θειοτέροις τὸν νοῦν καθ' ἡσυχίαν ἀπασχολεῖν και συνεχίζει με την ιστορία της οικογενείας των Μαλιασηνών, αιτιολογώντας την έκδοση του εγγράφου

Τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται είναι ελάχιστα, το λεξιλόγιο και η σύνταξη είναι κατανοητή και απλή.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ(=D 2012)

(ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1274 ΕΩΣ ΤΟ ΕΤΟΣ 1282)

Συνεχίζοντας τη φιλομοναστική του πολιτική και θαυμάζοντας τοῦ τῆς ψυχῆς φρονήματος γενναιότητα²⁰⁷ του Νικολάου Μαλιασηνού, ὅπως και τὸ τῆς εὐγενείας τίμιον καὶ σεμνὸν ταπεινοῦν...καὶ ἰσορρεποῦς ἐπιδείξεως²⁰⁸, ο Μιχαήλ Η΄ τοῦ παραχωρεῖ επιπλέον τη Μονή Λατόμου²⁰⁹, ἐντὸς τῆς μεγαλουπόλεως Θεσσαλονίκης .

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει, είναι το γεγονός πως ο αυτοκράτορας μπορούσε να δωρίζει μονές μεγάλων πόλεων με τα περιουσιακά τους στοιχεία σε ιδιώτες με σκοπό αυτές οι μονές να χρησιμοποιούνται ως ξενώνες, *δοχεία*, από τους μοναχούς που επισκέπτονταν τις πόλεις για διάφορες εργασίες.

Στο εξεταζόμενο χρυσόβουλλο περιέχεται η απόφαση του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου να δωρίσει την Μονή Λατόμου Θεσσαλονίκης με ὅλη της την περιουσία στο ζεύγος των συγγενών του Νικολάου και Ἀννας Μαλιασηνού, οι οποίοι, ὅπως δηλώνεται στο κείμενο του εγγράφου, ο Νικόλαος έγινε μοναχός με το ὄνομα Ἰωάσαφ και η Ἀννα μοναχή με το ὄνομα Ἀνθούσα. Στο ζεύγος αυτό ανήκαν γονικόθεν²¹⁰ και επικυρώνονται εκ νέου η *περὶ τὸ ὅρος τῶν Δρόγγων διακειμένη καὶ τιμωμένη μονὴ Οξείας Ἐπισκέψεως* ὅπως ἐπίσης και *ἐξ αὐτῶν βάθρων ἀνοικοδομηθεῖσαν καὶ διακειμένην ἐπάνω τοῦ ὄρους τῆς Ἀρυανουβαίνης Μονὴ Τιμίου Προδρόμου Νέας Πέτρας*²¹¹. Ο αυτοκράτορας επαναλαμβάνει για αυτές τις δύο Μονές ως προς τη Μονή Λατόμου *καὶ ἔχωσι ταύτην αἱ διαληφθεῖσαι τούτου δύο μοναὶ εἰς δοχεῖον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀναφαιρέτως πάντη καὶ ἀναποσπάστως εἰς διηνέκειαν*²¹². Δηλαδή η

207 MM IV, σ. 337.

208 Ο.π.

209 Βλ. Στυλιανός ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗΣ, *Παλαιοχριστιανικά μνημεῖα της Θεσσαλονίκης: Ἀχειροποίητος, Μονὴ Λατόμου*, Θεσσαλονίκη, 1979 και Ευθύμιος ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ, *Μονὴ Λατόμου (Ὅσιος Λαβίδ)*, Θεσσαλονίκη, 1987.

210 MM IV, σ. 337.

211 MM IV, σ. 337.

212 Ο.π., σ. 338.

Μονή Λατόμου μέσα στη Θεσσαλονίκη θα χρησιμεύσει ως προσωρινή κατοικία όταν οι μοναχοί των άλλων δυο Μονών χρειάζεται να επισκεφθούν την πόλη αυτή για διεκπεραίωση υποθέσεων τους ή για φιλοξενία. Επίσης τονίζει ο Μιχαήλ για τις σχέσεις των μονών μεταξύ τους *οὐκ ὀφείλουσιν ἑτέρα τῆς ἑτέρας κατεξανίστασθαι, ἀλλὰ διατηρεῖσθαι ἑκάστη κατὰ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς κυρίοις μοναστηρίοις φυλασσομένην τάξιν τε καὶ κατάστασιν καὶ κατέχειν τὰ προσαρμοσάντα ἑκάστη ἀνὰ μέρος κτήματά τε καὶ μετόχια καὶ μηδέποτε πειρασθῆναι τὴν ἑτέραν ὑπαγαγεῖν εἰς μετόχιον καὶ ποιῆσαι ὑφ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διαμένειν ἀνὰ μέρος καὶ καθ' αὐτάς, καθὼς οὗτοι καθὼ κτήτορες καὶ διεσκέψαντο καὶ διετάξαντο*²¹³. Η αυτοκρατορική επιθυμία είναι η κάθε Μονή να μείνει ξεχωριστή με την περιουσία της και καμμία να μην υπόκειται στην άλλη²¹⁴.

Σκοπός του εγγράφου, από την πλευρά του αυτοκράτορα, φαίνεται να είναι η παραχώρηση περιουσιακών στοιχείων σε συγγενείς του, *ἐκ γένους προσήκων τῇ βασιλείᾳ μου*, καθώς και η δημιουργία μοναστικής ομάδας τριών μονών ανεξαρτήτων και αλληλοβοηθουμένων και αλληλοστηριζόντων η μία την άλλη. Στοχεύει για άλλη μια φορά ο αυτοκράτορας να εξάρει τη μοναχική κλίση *τὸ μοναδικὸν ταῦτόν δ' εἶπεῖν καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα*. Διακρίνεται μια διάθεση προβολής και επιβολής της αυτοκρατορικής εξουσίας, όταν το έγγραφο αρχίζει με το ρήμα *δύναται τι παρὰ βασιλεῖ*. Από πλευράς του Μαλιασηνού επιδιώκεται η επαύξηση της περιουσίας του και η απόκτηση εδάφους σε μεγάλο αστικό κέντρο προς εξυπηρέτηση των αναγκών του και αυτών των Μονών.

Το προοίμιο του εγγράφου είναι αρκετά εκτεταμένο και διαπραγματεύεται το σπάνιο/ιδιαιτέρο θέμα της σωματικής παρουσίας ἑνός ικέτη προς την εξουσία. Κατ' αρχήν τονίζει τη σημασία που έχει να συμπίπτει η εξωτερική με την εσωτερική ευγένεια και ταυτόχρονα με τον θεοφιλή σκοπό της αιτήσεως. Στη συνέχεια παρουσιάζει τον μοναχό πλέον Ιωάσαφ Μαλιασηνό και τη στάση ζωής που έχει επιλέξει και τις θυσίες που έχει κάνει. Κάνει λόγο στη συνέχεια για τις δυο Μονές που έχει ανακαινίσει και συντηρεί και για την τρίτη εντός της Θεσσαλονίκης που ζητεί τώρα. Με βεβαιότητα και αυτό το προοίμιο έχει τριμερή διάθρωση με σκοπό να δικαιολογηθεί η παροχή στον Μαλιασηνό της Μονής Λατόμου.

Κατά λέξη το προοίμιο αναφέρει: *«ὁ τῆς σωματικῆς εὐγενείας λόγος, εἴ τις τῆς βασιλικῆς ἐξαρτώμενος γνησιότητος ἐκ τῆς σχέσεως τὴν φύσιν παρίστησι καὶ ἀνύσιμα τὰ κατὰ σκοπὸν τίθησιν, ...πολλῶ δὲ μᾶλλον, εἴ τις τὴν ἐν τῇ ψυχῇ διάθεσιν δείκνυσιν ἔκ τε δὴ τοῦ τρόπου....εἰ δ'*

213 Ο.π., σ. 339.

214 Ο.π., το έγγραφο τελειώνει εκεί απότομα λόγω φθοράς.

ἄμφω τινὶ συνδεδραμηκότα, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ σωματικῶν, τὸ δ' ἐκ τῶν ἔνδοθεν καὶ κατὰ θεὸν... ῥᾶον ἂν ἡ λόγος τὸ ἐξαιτούμενον ἀνυσθήσεται ... ἡ βασιλεία μου χαριζομένη τοῦτο μὲν τῇ προσοῦσῃ τούτῳ πρὸς αὐτὴν γνησιότητι καὶ τῇ εὐγενείᾳ τοῦ σώματος²¹⁵.

Τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται σε αυτό το χρυσόβουλλο δεν είναι αξιοσημείωτα. Αναφέρεται η ιστορία του ζεύγους εν είδει διηγήσεως την οποία επιβραβεύει ο βασιλεύς διότι θαυμάζει τη μοναχική ζωή και την υποβοηθά. Περιγράφει τα ενδύματα του μοναχού Ιωάσαφ με λεπτομέρειες τῶν μαλακῶν ἐκείνων ἱματίων καὶ τῶν διαφόρων καὶ ποικίλων σχηματισμῶν ἀντιπεριέθετο τὸ τραχὺ τοῦ κατὰ θεοῦ βίου τριβώνιον²¹⁶τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου ..ὅς δὴ καὶ ἐσεῖται ...ὥσπερ τι φρούριον ἀσφαλέστατον ἀπεῖργον πάντη τὸν βουληθησόμενον ἀνατροπὴν τινα ποιῆσαι²¹⁷. Η σύνταξη και το λεξιλόγιο δεν παρουσιάζουν δυσκολίες.

B'8. ΕΤΟΣ 1275

Χρονικά βρισκόμαστε μετά τη Σύνοδο της Λυών και στην αρχή της προσπάθειας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου να πείσει τον εκκλησιαστικό και μοναχικό κόσμο του κράτους του για την Ένωση των Εκκλησιών. Το ανθελωτικό και αντιλατινικό αίσθημα είχε κατακλείσει την Κωνσταντινούπολη και όλη την αυτοκρατορία ώστε ο αυτοκράτορας να αναγκάζεται να λαμβάνει μέτρα υπερβαλλόντως αυστηρά για να επιβάλει την πολιτική του²¹⁸.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ Μ. ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ 10 ΑΓ. ΟΡΟΥΣ (=D 2023) (ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1275)

Πρόκειται για έγγραφο το οποίο ζήτησαν οι μοναχοί της Μονής Ξηροποτάμου για να επιβεβαιώσουν κυρίως την κτηματική περιουσία εκτός Αγίου Όρους καθώς και χρηματικές προσόδους της Μονής.

Ιστορικά στοιχεία των οποίων γίνεται μνεία στο έγγραφο είναι η ολοκληρωτική καταστροφή της Μονής, πιθανόν από πειρατές, και η βοήθεια για την αποκατάσταση των ζημιών από τον αδελφό του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ του δεσπότη Ιωάννη, ο οποίος της αφιέρωσε δική του περιουσία μεγάλης εκτάσεως *τῆς ἑαυτοῦ κτήσεως οὐκ ὀλίγην ἐν αὐτῷ ἀναθέμενος*²¹⁹. Επίσης

²¹⁵MM IV, σ. 336 - 337.

²¹⁶MM IV, σ. 337.

²¹⁷Ο.π., σ. 338.

²¹⁸ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 205 – 207.

²¹⁹ΧΕΡΟΠΟΤΑΜΟΥ, αρ.10.4-7.

της παρεχώρησε χρηματικές απολαβές περίπου τριακοσίων υπερπύρων²²⁰ με πρακτικό του λογοθέτου του οικειακού Δημητρίου Ιατροπούλου²²¹.

Το περιεχόμενο του εγγράφου συνίσταται κυρίως σε καταγραφή της εκτός της αθωνικής πολιτείας κτηματικής περιουσίας της Μονής καθώς και λεπτομερούς αναφοράς των χρηματικών ποσών, τα οποία πρέπει να αποδίδονται κατ' έτος στη Μονή.

Σκοπός του *χρυσοβούλλου* από τη μεριά του αυτοκράτορα φαίνεται πως είναι η παγίωση των περιουσιακών στοιχείων που κατείχε η Μονή από προσφορά του αδελφού του και τώρα επαναεπιβεβαιώνονται καθώς και τα χρηματικά ποσά, τα οποία πρέπει να εισπράττει. Από πλευράς των μοναχών φαίνεται πως επιθυμία τους ήταν να κάνουν υπενθύμιση της ευνοϊκής συμπεριφοράς του αδελφού του αυτοκράτορα προς τη Μονή και να καταγραφούν τα εκτός Αγίου Όρους κτήματά της καθώς τα ποσά των χρημάτων που πρέπει να λαμβάνει

Το προοίμιο είναι σύντομο και αναφέρεται στις προσφορές του Ιωάννη, ο οποίος *άνθιστάμενος τῇ τοῦ χρόνου ῥοῇ καὶ οἶονεὶ ἀντιπράττων ἀνέρρωσεν ταύτην καὶ πρὸς τὴν πρῶν καλλονὴν μετηγάγετο*²²². Τα εκφραστικά μέσα είναι ελάχιστα αν εξαιρέσουμε την προαναφερθείσα εικόνα για τη ροή του χρόνου και την “ανάρρωση” της μονής.

B'11. ΕΤΟΣ 1277

Στα ιστορικά γεγονότα του έτους αυτού καταγράφονται επιχειρήσεις, στρατιωτικές και διπλωματικές, του Μιχαήλ Η' για επανάκτηση των λατινικών εδαφών της κεντρικής Ελλάδος και των νήσων και συχνή επικοινωνία με τον Πάπα²²³. Ο Πάπας Ιωάννης ΚΑ' και εν συνεχεία ο Νικόλαος Γ' ως το θάνατό τους επέμεναν στην οριστικοποίηση της Ενώσεως με ανταλλαγή πρεσβειών και όρκων από τον αυτοκράτορα, τον πατριάρχη και τη Σύνοδο της Ανατολικής Εκκλησίας. Ταυτόχρονα, προς καλή τύχη του Μιχαήλ Η', οι Πάπες έθεταν συνεχώς εμπόδια στα σχέδια του Καρόλου για την εκστρατεία εναντίον της Κωνσταντινουπόλεως αλλά επέμεναν υπερβολικά στην επιτέλεση όλων των συμφωνηθέντων στην Λυών.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟ ΣΙΓΙΛΛΙΟ ΥΠΕΡ Μ. ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 10 ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ (=D 3031)

(ΙΟΥΛΙΟΣ 1277)

220 ΧΕΡΟΠΟΤΑΜΟΥ, αρ.10.21-23.

221PLP 7968.

222 ΧΕΡΟΠΟΤΑΜΟΥ, αρ.10.6-8.

223 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 213 – 224.

Το *σιγίλλιο* αυτό, εκτός από την ελάχιστη αναφορά του σε κτηματική περιουσία, το θέμα που διαπραγματεύεται είναι *παντελεῖ ἐλευθερία αὐτῆς τὲ τῆς ρηθείσης μονῆς καὶ τῶν ταύτης μετοχίων ἀπό τε τῆς εἰς τὸν πρῶτον τοῦ τοιούτου Ἁγίου Ὁρους ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως καὶ ἀπὸ δεσποτείας ἑτέρου οἰουδήτινος προσώπου*²²⁴, δηλαδή είναι έγγραφο που επικυρώνει το αυτοδέσποτο της Μονῆς, χωρίς η ίδια να δίνει αναφορά σε κανένα θεσμό. Τα ιστορικά στοιχεία που ενυπάρχουν είναι η μνεῖα εγγράφου του Αλεξίου Γ΄ Κομνηνού Αγγέλου, η δέηση των μοναχών για την παροχή αυτού του εγγράφου και η μνεῖα για τις δικαιοδοσίες του Πρώτου του Αγίου Ὁρους ἐπὶ των μοναστικών κοινοτήτων. Το περιεχόμενό του συνίσταται σε αυτή ακριβῶς την επικύρωση της ἐλευθερίας της Μονῆς και των μετοχίων της, και, καθώς δεν υπάρχει προοίμιο, ο σκοπός του φαίνεται να είναι, ἀπὸ πλευράς του αυτοκράτορα, η συνέχιση της πολιτικής των προκατόχων του και η επαύξησή της και, ἀπὸ πλευράς των μοναχών, η παραχώρηση ὅσο το δυνατόν περισσότερης ἐλευθερίας ἐν σχέσει με τους αγιορειτικούς θεσμούς. Η γλώσσα είναι απλή χωρίς ιδιαίτερα εκφραστικά μέσα.

B'9. ΕΤΟΣ 1280/81

Πρόκειται για τα τελευταία *χρυσόβουλλα* που υπέγραψε ο Μιχαήλ Η΄ στις κρίσιμες ιστορικές στιγμές που διένυε, καθώς ο Κάρολος της Ανζού ετοιμαζόταν πυρετωδῶς για την εκστρατεία που επιθυμούσε διακαῶς να επιτύχει. Σημαντική στρατιωτική επιτυχία του Μιχαήλ Η΄ θεωρείται η νίκη του Βερατίου (ἀνοιξη 1281) η οποία ἀπέτρεψε την επίθεση ἀπὸ ξηρὰς του Καρόλου προς την ηπειρωτική Ελλάδα²²⁵.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΣΙΓΙΛΛΙΟ ΥΠΕΡ ΙΕΡΕΩΣ ΜΟΔΗΝΟΥ

(D 2026=ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 26))

(ΕΤΟΣ 1280)

Πρόκειται για ιδιωτικό έγγραφο υπέρ του ιερέως Μοδηνού²²⁶, φυλάσσεται ὁμως στο αρχεῖο της Μονῆς Χιλανδαρίου ἐπειδὴ οι κληρονόμοι του ιερέα Μοδηνού ἐδώρισαν στη Μονή τα αναφερόμενα στο έγγραφο περιουσιακά στοιχεία²²⁷.

Το έγγραφο είναι *σιγίλλιο*²²⁸, την ἀπόλυση του οποίου παρεκάλεσε ο ίδιος ο ιερέας Μοδηνός, *ἐπειδὴ ὁ παπᾶ Μοδηνός ἀναδραμὼν πρὸς τὴν βασιλείαν μου.....παρεκλήτευσεν τὴν βασιλείαν*

224 CHILANDAR, αρ. 10.3-5.

225 ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 242 – 246.

226 PLP, 19219.

227 CHILANDAR, σ. 196.

228 CHILANDAR, αρ. 26.6.

μου χρυσοβούλλου σιγιλίου ταύτης τυχεῖν²²⁹. Περιεχόμενο του σιγιλίου είναι η επιβεβαίωση περιουσιακών στοιχείων και φοροαπαλλαγών, οι οποίες του είχαν παραχωρηθεί καθώς και η παραχώρηση φοροαπαλλαγών στον γαμπρό του με το όνομα, *Μιχαήλ ὁ ἱερεὺς ὁ Βορκενὸς*²³⁰. Αίτημα επίσης του ιερέα Μοδηνού ήταν να έχει τη δυνατότητα να μεταβιβάσει τα περιουσιακά του στοιχεία στα παιδιά του. Ιστορικά στοιχεία που αναφέρονται στο σιγίλλιο είναι η μνεία παλαιότερων εγγράφων, ενός ορισμοῦ και μιας αποκαταστάσεως²³¹. Το περιεχόμενο του εγγράφου είναι σύντομο, αναφέρει το αίτημα του ιερέα Μοδηνού και τη συγκατάθεση του αυτοκράτορα σε ὅσα του ζητήθηκαν. Σκοπός του αυτοκράτορα είναι να ικανοποιήσει το δίκαιο αίτημα ενός ιερέα *ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῷ εἰς ἀσφάλειαν*²³² και σκοπός του ιερέα είναι να εξασφαλίσει υπάρχοντα προνόμια και να τα επεκτείνει κληρονομικά στην οικογένειά του, *εἰς τοὺς παῖδας καὶ διαδόχους αὐτοῦ*²³³. Το έγγραφο στερείται προοίμιου και ιδιαιτέρων εκφραστικῶν μέσων.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΤΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΟΥΡΙΝΟΥ (D 2069/2357=ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 9)

(ΕΤΟΣ 1280/1)

Πρόκειται για έγγραφο²³⁴ που απολύεται από τον Μιχαήλ Η' υπέρ του ιδιώτου, “οικείο” του²³⁵, του πρωτοβεστιάριτου²³⁶ Δημητρίου Μουρίνου²³⁷, με σκοπό να επιβεβαιωθούν κτήσεις και φορολογικές απαλλαγές του. Το γεγονός της απόλυσης *χρυσοβούλλων* υπέρ ιδιωτών είναι φαινόμενο των τελευταίων ετών της βασιλείας του Μιχαήλ Η'. Μάλιστα οι πολίτες αυτοί πήραν την επωνυμία *χρυσοβουλλάτοι*²³⁸.

Ιστορικά στοιχεία που περιέχει το έγγραφο είναι η ιδιαίτερη σχέση του αυτοκράτορα με τον Δημήτριο Μουρίνο²³⁹, οι θέσεις που του είχαν ανατεθεί καθώς και ο τρόπος που διεκπεραίωσε τα καθήκοντά του, *ἀνὴρ γὰρ οὗτος ἐκ τε τοῦ ζήλου, ὃν ἐν ταῖς ἐγκεχειρισμέναις αὐτῷ διαφόρως παρὰ τῆς βασιλείας μου πολιτικάς ἀρχαῖς ἐνεδείζατο*²⁴⁰.

229 CHILANDAR, αρ.26.1-6.

230 CHILANDAR, αρ.26.10.

231 CHILANDAR, αρ.26.1-3.

232 CHILANDAR, αρ.26.21.

233 CHILANDAR, αρ.26.17.

234 DOCHEIARIOU, αρ. 9.

235 Βλ. σημ. 180.

236 Πρόκειται για παραλλαγή του πρωτοβεστιάριος, βλ. ODB, σ. 1749.

237 PLP 19512.

238 Βλ. MANIATH-KOKKINH, Δωρεές, σ. 34

239 Ο.π., σ. 30 – 35 για τη ιστορική και διπλωματική ερμηνεία του συγκεκριμένου εγγράφου..

240 DOCHEIARIOU αρ.9.11-12.

Περιεχόμενο του χρυσοβούλλου είναι η επιβεβαίωση των κτήσεων και της αξίας τους που κατείχε με έγγραφα ο Μουρίνος, και οι οποίες απαριθμούνται μια προς μια καθώς και η φοροαπαλλαγή τους εκτός *άνευ μέντοι γε μόνης τῆς καστροκτισίας καὶ τῆς κατεργοκτισίας, ὥς ταῦτα μόνα ὀφειλόντων τῶν κτημάτων ἐπιδιδόναι πρὸς τὸ μέρος τοῦ δημοσίου*²⁴¹. Με το έγγραφο αυτό επίσης ο Μουρίνος μπορούσε να τις βελτιώσει και να τις κληροδοτήσει στα παιδιά του.

Σκοπός του εγγράφου είναι η έκφραση ευγνωμοσύνης από μέρους του αυτοκράτορα προς τον πιστό και γενναίο λειτουργό του κράτους του²⁴² *διὰ ταῦτα τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς τῶν τρόπων εὐθύτητος ἀνταμειβομένη τοῦτον ἡ βασιλεία μου*²⁴³ και από μέρους του Μουρίνου η επιβεβαίωση των κτήσεων του και η δυνατότητά του για αλλαγές στην περιουσία του. Επίσης το έγγραφο του έδινε τη δυνατότητα να μεταβιβάσει περιουσιακά στοιχεία στα παιδιά του.

Το προοίμιο είναι αρκετά εκτεταμένο και περιέχει τα θέματα της βασιλικής ευγνωμοσύνης και δικαιοσύνης, της ευθύτητας του χαρακτήρα, *τῆς ψυχῆς εἰλικρίνεια καὶ τὸ τοῦ τρόπου ἀρέμβαστον*²⁴⁴ καθώς κάνει και σκιαγραφία του πώς πρέπει να είναι ο αφοσιωμένος υπάλληλος ενός κράτους *ὃ τῇ βασιλείᾳ μου ὑπηρετοῦν καὶ θεραπεῦον κατέστηκε, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν δευτέρου καὶ τοῦ τυχόντος λόγου τιθέμενος, ὅσα δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀρχῆς ἀνατρέχειν οἶδε περιωπὴν ἐξιχνιάζων ταῦτα καὶ πρὸς τὴν τούτων συντήρησιν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν προΐεμενος*²⁴⁵. Πρέπει και αυτό το προοίμιο να το κατατάξουμε σε αυτά με τριμερή διάθρωση.

Εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται στο έγγραφο είναι πολλά και κυρίως εικόνες και μεταφορές, όπως στα παραδείγματα *ἐκτρέφει πρὸς τὸν βασιλέα καρδιακῆς σχέσεως, νικᾷν αὐτὸς ἑαυτὸν*²⁴⁶. Η γλώσσα είναι φροντισμένη αλλά η σύνταξη σε ορισμένα σημεία καθιστά το κείμενο δυσνόητο.

B'12. [ΕΤΟΣ 1268/1271]

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (=D 1956)
(ΕΤΟΣ 1268-1271)

Στο τέλος αυτής της μελέτης εξετάζουμε σε ιδιαίτερη θέση τον χρυσόβουλλο λόγο

241DOCHEIARIOU αρ.9.39-41.

242 Βλ. MANIATH-KOKKINH, *Δωρεές*, σ. 11 - 18, όπου εξηγούνται οι αυτοκρατορικές παροχές προς ανώτερους αξιωματούχους του κράτους.

243DOCHEIARIOU, αρ.9.σ. 109.

244DOCHEIARIOU αρ.9.8-9.

245DOCHEIARIOU αρ.9.13-16.

246DOCHEIARIOU αρ.9.4-6.

Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου υπέρ του ναού της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως²⁴⁷ διότι θεωρούμε ότι αποτελεί κείμενο ξεχωριστής σημασίας και ως προς τη δομή και ως προς το περιεχόμενό του²⁴⁸.

Ο ναός της Αγίας Σοφίας, έδρα του Πατριαρχείου και του πατριαρχικού κλήρου, από την εποχή του Ιουστινιανού ως την Άλωση του 1453, δεχόταν την ιδιαίτερη μέριμνα των αυτοκρατόρων. Ο Μιχαήλ Η' μερίμνησε ιδιαίτερα για αυτόν²⁴⁹ και, εορτάζοντας *τὴν θεοσυγκρότητον ἡμετέραν ἐπάνοδον*²⁵⁰, απολύει χρυσόβουλλο²⁵¹ *τῇ μεγάλῃ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τοῖς δωρηθεῖσιν αὐτῇ κτήμασιν*. Οι δυο ημερομηνίες που προτείνονται για την απόλυσή του, το 1268, δέκα έτη από την κατάληψη του αυτοκρατορικού θρόνου και το 1271, δέκα έτη από την είσοδο στην Κωνσταντινούπολη του Μιχαήλ φαίνονται εξίσου πιθανές²⁵². Από τα ήδη αναφερθέντα καθώς και από την εκτεταμένη αναφορά στον Πατριάρχη Ιωσήφ(το έτος 1268 είναι το έτος κατά το οποίο ο Ιωσήφ ήρε τον αφορισμό του Μιχαήλ Η') νομίζουμε πως το έγγραφο πρέπει να χρονολογηθεί το έτος 1268.

Ίσως πρόκειται για το εκτενέστερο χρυσόβουλλο του Μιχαήλ Η' υπέρ εκκλησιαστικού ιδρύματος²⁵³. Το κείμενό του έχει τα στοιχεία του χρυσοβούλλου λόγου, με χαλαρή όμως σύνδεση των μερών, έντονο διηγηματικό και θεολογικό²⁵⁴ χαρακτήρα, θριαμβευτικό τόνο και πολλές ιστορικές αναδρομές. Συνδυάζει το ιστορικό κείμενο με το έγγραφο, ενώ παρεμβάλλεται εσωτερικός διάλογος με συχνές ερωτήσεις, ρητορικές και προσωπικές. Πιθανώς η πρώτη μορφή του κειμένου να ήταν ένας λόγος που εξεφωνήθη στη Μεγάλη Εκκλησία από τον Μιχαήλ.

Το προοίμιο περιέχει στίχους του προφήτου Σοφονίου από την Π. Διαθήκη, ο οποίος θριαμβολογεί για την επανάκτηση της Ιερουσαλήμ: *Χαῖρε...Σιὼν...Εὐφραίνου...Ιερουσαλήμ· περιῖλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου, καὶ οὐκ ὄψει κακὰ οὐκέτι*²⁵⁵. Ο Μιχαήλ σχολιάζει ότι *ἡ δὲ βασιλεία μου πρὸς τὰ κατὰ σκοπὸν αὐτῇ μεθαρμοσαμένη, ταῦτα προσφυῶς*

247 ZEPOS, JGR, τ. Ι, σ. 659-666.

248 Σε ανάλογο συμπέρασμα φθάνει και τον εξετάζει επίσης χωριστά και ο BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 679 – 681.

249 ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, *Αγία Σοφία*, σ. 53.

250 ZEPOS, JGR, τ. Ι, σ. 660.

251 Ο.π., σ. 659. Έχει μέγεθος οκτώ τυπωμένων σελίδων, το δε προοίμιο καταλαμβάνει τις δυο πρώτες σελίδες.

252 Υπάρχει αμφισβητούμενη χρονολόγηση του χρυσοβούλλου ή 1 Ιανουαρίου 1268 ή 31 Αυγούστου 1271, βλ. DÖLGER, *Regesten*, 3, σ. 53.

253 Βλ. τα σχόλια σε αυτό το έγγραφο ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ, *Κωνσταντινούπολη*, σ. 321.

254 ZEPOS, JGR, τ. Ι, σ. 659 μιλά για την αναίμακτη θυσία σε αντίθεση με τις θυσίες αμνών και μόσχων της Π. Διαθήκης.

255 ZEPOS, JGR, τ. Ι, σ. 659.

ἐν προοιμίοις τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου προανατάσσεται· εὐκαιρον γὰρ ὡς ἀληθῶς τῇ βασιλείᾳ μου ἤδη πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τὸ **Χαῖρε** ...διαμελωδεῖν...ναὶ ὁ τῶν δυνάμεων **Κύριος** ...περιεῖλε ταύτης τὰ **ἀδικήματα** καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ταύτην ἐλυτρώσατο...λελύτρωται μὲν οὖν ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν αὕτη, οὐχ' ὧν ἡ πάλαι Βαβυλωνίων, ἀλλ' τῶν ἰταμῶν Ἰταλῶν, ὧν τὸ ἔθνος, τοῦ Βαβυλωνίου δράκοντος χεῖρον...τῶν αὐτῆς ἐπαύλεων διελιζόμενον, πᾶν εἴτι τῶν κοσμοούντων εὗρεν αὐτήν, εἰς ἐρήμωσιν ἔθετο καὶ ἀφανισμοὺς...ἀρκοῦντως ἄλλοι διетραγώδησαν²⁵⁶. Αναφέρεται δηλαδή στα γεγονότα της κατάληψης του 1204 και σε αυτά που συνέβησαν στην Πόλη μέχρι το 1261.

Στη συνέχεια, αλλάζοντας τόνο, στο κείμενο του χρυσοβούλλου γίνεται μνεία της επετείου που τελείται τὰ δὲ νῦν ἑορτῆς ἡμέρα καὶ πανηγύρεως· καινίζεται καὶ ἀνανεοῦται τὰ κατ' αὐτήν· και κυρίως της δικῆς του εξουσίας...ὁ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις τὸν αὐτοῦ ἔλεον τῇ βασιλείᾳ μου ἐπικρουνίσας Θεὸς, ὑπῆρέτην καὶ νῦν τοῦ καινισμού τούτου καὶ τῆς ἀνανεώσεως ταύτης τὴν βασιλείαν μου ἀνέδειξε²⁵⁷. Απαριθμούνται ὅσα υλικά αντικείμενα προσέφερε στο ναὸ της Αγίας Σοφίας και σχολιάζεται: μὴ ἐν οἰκοδομαῖς μόνον ...τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, μὴ ἐν μόνοις ἀναθήμασι σκευῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων ἐπίπλων τὸν καινισμόν ἐπισπεῦσαι...ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτουργίαις, καὶ ἐπὶ τοῖς κτήμασιν, ἐξ ὧν ἐτήσιοι πρόσοδοι τοῖς τοῦ θεοῦ ἐπιγίνονται λειτουργοῖς καὶ ὡς ἐν καινισμῷ καὶ ἀνανεώσει τινί, χρυσόβουλλον ἐπορέξαι αὐτῇ λόγον²⁵⁸. Κοντολογίς το χρυσόβουλλο αὐτό θα συμβάλλει, παρέχοντας ετησίους προσόδους, τῇ ἁγιοτάτῃ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀρχὴν και θεμέλιονεἰς κάλλος καὶ μέγεθος αὐξηθῆναι καὶ ἐκταθῆναι²⁵⁹. Εξηγεῖ βέβαια ὅτι τὰς προσόδους ἐγκατατάττει κατ' ὄνομα....ἵνα τὴν προγενομένην ὕφεσιν τῶν πραγμάτων διηγούμενοι, τὸν ἐπιγενόμενον ἡμῖν τοῦ ἐλέους Θεοῦ παραστήσασιν πλατυσμόν²⁶⁰.

Ακολουθῶς καταγράφονται με μελανὰ χρώματα οἱ ταλαιπωρίες και τὰ ἔτη της εξορίας του Πατριαρχείου ἀπὸ τὴν Πόλη, τὸ κραθὲν αὐτοῖς κόνδυ... ὑπερχειλὲς αὐτοῖς ἐκεράσθη καὶ ὁ πικρασμὸς αὐτοῦ...ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἐξεκενώθη²⁶¹ και το χειρότερο ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης τὴν ἀλλοτρίαν ᾧκει...ἡ τῆς Νικαίας μητρόπολις εἰς κάθισμα πατριαρχικόν καὶ κλήρου παντὸς πατριαρχικοῦ καταγώγιον...καὶ τὰ πρὶν ὀλβιοπάροχα τῆς ἐκκλησίας κτήματα... παρεσύρησαν...διωλίσθησαν καὶ πλέον οὐδὲν τῷ πατριάρχῃ ἢ μόνῃ ἢ τῆς

256 Ο.π.

257 Ο.π., σ. 660.

258 Ο.π.

259 Ο.π.

260 ΖΕΡΟΣ, JGR, τ. Ι, σ. 660.

261 Ο.π

μητροπόλεως πρόσδοδος²⁶².

Παρεμβάλλεται μια πρόταση/περίοδος θεολογικού περιεχομένουὁ Θεός τοῦ ἐλέους ὁ παιδεύων δικαίως καὶ φιλανθρώπως ἰώμενος και συνεχίζει κάνοντας αναφορά σε όλους τους αυτοκράτορες της Νικαίας και της προσφοράς τους προς το Πατριαρχείο και τη Μεγάλη Εκκλησία. Αναφέρει πρώτα τον Θεόδωρον Λάσκαρη, πολλοῖς πόνοις καὶ ἰδρωσιν²⁶³ ἐπειτα τον Ιωάννη Δούκα οὐκ ὀλίγοις ἀγῶσι καὶ μόχθοις τὰ ρωμαϊκὰ διϊθύναντος σκῆπτρα, μηδὲν αὐτὸς προσθέμενος οἴκοθεν... οὐκ ὀλίγην παρέσχον τὴν ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγκρότησιν πράγμασιν του οποίου αναφέρει αναλυτικά τις προσόδους που ἔδωσε στο Πατριαρχείο. Ο υἱὸς του Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρης τοῖς πατρικοῖς ἐπὶ θεοσεβείᾳ ἐπόμενος ἔχνεσι....προστίθεται ἀναθήμασι, τα οποία και αναφέρει αναλυτικά.

Τέλος καταλήγει στις δικές του παροχές προς τη Μεγάλη Εκκλησία ἡ γαληνότης ἡμῶν παρὰ Θεοῦ, τοῖς περὶ ἡμᾶς ἀφάτοις αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς, ἐπὶ τὸν τοῦ κράτους θρόνον ἀναβιβάζεται²⁶⁴, τις οποίες απαριθμεῖ αναλυτικά και τις αιτιολογεί Θεοῦ τὴν χάριν ἡ βασιλεία μου οἶδε καὶ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν προσάγει καὶ Θεῷ ποιεῖται τὴν ἀνθομολόγησιν. Επίσης κληροδοτεῖ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ χώραν.. Ἀγιοσοφικῶν ...διατηροῦσα μετὰ πάντων τῶν δικαίων αὐτῆς χερσαίων τε καὶ θαλασσίων αναφέροντας αναλυτικά τα χωρία, τα προάστεια, τα παραπροάστεια τὴν ἐξαλλειμματική γη και τους φόρους που μπορεῖ να εἰσπράττει και ἀπὸ περιοχές στα παράλια της Σμύρνης, στην Προποντίδα, ἀπὸ συγκεκριμένη Μονή και τὴν περιοχή της καθὼς και ἀπὸ περιοχές ἐντὸς της Κωνσταντινουπόλεως καθὼς και τὰ γύρωθεν τοῦ περιόρου τοῦ περιωνύμου ναοῦ, τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀγίουστεῶνος καὶ τῆς καμάρας τοῦ Μιλίου εὐρισκόμενα οἰκήματα...σὺν αὐτῷ δὴ τῷ τοῦ παλαιοῦ πατριαρχείου περιόρῳ τῆς του Θεοῦ Λόγου Εἰρήνης²⁶⁵ και ὅλα αὐτά τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὡς νέων δικαιωμάτων ἀρχὴν²⁶⁶.

Στη συνέχεια καθορίζει ὅτι ἡ βασιλεία μου τάττει ...ἐν διορισμῷ και τάξει τὰς προσόδους τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἀπάντων και διανέμει τὸ μὲν τῆς ἐτησίας εἰσόδου τρίτον...εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον., τὸ δὲ δίμοιρον εἰς ρόγαν εἶναι τῶν τε ὀφφικαλίων και τῶν ἐν πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ ψάλταις και ἐν συνέχειᾳ ἡ βασιλεία μου διακελεύεται προσόδους ἄλλων τόπων εἰς τὴν τοῦ ναοῦ λυχνοκαΐαν.... καὶ εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ<του

262 Ο.π., σ. 661.

263 Ο.π.

264 Ο.π., σ. 662.

265 ZEPOS, JGR, τ. I, σ. 663.

266 Ο.π.

πατριάρχου>²⁶⁷. Συμπερασματικά δεν καθορίζει μόνο τα περιουσιακά στοιχεία του πατριαρχικού κλήρου αλλά και τα οικονομικά του και τις κοινωνικές παροχές που οφείλει να διανέμει²⁶⁸.

Το πρόσωπο που εμφανίζεται στη συνέχεια είναι αυτό του οικουμενικού πατριάρχη Ιωσήφ(1266-1275/1282-1283)²⁶⁹, ο οποίος εξάίρεται για τις φιλανθρωπίες του, πλουσίως τὸν ἔλεον ἐπιχορηγῶν...πένησι...ἀρχιερεῦσι...κληρικοῖς, μοναχοῖς....τοῖς ἀποβαλλομένοις τὸν κληρικὸν ...κόραις ἀπόροις...γυναιξί χήραις... Με τον τρόπο αυτό δικαιολογεί τις πλούσιες χορηγίες που του προσέφερε, ἐπεὶ οὕτως ταῦτα, δέον ἢ βασιλεία μου ἐλογίσατο αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἰδικήν τινα πρόσοδον ἀποτάξαι²⁷⁰.

Στη συνέχεια του χρυσοβούλλου διαβάζουμε μια παράγραφο θεολογικού και υπαρξιακού περιεχομένου προσεφέρομεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ πολλοστημόριον, ὧν πλουσίως ἀπολελεύκαμεν, ἀλλ' ὀφειλὴν ἀποδιδόαμεν, καὶ αὐτὴν τοῦ δέοντος ἐνδεᾶ. Τὶ γὰρ ἂν τις καὶ πρὸς ἀξίαν προσενέγκοι Θεῷ ...τὰ τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ προσφέρων Θεῷ. Καταλήγει ο Μιχαήλ Η' σε μια επιγραμματική σύνοψη της ζωής του : ἐγεννήθημεν, ἐτρέφημεν, ..ἠϋξήθημεν, εἰς ἄνδρας γεγόναμεν, στρατιωτικάς παιδείας ἐνεγυμνάσθημεν, στρατηγικάς κατηγλαῖσθημεν χάρισι, συγκλητικοῖς βουλευτηρίοις ἐνεκοσμήθημεν..καλῶς διεθήκαμεν τὸ ἡμέτερον, κακῶς τοὺς ἐναντίους ἐποιήσαμεν. Καὶ κοινὰ ταῦτα ἡμῖν τοῦ κοινοῦ δεσπότου δωρήματα...Ἐβασιλεύσαμεν. Τί γοῦν τῷ ταῦτα δωρησαμένῳ παρ' ἡμῶν ἔσται κατ' ἀξίαν ἀντίδωρον; καὶ τίς τῷ τὰ τοιαῦτα χαρισασμένῳ ἀντίχαρις; Η υπογραμμισμένη φράση θεωρούμε ότι αποτελεί θαρρετή ομολογία μεγάλου σφάλματος.

Ακολουθούν σκέψεις και παρακαταθήκες για το μέλλον και το ρόλο των επομένων γενεών ώστε να προβούν ἐπὶ τὸ ἔμπροσθεν πλατυσμὸν ὥστε οἷς παρ' ἡμῶν ἢ ἀρχὴ ..τὴν ἀφορμὴν τοῦ καλῶς δρᾶν²⁷¹. Για όλα τα προηγούμενα τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἔλεος εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἡμᾶς ἐπανήγαγεν. Μετὰ τὴν ἡμετέραν ἔλευσιν...ἀνθρωπίνως οἰκονομοῦντες τὰ πράγματα...ὑπεραπολογεῖσθαι ἡμῶν ἱκανῶς...παντὸς λόγου βεβαιότεροις τὴν μαρτυρίαν προτείνοντα και εν συνεχείᾳ απολογεῖται για τα ἔργα μέσα στην Κωνσταντινούπολη : αἱ τῶν τειχισμάτων περικύκλω οἰκοδομαί...αἱ τῶν θείων ναῶν καινισμοί...αἱ τῶν μοναστηρίων ἐξ ἀπ'

267 Ο.π., σ. 664.

268 Για την ανάλυση των οικονομικών στοιχείων αυτού του χρυσοβούλλου βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Οικονομικά κλήρου*, σ. 112 - 117.

269Πρόκειται για τον Πατριάρχη που ἦρε τον αφορισμό του Μιχαήλ Η' και γι'αυτό συγκρούστηκε με τους οπαδούς του καθαιρεθέντος Αρσενίου. Υπήρξε όμως πολέμιος της Ένωσης των Εκκλησιών, γι' αυτό στη συνέχεια καθαιρέθηκε και ο ίδιος. Βλ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Μιχαήλ και Δύσις*, σ. 242 – 246.

270 Ο.π.

271 ΖΕΡΟΣ, JGR, τ. Ι, σ. 665.

ἀρχῆς συστάσεις καὶ ἀνακτίσεις, αἱ τῶν ἀνακτόρων νέαι φαιδρότητες...ταῦτα πάντα ἀλαλήτως διατρανοῖ....καὶ υπόσχεται αἱ κατὰ καιροὺς αὐξήσεις καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπιδόσεις ὡς ἐπὶ θεμελίῳ τινὶ τῶ παρόντι χρυσοβούλλῳ.

Ακολουθῶς συνθέτει ὕμνο πρὸς τὴν Μεγίστην Ἐκκλησίαν Θεοῦ, τὴν κοινὴν τῶν εὐσεβούντων μητρόπολιν, τὸ ἅγιον τέμενος.....καὶ ὕμνο πρὸς Σὲ τὸν ἐν αὐτῷ κατοικοῦντα Θεὸν ὁ οποίος ὕμνος καταλήγει σὲ προσευχὴ πρὸς Σὲ βασιλεῦ μέγα καὶ βασιλέων δημιουργὲ καὶ Κύριε...εἰς σὲ γὰρ πεποίθαμεν, ἐπὶ τῇ σῇ δυνάμει ἠλπίκαμεν, ἐν σοὶ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἐπευχόμενοι τεθαρρήκαμεν, καὶ τὰ τῆς μεγίστης Ἐκκλησίας εἰς τὴν προτέραν ἐπανέλθοι εὐετηρίαν.

Το χρυσόβουλλο κατακλείει οὐχ ἀπλῶς τὴν ...ἐξκουσεῖαν ἐπιβραβεύει αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῖς θείοις ἀναθήμασιν ὀφειλομένην παντελῆ ἐλευθερίαν θεσπίζει.

Διαπιστώνουμε πὼς πρόκειται γιὰ μοναδικό κείμενο πρὸς περιεχόμενα στοιχεῖα ομολογίας πίστεως, αμαρτιῶν/λαθῶν, θαυμασμό καὶ προσευχὴ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ καὶ στοχασμό γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ὁ Μιχαὴλ γράφει μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ του, χωρὶς ν' ἀκολουθεῖ σχήματα, με ἐπαναλήψεις, με λειτουργικὰ καὶ γραφικὰ χωρία, με συναίσθηση καὶ ταπεινότητα. Σκοπὸς του εἶναι ν' ἀφιερῶσει στὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ υλικά ἀγαθὰ γιὰ νὰ ἐνώσει τὴ βασιλεία του με τὸ παρελθόν, τὸ παρόν καὶ τὸ μέλλον του καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ στὸ κράτος του, παρά τις ταλαιπωρίες πρὸς ὑπέστη, τὴν εὐλογία καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Νομίζουμε πὼς δικαίως τὸ τοποθετεῖ ὁ Η. Hinterberg στὴ σειρά των αὐτοβιογραφικῶν κειμένων τῆς Βυζαντινῆς Γραμματείας²⁷².

Γ'. ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Η' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Μετά τὴν παρουσίαση τοῦ περιεχομένου, τῆς δομῆς καὶ των ἐκφραστικῶν μέσων των χρυσοβούλλων λόγων καὶ σιγιλλίων Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, θὰ ἐπιχειρήσουμε τὴ μελέτη τους σὲ σχέση με συγκεκριμένους παράγοντες.

1. ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

Ἡ προηγηθεῖσα σύντομη παρουσίαση των ἱστορικῶν γεγονότων των ἐτῶν 1259, 1261, 1262, 1263, 1267, 1271, 1273/74, 1275, 1277, 1280/81 ταυτόχρονα σκιαγράφησε

²⁷²Martin HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen in Byzanz*, [Wiener byzantinistische Studien 22], Βιέννη, 1999, σ. 266 – 276.

επιγραμματικά τα σημαντικότερα ιστορικά συμβάντα της βασιλείας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Τα *χρυσόβουλλα* έγγραφα, που ο ίδιος υπέγραψε, συνδέονται με βεβαιότητα έμμεσα και αρκετές φορές άμεσα με τα ιστορικά γεγονότα, ή για να ακριβολογούμε, η γνώση των ιστορικών γεγονότων επιτρέπει μια ολοκληρωμένη ερμηνεία της απόλυσής τους. Οι λόγοι και τα σιγίλλια θα μπορούσαν δε να κατηγοριοποιηθούν ακολούθως σε σχέση με την αιτία που απολύθηκαν και τα αποτελέσματα που είχαν : κατά πρώτον σε *χρυσόβουλλους λόγους που δημιουργούν ιστορικές προϋποθέσεις*, σε λόγους που εκφράζουν *ευγνωμοσύνη του συντάκτη για ιστορικά γεγονότα*, σε λόγους που έχουν εκδοθεί *από υποχρέωση προς συγκεκριμένους θεσμούς ή ανθρώπους* και σε λόγους που συνεχίζουν την *παράδοση της αυτοκρατορικής χορηγίας*. Βέβαια τα όρια κάθε κατηγορίας είναι αρκετά ρευστά, αφού όλα τα έγγραφα που συνεχίζουν την παράδοση της αυτοκρατορικής γραμματείας ταυτόχρονα δημιουργούν και ιστορικές προϋποθέσεις καθώς το ίδιο ισχύει και για αυτά που εκδόθηκαν από υποχρέωση σε συγκεκριμένο θεσμό ή άνθρωπο.

Αρχίζοντας από το τέλος *χρυσόβουλλα* στην παράδοση της *αυτοκρατορικής χορηγίας* είναι τα έγγραφα υπέρ των Μονών Πάτμου, Ιβήρων, Χίου, Ξηροποτάμου(10), Εσφιγμένου(6), Δοχειαρίου(8) και Παναγίας Λεμβιωτίσσης, εν συνόλω υπέρ επτά μονών. *Λόγοι από υποχρέωση* είναι οι τρεις που σχετίζονται με τις Μονές στη Δημητριάδα. *Οι λόγοι που εκφράζουν την ευγνωμοσύνη* του αυτοκράτορα και κατ' επέκταση του κράτους είναι επίσης τρεις, αυτός υπέρ του Ναού της Αγίας Σοφίας, υπέρ της Μονής Εσφιγμένου(παρ. Α) και αυτός υπέρ του Δημητρίου Μουρίνου. Τέλος *οι λόγοι που δημιουργούν ιστορικές προϋποθέσεις*, δηλαδή προετοιμάζουν ή χαράσσουν ιστορική πορεία είναι αυτοί υπέρ της Μ. Λαύρας(71 και 72), υπέρ της Μονής Χιλανδαρίου(10), υπέρ της Άννας-Κωνσταντίας, υπέρ της Εκκλησίας της Βουλγαρίας και υπέρ των Λατίνων για την Ένωση των Εκκλησιών, εν συνόλω επτά έγγραφα.

Το αριθμητικό σύνολο της κάθε κατηγορίας, λαμβάνοντας υπόψη την υποκειμενική κατάταξη, μας επιτρέπει να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι ο Μιχαήλ Η΄, χωρίς να παραμελεί συγκεκριμένες υποχρεώσεις, ισορροπούσε μεταξύ των “παραδοσιακών” του ευθυνών ως αυτοκράτορα ενώ ταυτόχρονα είχε ως κύριο ενδιαφέρον του να στρέψει τον ρου της ιστορίας προς την κατεύθυνση που έκρινε ορθή. Ταυτόχρονα, όσο και να είναι ευδιάκριτο ένα σαφές πολιτικό σχέδιο, τα κείμενα των εγγράφων, από τη διατύπωσή τους, αφήνουν ένα ευρύ φάσμα ελευθερίας ερμηνειών και εφαρμογής, δείγματα ενός κράτους ευέλικτου και ιστορικά προσαρμόσιμου. Τα προεκτεθέντα φανερώνουν επίσης ότι η αυτοκρατορική

γραμματεία ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τον αυτοκράτορα και δεν λειτουργούσε αυτόνομα διότι αποτελούσε προέκταση της πολιτικής του. Επίσης ότι ο αυτοκράτορας χρησιμοποιούσε το κύρος του *χρυσοβούλλου* εγγράφου για να δώσει ισχύ στα λεγόμενά του, όπως στην περίπτωση της επιστολής προς την Άννα-Κωνσταντία και το εγγράφου προς τον Πάπα. Ακόμη φαίνεται ότι η έκδοση των *χρυσοβούλλων* εγγράφων κατ' ελάχιστον ήταν ευκαιριακή αλλά μάλλον καλά προετοιμασμένη, κυρίως ως προς τα πρώτα έξι έγγραφα υπέρ μοναστικών ιδρυμάτων.

Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα εξετασθέντα έγγραφα αποδεικνύουν κεντρική διοίκηση με σταθερή και συνεπή δομή, αξιωματούχους που γνωρίζουν να επιτελούν το καθήκον τους, αυτοκράτορα “πανταχού παρόντα”, στοιχεία συστατικά ενός κράτους που μπορούσε να υπερβαίνει τις μεγάλες δυσκολίες και να είναι σεβαστό από τους αντιπάλους του. Από πλευράς ιστορικής και διπλωματικής αξίας θεωρούμε ότι τα εξέχοντα έγγραφα είναι αυτό υπέρ των Λατίνων και αυτό υπέρ του ναού της Αγίας Σοφίας.

2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΤΩΝ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Η΄

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, οι παρατηρήσεις μας για την εξωτερική μορφή των εγγράφων αφορούν μόνον τα έγγραφα του Αγίου Όρους και αυτό της Πάτμου, για τα οποία διαθέτουμε σύγχρονες εκδόσεις με λεπτομερείς περιγραφές. Σε αυτές βασίστηκαν οι παρατηρήσεις μας καθώς τα έγγραφα δεν εξετάστηκαν στο πρωτότυπό τους, ούτε οι φωτογραφίες τους.

Ο Ι. Καραγιαννόπουλος αναφέρει ότι οι *χρυσόβουλλοι* λόγοι καταγράφονται από του έτους 1259 σε περγαμινό ειλητάριο²⁷³. Επίσης αναφέρει ότι, επί Μιχαήλ Η΄, στο μηνολόγημα, τα γράμματα που αντιπροσωπεύουν τις χιλιάδες και τις εκατοντάδες σημειώνονται με μαύρο και οι δεκάδες και οι μονάδες με κόκκινο²⁷⁴. Επίσης ότι τα *χρυσόβουλλα* περιέχουν σημειώσεις επί των κολλημάτων²⁷⁵, σημειώσεις καταχωρισμού²⁷⁶ και σημειώσεις απολύσεως²⁷⁷. Επίσης

273ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 99.

274Ο.π., σ. 112.

275Ο.π., σ. 113.

276Ο.π., σ. 114.

277Ο.π., σ. 116-117, όπου επισημαίνει ότι στερούνται σημειώσεως απολύσεως το χρυσόβουλλα ο 1870D(Νέας Μονής), 1871D(Πάτμου) και 1956D(Αγίας Σοφίας).

στη χρυσή σφραγίδα του *χρυσοβούλλου* Μιχαήλ Η' εμφανίζεται η νέα παράσταση με το χέρι του Θεού να βγαίνει από νεφέλη²⁷⁸. Επισημαίνει επίσης ότι, όταν η βούλα είναι κηρίνη, συνήθως είναι με ερυθρό κηρό²⁷⁹. Ο πίνακας που ακολουθεί συγκεντρώνει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των *χρυσοβούλλων* λόγων:

ΕΓΓΡΑΦΟ	ΥΛΙΚΟ	ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	Η ΛΕΞΗ ΛΟΓΟΣ	ΧΡΟΝΟ-ΛΟΓΗΣΗ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	ΧΡΩΜΑ ΜΕΛΑΝΗΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΛΑΥΡΑ 71 1866D ΙΑΝ. 1259	περγαμινό ειλητάριο	1860 X 310	7φ. “λόγος”	μηνολόγημα ²⁸⁰	σημειώσεις επί των κολλημάτων	μαύρο
ΙΒΗΡΩΝ 78 1867D ΙΑΝ. 1259	χάρτινο ειλητάριο	1299(462+475 +362)X 315	4φ. “λόγος”	ο μήνας με κόκκινο ²⁸¹		καφέ
ΠΑΤΜΟΣ 14 1871D ΜΑΪΟΣ 1259	περγαμινό ειλητάριο	1100 X 310	5φ. “λόγος”		σημειώσεις επί των κολλημάτων	μαύρο
ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ (ΠΑΡ. Α) 1875D 1259		ΧΩΡΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	4φ. “λόγος”			
ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 6 2067D = 2078 1258/9	χάρτινο	900(680+220) X 259	2φ. “λόγος”			
ΛΑΥΡΑ 72 1917D 1263	χάρτινο ειλητάριο	1830 X 320	5φ. “λόγος” κόκκινο ²⁸²	μηνολόγημα κόκκινο		
ΞΗΡΟ-ΠΟΤΑΜΟΥ 10 1997D = 2023 1275	χάρτινο ειλητάριο	1295 X 310	4φ. “λόγος”		σημειώσεις επί των κολλημάτων	ώχρα
ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 9 2367D = 2069 1280/81	χάρτινο	420 X 306	2φ. “λόγος”			καφέ

²⁷⁸Ο.π., σ. 123.

²⁷⁹Ο.π., σ. 128.

²⁸⁰ Ο τελευταίος αριθμός του έτους του μηνολογήματος με κόκκινο.

²⁸¹ Τα υπόλοιπα δε σώζονται.

²⁸² Το κόκκινο διαφορετικό από την υπογραφή.

Αξίζει να επισημανθεί η ύπαρξη δυο μόνον περγαμηνών ειληταρίων, το σταθερό πλάτος των κολλημάτων(320, 315, 310, 306 με εξαίρεση το ένα της Εσφιγμένου), τις διάσπαρτες σημειώσεις επί των κολλημάτων, τις διαφορές στο χρώμα της μελάνης και τον κυμαινόμενο αριθμό της λέξης “λόγος”²⁸³.

Ως προς το περιεχόμενο τα κοινά στοιχεία στο περιεχόμενό των *χρυσοβούλλων* Μιχαήλ Η' είναι κατά πρώτον οι καταγραφές ποικίλων περιουσιακών στοιχείων και αναλυτικών φοροαπαλλαγών, που σχετίζονται με την κάθε Μονή. Επίσης κοινό στοιχείο είναι οι αναφορές σε προηγούμενα αυτοκρατορικά έγγραφα κυρίως σε αυτά της αυτοκρατορίας της Νικαίας. Τα έξι πρώτα *χρυσόβουλλα*, του πρώτου εξαμήνου του 1259, φέρουν επίσης κοινές εκφράσεις όπως του *ἐπιχειρήσοντος κατά τι παρασαλεῦσαι τὰ διωρισμένα παρὰ τῆς βασιλείας μου ἢ ὅπωςδῆποτε διασεῖσαι ὑφορωμένου μετὰ τῆς θείας ἀγανακτήσεως....καὶ τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν ὀργὴν καὶ ἀποστροφὴν ...οὕτως ἀπερίτρεπτον διαμένειν ὡς εἴρηται τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον*, που μαρτυρείται στο έγγραφο της Νέας Μονής και σε αυτό της Λαύρας. Επίσης, με εξαίρεση αυτό της Νέας Μονής Χίου, δεν αναφέρονται ποινές για όσους παραβούν το περιεχόμενο του εγγράφου.

Επίσης σε όλα τα έγγραφα βρίσκουμε άμεσα ή έμμεσα εγκωμιαστικά στοιχεία για τη μοναστική ζωή καθώς διακρίνουμε καθαρά τη θέληση του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου να υποστηρίξει την υπάρχουσα περιουσία των Μονών από καταπατητές και να ενισχύσει την ζωή των μοναχών οικονομικά με δωρεές περιουσιακών στοιχείων και φοροαπαλλαγών. Ιδιαίτερα εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι μετά το 1274(σύννοδος Λυών) η έκδοση *χρυσοβούλλων* από τον Μιχαήλ Η' υπέρ Μονών μειώνεται σημαντικά.

Οι διαφορές των *χρυσοβούλλων* Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου εκτείνονται σε πολλά επίπεδα. Κατά πρώτον τα *χρυσόβουλλα* του διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την έκταση τόσο του *προοιμίου* τους όσο και του κειμένου τους και κυρίως στον αριθμό και την αξία των παροχών υπέρ εκκλησιαστικών ιδρυμάτων, ενώ υπάρχουν και αυτά που ο αυτοκράτορας απλώς επιβεβαιώνει τα υπάρχοντα χωρίς να προσθέτει νέα. Επίσης σε μερικά καταγράφονται λεπτομερώς οι φοροαπαλλαγές, ενώ σε άλλα υπάρχουν γενικές αναφορές. Σε ορισμένα γίνεται μνεία συγκεκριμένων προσώπων(ηγουμένων, πατριαρχών, ...) ενώ στα περισσότερα το έγγραφο δεν αναφέρεται ιστορικό πρόσωπο. Ο τόνος της γραφής είναι διαφορετικός και κυμαίνεται από εντελώς ουδέτερος ως έντονα εξομολογητικός και αυτοβιογραφικός.

Τα σιγίλλια μοιάζουν μεταξύ τους ως προς την συντομία, χαρακτηριστικό του είδους, και ως

283Γενική θεώρηση των εγγράφων της παλαιολόγειας περιόδου βλ. .Nicolas OIKONOMIDES, “La chancellerie impériale à Byzance du 13e au 15e siècle”, *Revue des études byzantines* 43 (1985) 167 – 195.

προς το σκοπό για τον οποίο απολύονται και τα προνόμια που χορηγούν. Παρατηρούμε μεγάλες όμως αποκλίσεις στο είδος των προνομίων : από περιουσιακά στοιχεία στον ιερέα Μοδηνό, διευθετήσεις εκκλησιαστικού δικαίου στην Εκκλησία της Βουλγαρίας για να φτάσουμε σε ρυθμίσεις εσωτερικού δικαίου της αθωνικής πολιτείας. Πρόκειται για το *σιγίλλιο* που ο Μιχαήλ Η΄ απεύθυνε υπέρ της μονής Χιλανδαρίου με το οποίο της παρείχε πλήρη ελευθερία εν σχέσει με τον Πρώτο του Αγίου Όρους.

Συμπερασματικά με τα σιγίλλια ο αυτοκράτορας έλυνε μικροτέρου βαθμού “προβλήματα” από αυτά των *χρυσοβούλλων λόγων*, με ταχύτερο τρόπο, με λιγότερο κόπο, ιεραρχώντας τις υπάρχουσες ανάγκες και διατηρώντας την αξία παροχής *χρυσοβούλλων λόγων* σε εξαιρετικές περιστάσεις. Η αυτοκρατορική γραμματεία την εποχή του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου ακολουθώντας την παράδοση αναγκάζεται να αναζητεί νέες λύσεις σε επείγοντα προβλήματα και με τα κείμενά της να δίνει ζωή σε ένα κράτος που αναγεννάτο και ήθελε να ανακτήσει την προτέρα του δύναμη.

3. ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Στα έγγραφα, πρωτογενή πηγή ενός κράτους και ταυτόχρονα του ιστορικού γίνεσθαι, κατά την Μ. Νυσταζοπούλου²⁸⁴, πέραν των υποθέσεων που επιλύουν, κάτω από τις γραμμές τους, είναι φυσικό να καθρεπτίζεται μια εποχή και οι άνθρωποι της. Η ομάδα των εξετασθέντων εγγράφων σκιαγραφούν ευκρινέστατα τον υπογράφοντα αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο καθώς και το δεύτερο μισό του δεκάτου τρίτου αιώνα, εποχή γεωπολιτικών ανακατατάξεων.

Συγκεκριμένα από το χρυσόβουλλο υπέρ της Μονής Ιωάννου Θεολόγου της νήσου Πάτμου διαπιστώνουμε πως ο πολυταξιδεμένος, κυρίως για στρατιωτικούς λόγους, αυτοκράτορας ήξερε να διακρίνει του επιβλητικούς και αγιασμένους τόπους. Στο νησί της Αποκαλύψεως, με την ιδιαίτερα φημισμένη Μονή, ο Μιχαήλ Η΄ διαπίστωνε την άριστη σύμπτωση/συνύπαρξη τόπου και αφιέρωσης ανθρώπων με ορθή πνευματική καθοδήγηση, γεγονότα που οδηγούσαν σε μια ιδιαίτερη ψυχική κατάσταση, την οποία εκείνος αποκαλεί “συγκρότηση”. Τα σχόλια αυτά του Μιχαήλ δείχνουν μια λεπτή αίσθηση των αοράτων δυνάμεων του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου και μια υπαρξιακή αυτογνωσία που σπάνια συναντάται σε διπλωματικά κείμενα. Ταυτόχρονα μαρτυρείται πως το νησί της Πάτμου, παρά την ύπαρξη

284 ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, *Διπλωματική*, σ. 1 – 2.

πειρατικών επιδρομών²⁸⁵, ο τόπος του παραμένει αγνός και ξεχωριστός. Τα προνόμια που του χορηγεί έρχονται ως φυσικό επακόλουθο των αυτοκρατορικών αισθημάτων του.

Στα δυο χρυσόβουλλα υπέρ της Μονής Μεγίστης Λαύρας²⁸⁶ αποτυπώνεται το γεγονός ότι ο Μιχαήλ Η΄ ξεχώριζε και ιεραρχούσε τις Μονές όχι μόνον στα όρια του Βυζαντινού Κράτος αλλά και εντός της Αθωνικής Πολιτείας. Τοιουτοτρόπως εξηγείται η προτεραιότητα που παρέχει στη Μονή της Μεγίστης Λαύρας καθώς και η συνεχή φροντίδα του προς αυτή. Η αυτοκρατορική μέριμνα ήταν απαραίτητη για την επιβίωση των Μονών. Δεν διστάζει όμως να βάζει όρια στην αύξηση της μοναστικής περιουσίας, όπως έπραξε νωρίτερα για τη Μονή της Πάτμου ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός. Επίσης παραχωρεί στη Μ. Λαύρα το προνόμιο, που δεν δόθηκε σε καμμία άλλη μονή, να αναφέρεται στον ίδιο για κάθε πρόβλημα που δημιουργείται και να μην προσφεύγει στα δικαστήρια. Πρέπει να ερμηνεύσουμε την πράξη αυτή του Μιχαήλ Η΄ και σαν “επαναφορά στη νομιμότητα”, επιστέγασμα ενός δικαστικού αγώνα εντός του Αγίου Όρους με πλαστά έγγραφα²⁸⁷.

Με τη Μονή Μεγίστης Λαύρας συνδέονται και κάποια επιπλέον κείμενα σχετικά με τη Σύνοδο της Λυών και ένα ταξίδι του Μιχαήλ Η΄ και Ιωάννου Βέκκου στο Άγιο Όρος και διώξεις μοναχών. Οι ειδικοί μελετητές έχουν αποφανθεί πως δεν μπορεί να θεωρηθεί ιστορικό γεγονός το ταξίδι του Μιχαήλ Η΄ στο Άγιον Όρος, ούτε η θρυλούμενη βάνανυση μεταχείριση μοναχών ώστε να δεχθούν την Ένωση των Εκκλησιών²⁸⁸.

Στο έγγραφο υπέρ της Μονής Ιβήρων ο Μιχαήλ Η΄ βρίσκεται αντιμέτωπος με την παράκληση μοναχών να επιδιορθώσουν την εντελώς κατεστραμμένη Μονή τους, η οποία ήταν ιδιαίτερα εύπορη, με πολλά αντικείμενα μεγάλης αξίας. Ο αυτοκράτορας, χωρίς να σχολιάζει άμεσα την συνύπαρξη πολυτέλειας και μοναχισμού, στοχάζεται πάνω στην δύναμη του πανδαμάτορος χρόνου, την ταπεινωτική κατάσταση της Μονής, η οποία κείται σε ερείπια και την καταστροφική μανία του ανθρώπου, ο οποίος ισοπεδώνει, από εσωτερική βία η παρόρμηση ότι βρεθεί εμπρός του. Η δύναμη της αυτοκρατορικής εξουσίας αντιστρέφει το ισοπεδωτικό πέρασμα χρόνου και ανθρώπων και ξαναδημιουργεί την προτέρα τάξη. Το έγγραφο είναι μάρτυρας καταστροφικών πειρατικών επιδρομών προς τις Μονές του Αγίου

285 Maria GEROLYMATOY, “Vivre avec les pirates aux XIIe- XIIIe siècles: l'exemple de Patmos”, Οὔδωρόν εἰμι τὰς γραφὰς βλέπων νόει. *Travaux et Memoires* 21/1. Mélanges Jean-Claude CHEYNET, Παρίσι, 2017, σ. 257 – 265.

286 LAVRA IV, αρ.71 και αρ.72.

287 Ο.π., στην εισαγωγή σ. 9 – 10.

288 Βλ. ROUILLARD, Michel VIII και ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, Διωγμός αγιορειτών υπό Μιχαήλ Η΄, Jean. DARROUZÈS-Vitalien LAURENT (εκδ.) 1274 année charnière, mutations et continuités, Παρίσι, 1977 και την τελική αποτίμηση LAVRA IV, στην εισαγωγή σ. 12 – 14.

Όρους, πολλές από τις οποίες κατέληγαν στην πλήρη ισοπέδωσή τους.

Από το χρυσόβουλλο της Νέας Μονής μαθαίνουμε πως ο Μιχαήλ Η΄ υπέκυπτε στις πιέσεις ηγουμένων, όπως στην περίπτωση της Νέας Μονής Χίου, και τους παραχωρούσε όσα του ζητούσαν, αφού διέκρινε ιδιαίτερο ζήλο για τις Μονές τους. Προς αποφυγή παλινωδιών, προέβλεπε αυστηρές ποινές για όσους παρέβαιναν τις εντολές του, γεγονός που φαίνεται πως ήταν αποτελεσματικό. Επίσης στο έγγραφο αυτό ο Μιχαήλ Η΄ ομολογεί πως είχε πρόγραμμα να εκδώσει *χρυσόβουλλα* για όλες τις Μονές της βυζαντινής επικράτειας σαν επιβράβευση της βιωτής τους, *ή βασιλεία μου....έκ τοῦ θεοῦ δίκαιον κρίνουσα τῆς ἀποκαταστάσεως ἄρξασθαι τοῖς ἐκασταχοῦ μοναῖς χρυσοβούλλους λόγους αὐτῆς ἐπεβράβευσε.*

Τα δυο έγγραφα υπέρ της Μονής Εσφιγμένου μοιάζουν με αυτά της Μ. Λαύρας στην επιβεβαίωση προνομίων. Μάλιστα το πρώτο (Εσφιγμένου 6) όπως και το αντίστοιχο της Λαύρας (Λαύρα 71) απολύεται με πρωτοβουλία του ιδίου του αυτοκράτορα, χωρίς αίτηση κάποιου ενδιαφερομένου. Το δεύτερο *χρυσόβουλλο* υπέρ της Εσφιγμένου συμπληρώνει και επιβεβαιώνει το πρώτο και τα δυο μαζί αποτελούν πλήρη κατάλογο των περιουσιακών στοιχείων της Μονής. Η προσεκτική ανάγνωση των κειμένων μαρτυρεί πιθανόν μια ιδιαίτερη πνευματική σχέση του Μιχαήλ με τη Μονή και ίσως με έναν πνευματικό της, *ἐνὸς ἀνδρὸς προσευχῇ ὑπ' αἰτίας τὴν σωματικὴν ἀφηρημένου ἰσχύν, ὅπλων χωρὶς καὶ συμπλοκῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὅλας φάλαγγας καταστρέφει, και την αίσθηση χρέους που απορρέει από την ισχύ της προσευχής του.* Παρά τη στρατιωτική και διπλωματική του δεινότητα, ο Μιχαήλ φαίνεται να αναγνωρίζει τη ύπαρξη και τη δύναμη του πνευματικού κόσμου και προστρέχει προς αυτόν σε στιγμές κρίσιμες. Τα δυο *χρυσόβουλλα* της Εσφιγμένου μαρτυρούν με αρκετή πιθανότητα την ιδιαίτερη σχέση του Μιχαήλ Η΄ με ορισμένους μοναχούς και την πίστη του πως οι προσευχές τους είναι το ισχυρότερο όπλο για τους εχθρούς.

Στο κείμενο του χρυσοβούλλου υπέρ της Μονής Παναγίας των Λέμβων επιβεβαιώνεται για δεύτερη φορά το γεγονός ότι ο Μιχαήλ Η΄ διέθετε σχέδιο για στήριξη του μοναχισμού και των μοναχικών πολιτειών με έγγραφα, όπως αυτό μαρτυρείται στη φράση *....δίκαια χρυσόβουλλα ταύτης ἢ βασιλεία μου τούτοις ἐβράβευσέ τε καὶ ἔθετο καὶ τὸ ἀνενόχλητον δι' αὐτῶν περιεποιήσατο, οἷς δὲ παρὰ τῶν πρὸ τῆς βασιλείας μου βεβασιλευκότων διὰ χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀτάραχον περιεποιήθη, καὶ ἡ βασιλεία μου προνοητικώτερον διατεθεῖσα περὶ αὐτὰ, ἐπεκράτυνε ταῦτα καὶ ἐπεστήριξε καὶ τὸ πάγιον ἔχειν προεμηθεύσατο.* Υπογραμμίζουμε ότι με την ισχύ της αυτοκρατορικής εξουσίας ο Μιχαήλ Η΄ εφοδίασε τις Μονές με έγγραφα για να διαβιούν απερίσπαστες και όσες από αυτές

διέθεταν ήδη τέτοια έγγραφα τα επιβεβαίωσε και τα επεξέτεινε.

Η σχέση του Μιχαήλ Η΄ με τη Μονή Ξηροποτάμου είναι δύσκολο να διευκρινιστεί. Και αυτό διότι σώζονται κείμενα, μεταξύ ιστορίας και θρύλου, που κάνουν λόγο για ταξίδι, μετά τη σύνοδο της Λυών, του Μιχαήλ Η΄ και Ιωάννου Βέκκου προς το Άγιο Όρος με σκοπό να πεισθούν οι μοναχοί να ενστερνιστούν τη φιλολατινική τους πολιτική. Και όταν βρέθηκαν μπροστά στην ισχυρή αντίδραση των μοναχών τα κείμενα μιλούν για επιβολή σκληρών τιμωριών σε όσους δεν υπήκουσαν. Το υπό εξέταση έγγραφο χρονολογείται λίγο μετά τη Σύνοδο και δεν διαπιστώνεται ούτε ένδειξη, ούτε υπαινιγμός για ανάλογο θέμα. Η στάση του Μιχαήλ Η΄ είναι πολύ θετική προς τη Μονή, *ἐπιβραβεύει τῇ κατ' αὐτοὺς δηλωθείσῃ σεβασμῷ μονῇ*. Υπαινίσσεται βέβαια κάποιες καταστροφές που έχουν γίνει στη Μονή αλλά δεν τις συνδέει με συγκεκριμένο ιστορικό περιστατικό. Το κείμενο φανερώνει μεγάλη εμπιστοσύνη στον λογοθέτη των οικειακών, Δημήτριο Ιατρόπουλο, και κατ' επέκταση στη δημόσια διοίκηση, όπως θα όφειλε να έχει ο αυτοκράτορας.

Τέλος, μέσω των εγγράφων υπέρ των μονών στη Δημητριάδα και αυτή του Ξηροποτάμου, πιστοποιείται ξανά η θέληση του Μιχαήλ Η΄ για στήριξη του μοναχισμού και μάλιστα όταν του το ζητούν συγγενείς του, οι οποίοι με τα χρήματά τους ανακαινίζουν και περιποιούνται μοναστήρια. Εμφανίζεται επίσης ιδιαίτερα εγκωμιαστικός για τη μοναστική οδό που επέλεξαν οι συγγενείς του. Πιθανόν οι αυτοκρατορικές ευθύνες έχουν βαρύνει στους ώμους τού Μιχαήλ....

Το σιγίλλιο υπέρ της Μονής Δοχειαρίου και το πρώτο υπέρ της Μονής Χιλανδαρίου συνιστούν τυπικά έγγραφα παροχής προνομίων υπέρ μιας Μονής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το δεύτερο σιγίλλιο υπέρ της Μονής Χιλανδαρίου, του οποίου το περιεχόμενο συνίσταται σε κατοχύρωση διοικητικής ελευθερίας της Μονής από την ηγεσία του Αγίου Όρους *παντελεῖ ἐλευθερία αὐτῆς τὴ ρηθείσης μονῆς καὶ τῶν ταύτης μετοχίων ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸν πρῶτον τοῦ τοιούτου Ἁγίου Ὁρους ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως καὶ ἀπὸ δεσποτείας ἑτέρου οἰουδήτινος προσώπου*. Επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει το σιγίλλιο υπέρ της Εκκλησίας της Βουλγαρίας, με το οποίο καθορίζονται μητροπόλεις, ενορίες, ιερείς και αριθμός παροίκων. Με το έγγραφο αυτό διατηρείται, κατά τον Μιχαήλ Η΄, η πνευματική κηδεμονία της Βουλγαρίας υπό την Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Την κορυφαία πηγή για την προσωπικότητα Μιχαήλ Η΄ συνιστά το χρυσόβουλλο υπέρ του ναού της Αγίας Σοφίας. Ο αυτοκράτορας παρουσιάζει το αξιοσημείωτο επιτελεσθέν έργο του, κυρίως την ανακατάληψη της Πόλης, με περηφάνια και συναίσθηση της θεϊκής βοήθειας.

Τονίζει ιδιαίτερα ότι η αυτοκρατορία της Νικαίας υπήρξε συνέχεια αυτής της Κωνσταντινουπόλεως και ο ίδιος συνεχιστής των αυτοκρατόρων της. Απαριθμεί τα δώρα των αυτοκρατόρων της Νικαίας προς το Πατριαρχείο και τη Μεγάλη Εκκλησία και επισημαίνει ότι συνεχιστής θα είναι ο ίδιος, κυρίως με όσα θα χορηγήσει στο εν λόγω έγγραφο. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η λεπτομερής αναφορά του καταμερισμού των προσόδων της Μ. Εκκλησίας προς όλους τους εργαζομένους με συγκεκριμένα ποσά καθώς και η μνεία των φιλανθρωπιών που πρέπει να επιτελεί το ταμείο της εκκλησίας. Σε αυτό το έγγραφο έμμεσα ο Μιχαήλ δικαιολογεί τις πράξεις του, οι οποίες προκάλεσαν ένταση στη βυζαντινή κοινωνία(κατάληψη του θρόνου και τύφλωση του διαδόχου), ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την πίστη του στο Θεό. Έχουμε την αίσθηση ότι ο Μιχαήλ παρουσιάζει τόσο στον τον ίδιο τον εαυτό του όσο και στους άλλους τα πραγματικά κίνητρα των πράξεών του, με ένα λόγο “αυτοπαρουσιάζεται” ως το βάθος του ‘ «είναι» του.

Στο χρυσόβουλλο αυτό διακρίνεται μια προσπάθεια του ατόμου για συνειδητοποίηση της δυνατότητας αυτοκαθορισμού του, σε ένα σύμπαν όπου ο Θεός δεν απουσιάζει αλλά ο άνθρωπος έχει ολάκερη την ευθύνη των παρελθοντικών, παροντικών και μελλοντικών πράξεών του.

4. ΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Το προοίμιο²⁸⁹ εν γένει των εγγράφων του Βυζαντινού Κράτους, κυρίως όμως των αυτοκρατορικών, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των μελετητών αρκετές δεκαετίες τώρα. Με βεβαιότητα πρόκειται για το μέρος του εγγράφου όπου αποτυπώνονται ιδεολογικά και κοινωνικά στοιχεία καθώς και πολιτικής θεωρίας και το οποίο, όπως ισχυρίζεται η σύγχρονη βιβλιογραφία, διαμορφώνεται φορές ξέχωρα από το περιεχόμενο του εγγράφου και από διαφορετικό συντάκτη από αυτόν του υπολοίπου εγγράφου²⁹⁰. Βασικό εγχειρίδιο για την ανάλυση των προοιμίων είναι το βιβλίο του H. Hunger, *Prooimion*, του έτους 1964, το οποίο έχει ήδη συμπληρώσει 54 έτη κυκλοφορίας²⁹¹. Δε έχει επικαιροποιηθεί, αφού χρειάζεται η επιμέρους μελέτη ομάδων εγγράφων πρόσφατα εκδεδομένων²⁹² για εξαχθούν νέα

289 ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, *Εγγραφα δημοσίων λειτουργιών*, σ. 68.

290 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 129

291 HUNGER, *Prooimion*.

292 Βλ. ενδεικτικά *Archives de l'Athos VI*, Παρίσι, 1973, *Archives de Athos VIII*, Παρίσι, 1984, *Archives de l'Athos XIII*, Παρίσι, 1984, *Archives de l'Athos XX*, Παρίσι, 1998, καθώς και *ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Α΄ και Β΄*, Αθήνα, 1980, και *ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ Γ΄*, Αθήνα, 2016.

συμπεράσματα.

Πρώτη παρατήρηση, που θα μπορούσε να γίνει στη μελέτη του Hunger, είναι ότι η πρωτοβυζαντινή περίοδος αντιπροσωπεύεται με 114 *προοίμια*²⁹³, η μεσοβυζαντινή με 96 *προοίμια*²⁹⁴ και οι Παλαιολόγειοι χρόνοι μόλις με 30 *προοίμια*²⁹⁵. Ανάλογο φαινόμενο βέβαια παρατηρείται και σε άλλες μελέτες²⁹⁶. Δεύτερη παρατήρηση συνίσταται στο γεγονός πως αναλύονται ταυτόχρονα και χωρίς διάκριση *προοίμια* διαφόρων τύπων εγγράφων(χρυσοβούλλων λόγων, ορισμών, προσταγμάτων, νεαρών, πατριαρχικών σιγιλίων,...) και εξάγονται συμπεράσματα χωρίς διάκριση των επιμέρους κατηγοριών εγγράφων. Τρίτη παρατήρηση είναι πως ο H. Hunger, ακολουθώντας τα διδάγματα της ιστορικοφιλολογικής ερμηνείας των κειμένων, προβαίνει σε κατά λέξη ανάλυση των *προοιμίων*, χωρίς να τα αντιμετωπίζει σαν κείμενο με συνοχή.

293 Οι αριθμοί σελίδων παραπέμπουν στο HUNGER, *Prooimion*. Για την πρωτοβυζαντινή περίοδο ο Hunger, μελετά **δέκα** του αυτοκράτορος Θεοδοσίου Β', 29(σ. 52), 76(σ. 68), 76(σ. 68), 97, 98, 99(σ. 86), 121(σ. 97), 169, 170(σ. 124), 204(σ. 139), **έξι** του Τιβερίου Α', 1(σ. 17, σημ. 6), 14(σ.43), 26(σ. 52), 73α(σ. 68), 128(σ. 99), 192(σ. 133), **ένα** του Ιουστίνου Α' 61(σ. 61), **πέντε** του Ιουστίνου Β', 34(σ. 53), 36(σ. 53), 57(σ. 57), 127(σ. 99), 191(σ. 132), **εβδομήντα εννέα** του Ιουστινιανού Α', 17, 18 (σ. 51), 33, 35, 49, 39(σ. 53), 44, 45, 46, 47(σ. 54), 49(σ. 55), 77, 78(σ. 69), 79(σ. 70), 84(σ. 74), 86(σ. 75), 93(σ. 81), 95(σ. 82), 104, 105(σ. 87), 106, 107, 108(σ. 88), 116(σ. 91), 123(σ. 97), 124, 125(σ. 98), 126(σ. 99), 134, 135, 136(σ. 103), 137, 138, 139, 140(σ. 104), 142(σ. 106), 146, 147(σ. 108), 149, 150(σ. 109), 151, 152(σ. 110), 164(σ. 115), 171, 173, 174(σ. 125), 179(σ. 127), 188, 189, 190(σ. 132), 195, 197, 198(σ. 134), 199, 200(σ. 135), 212(σ. 149), 213, 214(σ. 150), 243, 244, 245, 246(σ. 162), 247, 248, 249, 250(σ. 163), 251, 252, 253, 254(σ. 164), 255(σ. 165), 261(σ. 168), 276(σ. 176), 277(σ. 177), 280(σ. 180), 282(σ. 182), 284, 285(σ. 183), 293(σ. 186), **ένα** του Ιουστινιανού Β' 68 (σ. 68), **τρία** του Μαρκιανού 55(σ. 56), 101(σ. 86), **πέντε** του Βαλεντιανού Γ' 75(σ. 68), 100(σ. 86), 122(σ. 97), 172(σ. 125), 187(σ. 132) και **τέσσερα** του Ηρακλείου 153(σ. 110), 157(σ. 111), 180(σ. 127) και 265(σ. 172).

294 Για τη μεσοβυζαντινή περίοδο αναφέρεται σε **σαράντα εννέα** του Λέοντα Στ' 2, 3 (σ. 27), 19(σ. 51), 37, 43(σ. 53), 58(σ. 58), 96(σ. 85), 109, 110, 111(σ. 89), 112, 113(σ. 90), 117(σ. 91), 129, 130(σ. 100), 143, 144, 145(σ. 107), 148(σ. 108), 154, 156(σ. 111), 159(σ. 112), 160(σ. 113), 165(σ. 115), 175, 176(σ. 126), 177(σ. 127), 181(σ. 128), 201, 202(σ. 135), 216(σ. 151), 217(σ. 152), 228(σ. 159), 256, 257, 258, 259, 260(σ. 166), 263(σ. 169), 278(σ. 177), 281(σ. 182), 283(σ. 182), 290(σ. 185), 291, 292(σ. 186), 294(σ. 188), 298(σ. 192), 301(σ. 193), 305(σ. 197), **δυο** της Ειρήνης 81(σ. 81), 304(σ. 196), **πέντε** του Αλεξίου Α', 4(σ. 27), 66(σ. 64), 74(σ. 68), 85(σ. 74), 88(σ. 78), 118(σ. 91), 158(σ. 112), 167(σ. 121), 205(σ. 140), 222(σ. 158), 232(σ. 160), 239(σ. 161), 270(σ. 174), 297(σ. 190), 299(σ. 193), **δυο** του Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτη, 15(σ. 43), 133(σ. 102), **ένα** του Ισαάκ Β', 7(σ. 27/8), **τέσσερα** του Κωνσταντίνου Δ' 40, 41(σ. 53), 53(σ. 56), 62(σ. 62), **τέσσερα** του Κωνσταντίνου Ζ' 20, 21(σ. 51), 141(σ. 106), 306(σ. 197), **τέσσερα** του Κωνσταντίνου Θ' 65(σ. 64), 166(σ. 120), 289(σ. 184), 307(σ. 201), **ένα** Κωνσταντίνου Ι' 312(σ. 212), **οκτώ** του Μανουήλ Α' 23(σ. 51), 31(σ. 52), 50(σ. 55), 60(σ. 58), 203(σ. 136), 206(σ. 140), 224(σ. 158), 279(σ. 178), **δυο** Βασιλείου Β' 30(σ. 52), 82(σ. 72), **δυο** του Ρωμανού Α' 59(σ. 58), 114(σ. 90), **τρία** του Νικηφόρου Φωκά 63(σ. 63), 193(σ. 133), 295(σ. 180), **ένα** του Ιωάννη Τσιμισκή 115(σ. 90), **ένα** του Λέοντα Γ' 132(σ. 102), **ένα** του Ισαάκ Β' Αγγελου 161(σ. 113), **δυο** του Ιωάννου Β' Κομνηνού 183(σ. 128), 233(σ. 160), **ένα** του Ρωμανού Δ' Διογένη 194(σ. 133), **ένα** του Αλεξίου Β' 207(σ. 140) και **δυο** του Μανουήλ Β' 218(σ. 153) και 311(σ. 203).

295 Για την υστεροβυζαντινή περίοδο μελετώνται **επτά** του Μιχαήλ Η', 5(σ. 27), 22(σ. 51), 27(σ. 52), 56(σ. 57), 300(σ. 193), 302(σ. 194), 310(σ. 203), **δεκαοκτώ** του Ανδρονίκου Β', 16(σ. 44), 24, 25(σ. 51), 28(σ. 52), 32(σ. 52), 48(σ. 54), 51(σ. 55), 70, 71, 72(σ. 66), 83(σ. 73), 94(σ. 81), 155(σ. 111), 168(σ. 121), 264(σ. 170), 267(σ. 173), 308(σ. 202), 309(σ. 203), **ένα** του Ιωάννη Η' 42(σ. 53), **δυο** του Μιχαήλ Θ' 73(σ. 66), 92(σ. 79), **ένα** του Ιωάννου Δούκα Βατάτζη 87(σ. 75) και **ένα** του Ιωάννου Ε' 92α(σ. 80).

296 Ανδρέας Ε. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ, *Η απονομή της δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, Θεσσαλονίκη, 2004, στις σ. 295 – 306 είναι περιορισμένη η αναφορά του στην παλαιολόγεια δικαιοσύνη.

Από τη δεκαετία του 1970 και ύστερα, η μελέτη των κειμένων, υπό τα πορίσματα της κειμενογλωσσολογίας και των θεωριών της λογοτεχνίας²⁹⁷, προσανατολίστηκε προς μεγαλύτερα αποσπάσματα κειμένων, μελετώντας ταυτόχρονα τόσο το συγκεκριμένο όσο και το περικείμενό τους²⁹⁸. Κατά συνέπεια τα συμπεράσματα που εξάγει ο αυστριακός ερευνητής διανοίγουν μια πρώτη οδό ερμηνείας των *προοιμίων*, δεν επαρκούν όμως για την κατανόηση του περιεχομένου τους ως αυτοτελούς κειμένου και σε άμεση αναφορά με το υπόλοιπο κείμενο του εγγράφου καθώς και σε σχέση με το ιστορικό γίνεσθαι και την αρχή η οποία τα απολύει και προς αυτή την οποία τα απευθύνει.

Τα *προοίμια* των εγγράφων εν γένει της Παλαιοιολόγιας Περιόδου δεν έχουν μελετηθεί αυτοτελώς ούτε ως προς το περιεχόμενό τους, ούτε ως προς τη γλώσσα τους, ούτε επίσης έχει μελετηθεί η σχέση τους με το υπόλοιπο έγγραφο καθώς ούτε η σχέση τους με τα πρόσωπα που τα απέλυσαν και τα υπογράφουν. Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, εστιαζόμενο στα *χρυσόβουλλα* έγγραφα του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, θα ολοκληρωθεί με το να αναλυθούν τα *προοίμια* των ήδη μελετημένων εγγράφων, *χρυσοβούλλων λόγων* και *σιγγιλλίων*, θεωρώντας το καθένα ως αυτοτελές κείμενο που προηγείται συγκεκριμένου εγγράφου και φέρει ιδιαίτερο νόημα και συμβολισμό. Επίσης θα διερευνηθεί αν τα υπό μελέτη *προοίμια* έχουν διμερή ή τριμερή διάθρωση²⁹⁹.

I. ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝ ΛΟΓΩΝ

Επισημαίνουμε κατ' αρχήν ότι και οι δεκαέξι *χρυσόβουλλοι* λόγοι, που εξετάζονται στην παρούσα εργασία, εκτός της επιστολής προς την Άννα-Κωνσταντία, έχουν *προοίμιο*. Στα εν λόγω *προοίμια* δεν συναντάται ούτε κατ' ελάχιστον τυποποίηση στις εκφράσεις τους αλλά αντιθέτως μεγάλες διαφορές στα θέματα που διαπραγματεύεται καθώς και τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται. Επιβεβαίωση του γεγονότος είναι ότι η κατά λέξη ομοιότητα του *προοιμίου* της Χοζοβιωτίσσης με αυτού της Πάτμου ήταν από τα σημαντικότερα στοιχεία για την επιβεβαίωση της νόθευσης του εγγράφου της Αμοργού. Οι μελετητές των εγγράφων αναφέρουν πως τα *προοίμια* μέχρι την Παλαιοιολόγια περίοδο ήταν σύντομα με ασιογραφικές κυρίως αναφορές, ενώ την εποχή του Μιχαήλ Η΄ γίνονται πιο

297 Βλ. Γεώργιος ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, *Γλωσσολογία και λογοτεχνία. Από την τεχνική στην τέχνη του λόγου*, Αθήνα, 1991.

298 Βλ. Ιωάννης ΠΑΡΙΣΗΣ-Νικήτας ΠΑΡΙΣΗΣ, *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*, Αθήνα, 2006, σ. 146-147 στο λήμμα: περικείμενα στοιχεία.

299Βλ. HUNGER, *Prooimion*, σ. 188 – 195. και κατ'αυτόν ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 240 - 41.

φιλοσοφικά³⁰⁰. Μένει, από τη μελέτη που ακολουθεί, να πιστοποιήσουμε ή να απορρίψουμε την αλήθεια της θέσης αυτής. Σχηματικά η θεματολογία, η δομή, το μέγεθος³⁰¹ και η σύνδεση με το υπόλοιπο κείμενο των εν λόγω προοιμίων μπορεί να παρουσιαστεί ως εξής :

ΜΟΝΗ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 71	Άποκληρωτικῶς τῷ Κυρίῳ ἀφιερωμένον τόπου,..του ὅρου ..ὑπερκειμένην τῶν ὅλων μονή 19 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές φιλοσοφικός/ λογικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΙΒΗΡΩΝ58	υπεράνθρωπος πολιτεία=μοναστική πολιτεία/πανδαμάτωρ χρόνος 35 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές λογικός συλλογισμός
ΝΕΑ ΜΟΝΗ ΧΙΟΥ	τὸν <u>ζῆλον</u> ἐκ τῶν παραδειγμάτων φασὶν ἔχειν τὴν κίνησιν· προηγείται δὲ ταύτης ἐπαινετὴ <u>διάθεσις τῆς ψυχῆς</u> , ἐπιτήδειον ἔχουσα προσὸν <u>τὴν κίνησιν</u> · συμπέφυκε γὰρ τοῖς ἔξωθεν τὰ ἐντὸς καὶ τὴν σύνοικον κατάστασιν διεμφαίνει ἢ <u>πρὸς τὰ ἔξω ῥοπή</u> , εἴ τι δὲ τούτων οὐ συνέλθη, βλάπτει τὴν <u>τελειότητα</u> , 23 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές φιλοσοφικός/ λογικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΜΟΥ	ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ... συγκρότησις εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς 13 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές ψυχολογικός/ φιλοσοφικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ παρ.Α	εὐεργετούμενοι μείζονα καὶ τὸν ἔλεον ὁ μισθαποδότης παρέχει τῷ εὐεργετοῦντι αὐτοῖς, ἔνθεν..τῆς ἐκ Θεοῦ Τοῦτο καὶ ποθοῦσα ἡ βασιλεία μου καὶ πάντων μὲν τῶν δεομένων τῆς βασιλείας μου εὐπαραδέκτως τὰς παρακλήσεις προσδέχεται. 12 τυπωμένες γραμμές	ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙ- ΚΟ
ΜΟΝΗ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 6	στρατιωτικὴ φάλαγξ, σύνταγμα οπλιτῶν 12 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές λογικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΛΕΜΒΩΝ	ἐμμελῶς δὲ φιλοσοφοῦντας καὶ μεγαλοψύχως περὶ τὸν αἰρετὸν θάνατον..ὅλους ἀφιερωθέντας τῷ Θεῷ καὶ ἀνατεθειμένους αὐτῷ πάντως ἂν εἴη 22 τυπωμένες γραμμές	Διμερές φιλοσοφικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 72	Εἰσὶ δ'οἱ λόγοι διπλοῖ, οἱ μὲν ἡγούμενοι τῶν πραγμάτων, οἱ δὲ τοῖς πράγμασιν ἐπαγόμενοι, λόγοι τελεστικοὶ τῶν πραγμάτων βεβαιωτικοὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου.. 16 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές φιλοσοφική πραγματεία
ΝΑΟΣ ΑΓΙΑΣ	Κύριος ...περιεῖλε ταύτης τὰ ἀδικήματα καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν	ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ

300 D. NASTAGE, “Le patronage du Mont Athos au XIIIe siècle”, *Cyrrillomethodianum* VII(1983) 71 - 87, κυρίως σ. 74: le caractère “philosophique” du préambule du premier de ces actes a déjà tirés l'attention...” και BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 675-6, όπου και η προγενέστερη βιβλιογραφία.
301 Για το μέγεθος των προοιμίων δεν καταμετρήθηκαν οι λέξεις αλλά οι στίχοι.

ΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝ/ΛΕΩΣ	ταύτην ἐλυτρώσατο...λελύτρωται μὲν οὖν ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν αὐτῇ 50 τυπωμένες γραμμές	ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ	βασιλεῖ...ἐπιμελεῖσθαι..δόξαν Θεοῦ..ἐπιμελεῖσθαι δὲ ...τὸ λυσιτελὲς τοῖς ὑπηκόοις οὐδ' ὥσπερ δωρεὰν τρυφῆς ..τὴν ἀρχὴν ἡγήσαιο ...ἀλλὰ Θεοῦ διακονίαν πρὸς τὸν Θεὸν...τὸ διερρωγὸς τῆς Ἐκκλησίας σῶμα....εἰς μίαν συναρμολογηθὲν 20 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές θεολογική πραγματεία
ΜΟΝΗ ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ (πρώτο)	ἡ ἐκ θεοῦ βασιλεία 13 τυπωμένες γραμμές	Διμερές θεολογικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΝΕΑΣ ΠΕΤΡΑΣ	τὸ μονῆρες περιβλήμα ἐπενδύσασθαι, θεῷ τε ζῆν μόνῳ καὶ τοῖς θειοτέροις τὸν νοῦν καθ' ἡσυχίαν ἀπασχολεῖν 5 τυπωμένες γραμμές	ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙ- ΚΟ
ΜΟΝΗ ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ (τρίτο)	ὁ τῆς σωματικῆς εὐγενείας λόγος...τὸ μὲν ἐπιφαινόμενον ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ σωματικῶν, τὸ δ' ἐκ τῶν ἐνδοθεν καὶ κατὰ θεὸν 14 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές ψυχολογικός/ φιλοσοφικός συλλογισμός
ΜΟΝΗ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ 10	ἀνθιστάμενος τῇ τοῦ χρόνου ῥοῇ καὶ οἶονεῖ ἀν[τι]πράττων ἀνέρρωσεν ταύτην καὶ πρὸς τὴν πρώτην καλλονὴν μετηγάγετο ἀπομairαν θεῷ τῆς ἑαυτοῦ κτήσεως οὐκ ὀλίγην ἐν αὐτῷ ἀναθέμ[ενος] 7 τυπωμένες γραμμές	Μονομερές απλὸς συλλογισμός
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΥΡΙΝΟΣ	Πέφυκε γὰρ....ὁ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀποσώζειν..... πρὸς τὸ εὐεργετεῖν διανίστασθαι, σκοπούμενος ὡς ἐξὸν ἐκμιμεῖσθαι τὸν τούτῳ διέπειν τὴν τοῦ κράτους ἀρχὴν ἐπιτρέψαντα....πλέον δὲ κάκτῆς ἥς καθεκάστην ἐκτρέφει πρὸς τὸν βασιλέα καρδιακῆς σχέσεως.. 18 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές φιλοσοφικός συλλογισμός
ΠΡΟΣ ΚΩΝ/ΤΙΑ	ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΟΙΜΙΟ	
ΠΡΟΣ ΧΟΖΟΒΙΩΤΙΣΣΑ	ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ... συγκρότησις εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς 13 τυπωμένες γραμμές	Τριμερές φιλοσοφικός συλλογισμός

Θέματα των Προοιμίων

Τα θέματα των προοιμίων είναι ποικίλα. Ένας πρώτος θεματολογικός κύκλος αναφέρεται στους αγιασμένους τόπους και στην ψυχική ευχαρίστηση που παρέχουν.

Πρώτο επίπεδο της κλίμακας οι “ιεροί” τόποι, *τοῖς τῷ Θεῷ κατονομασμένοις τόποις*, προς τους οποίους *τὸ πλήρες ἀποδιδῶσι τῆς ὀφειλομένης ἀφοσιώσεως*, *τὸ μὲν κατὰ τὸν τόπον, τὸ δὲ διὰ τῆς εἰς τοὺς συνοικοῦντας αὐτὸν διαθέσεως*³⁰². Δεύτερο επίπεδο, μετά τους αγιασμένους τόπους, το Ἅγιον Ὄρος στο οποίο και ο Θεός θα ἠθέλε να κατοικεῖ, *τί ἂν τις εἴπῃ(sic) περὶ τοῦ*

³⁰²LAVRA II, αρ.71.1-4.

ἀποκληρωτικῶς τοῦ Κυρίου ἀφιερωμένου τόπου καὶ τῆς ἀγιαστικῆς αὐτοῦ μετασχόντι δυνάμει τὴν καὶ κλήσεως τοῦ θεωνύμου ὄρους, τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου, τοῦ ὄρους ὃ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν³⁰³; Τρίτο επίπεδο ἡ ἐξέχουσα Μονὴ Μ. Λαύρας, ὥσπερ ἀκροθίνιον ἢ ἀκρόπολιν τῆς ὅλης τοῦ Ἁγίου Ὁρους καταστάσεως. Τοιοῦτοτρόπως δικαιολογεῖ τις ἐνέργειες στὶς ὁποῖες θα προβεῖ με τὴν ἐκδοσὴ αὐτοῦ τοῦ ἐγγράφου ἀνάλογον ἔδει τούτοις πᾶσιν εὐρεῖν καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἡμῶν διάθεσιν ἀνάλογον αὐτὴν καὶ πεπλούτηκεν· ἥς δεῖγμα διάδηλον καὶ ἀριπρεπὲς ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος³⁰⁴. Μορφολογικὰ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ στὰ τριμερῆ προοίμια, κατὰ Η. Hunger³⁰⁵. Μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε πὼς τὰ δυο μέρη εἶναι υποκειμενικὲς ἀξιολογήσεις (ιεροὶ τόποι, τόποι ποὺ καὶ ὁ Θεὸς θὰ ἠθέλε νὰ κατοικεῖ) ἐνῶ τὸ τρίτο, ἡ περιγραφή τῆς Μ. Λαύρας εἶναι ἀπολύτων ρεαλιστικὴ.

Τὸ θέμα αὐτὸ συναντᾶται στὸ προοίμιο τοῦ πρώτου χρυσοβούλλου πρὸς τὴ Μ. Λαύρα καὶ στὸ ἀντίστοιχο τοῦ ἐγγράφου πρὸς τὴ Μονὴ τῆς Πάτμου. Ὁ αυτοκράτορας με ἐμφαση τονίζει πὼς ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τὸ νησί τῆς Αποκαλύψεως θεωροῦνται ἰδιαίτερα εὐλογημένοι τόποι, τοῦ ὄρους ὃ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν. Τόποι ἰδιαίτερας σημασίας συναντῶνται τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη (ὄρος Σινά, ὄρος Θαβώρ)³⁰⁶. Αξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι, στὰ συγκεκριμένα ἐγγράφα, οἱ ἁγιασμένοι τόποι δὲν λογίζονται ὡς τέτοιοι μόνον ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ποὺ ἔχουν αὐτοὶ καθεαυτοὶ στὸν ψυχικὸ βίον τῶν ἀνθρώπων. Δεδομένου τοῦ ἀνανεωμένου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ἱατρικὴ ἐπιστῆμὴ στους Παλαιολόγειους χρόνους, θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι σὲ αὐτὰ τὰ προοίμια υφίσταται ἐπίδραση ἀπὸ ἱατρικὰ συγγράμματα, καὶ μάλιστα τῆς Ἱπποκρατείου συλλογῆς, ὅπου ὑπάρχει ἀνάλογο σύγγραμμα, *Περὶ ἀέρων, υδάτων, τόπων*³⁰⁷.

Γιὰ ἐσωτερικὲς ψυχικὲς κινήσεις ομιλεῖ καὶ τὸ προοίμιο τοῦ ἐγγράφου ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τὴ Νέα Μονὴ Χίου. Αναφέρονται οἱ ἐννοίαις *διάθεσις*³⁰⁸ *κίνησις*³⁰⁹, *ἐξωροπή*³¹⁰, *ζήλος*³¹¹. Ἡ ὁρολογία αὐτὴ εἶναι πλατωνικὴ καὶ συναντᾶται ἐπίσης στους τραγικοὺς

303 LAVRA II, αρ.71.7-9.

304 LAVRA II, αρ.71.18-19.

305 HUNGER, *Prooimion*, σ. 188 – 190 καὶ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Διπλωματική*, σ. 241.

306 BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 675.

307 Jacques JOUANNA (εκδ.), Hippocrate, *Airs-Eaux-Lieux* (Ἱπποκράτους, *Περὶ Ἀέρων, Υδάτων, Τόπων*), τ. II.2, Παρίσι, 1996. Σημειώνουμε ὅτι ἐκδοσὴ αὐτοῦ τοῦ ἔργου εἶχε κάνει πρὸ 180 ἐτῶν καὶ ὁ Αδ. Κορῆς, *Ἱπποκράτους Τὸ περὶ Ἀέρων, Υδάτων, Τόπων*, Δεύτερον ἐκδοθὲν μετὰ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως· ὃ προσετέθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἱπποκράτους καὶ Ὁ Νόμος, μετὰ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως· καὶ τὸ τοῦ Γαληνοῦ Ὅτι ἄριστος ἱατρός καὶ φιλόσοφος. Φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῶν ὁμογενῶν Χίων. Ἐν Παρισίοις, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας I. M. Ἐβεράρτου, Αδ. Κοραῆς, Παρίσι, 1816.

308 Πλάτωνος, Νόμοι, 710B, Φαῖδρος 236A.

309 Πλάτωνος, Σοφιστής 250A, Ἀριστοτέλης, Φυσικὴ 3.1, 5.5.

310 Πλάτωνος, Πολιτεία 556 E καὶ σὲ Ξενοφῶντα καὶ Ἀριστοτέλη.

311 Πλάτωνος, Μενέξενος, 242A.

ποιητές, θυμίζει επίσης την ασκητική γραμματεία³¹². Ενδιαφέρον προκαλούν οι υπαινιγμοί για τη στάση του σώματος στο πρώτο έγγραφο προς τη Μονή Μακρινιτίσσης. Το βλέμμα του συντάκτη του εγγράφου δεν περιορίζεται μόνον στα αυτοκρατορικά κατάστιχα αλλά βλέπει τον άνθρωπο στο σύνολό του, στην πνευματική και υλική υπόστασή του³¹³.

Σε τελείως διάφορο θεματολογικό κύκλο ανάγεται το *προοίμιο* από το δεύτερο έγγραφο της Μονής Εσφιγμένου. Αντλεί το λεξιλόγιό του και τις εικόνες από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, *καλή μὲν καὶ στρατιωτικὴ φάλαγξ καὶ ὀπλιτῶν σύνταγμα καὶ ἐμπειρία πολεμική*. Περιγραφές μαχών και ανάλογες παρομοιώσεις και μεταφορές περιέχονται τόσο στις επιστολές του αποστόλου Παύλου (*ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ...τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης...καὶ τὴν περικεφαλαίαν*)³¹⁴ όσο και στους χρονογράφους, των οποίων η ανάγνωση ήταν ιδιαίτερα προσφιλής στη βυζαντινή κοινωνία³¹⁵.

Σε φιλοσοφικό επίπεδο κινείται το *προοίμιο* του δευτέρου *χρυσοβούλλου* προς τη Μ.Λαύρα³¹⁶. Θέμα του είναι ο “λόγος” που άλλες φορές είναι *ἡγούμενος τῶν πραγμάτων* και άλλες φορές *τοῖς πράγμασιν ἐπαγόμενος*. Οι φράσεις του εγγράφου *ἀρκτικοὶ λόγοι* και *τελεστικοὶ*³¹⁷ καὶ *τῶν πραγμάτων βεβαιωτικοὶ*³¹⁸ είναι όροι απαντώμενοι στα έργα του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα και του Επικτήτου³¹⁹.

Συνδεδεμένο με το *προοίμιο* ιστορικών κειμένων (Αλεξιάδα, Θουκυδίδης) είναι το *προοίμιο* του *χρυσοβούλλου* προς τη Μονή Ξηροποτάμου, το θέμα του οποίου αναφέρεται στο χρόνο και την αδιάκοπη ροή του (*ἀνθιστάμενος τῇ τοῦ χρόνου ροῇ*).

Το πλέον συχνά εμφανιζόμενο θέμα, όπως είναι αναμενόμενο, είναι αυτό που σχετίζεται με το μοναχισμό και την αξία της μοναστικής πολιτείας καθώς και με τη δύναμη της προσευχής.

312Βλ. ενδεικτικά ABBA ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Λόγοι ασκητικοί*, (εκδ.)Μάρκελλος ΠΙΡΑΡ, Άγιον Όρος, 2012, σ. 91 – 93 στην εισαγωγή όπου υποδεικνύονται και τα χωρία των αντιστοίχων λόγων.

313 Mosetti CASARETTO(εκδ.), *Il corpo impuro e le sue rappresentazioni nelle letterature medievali*, Αλεσσάντρια, 2012. Επίσης Marina DETORAKI, “Portraits des saints dans l'hagiographie byzantine: du portrait théologique à l'exaltation de la beauté physique”, Οὐ δῶρόν εἰμι τὰς γραφὰς βλέπων νόει. *Travaux et Memoires* 21/1. Mélanges Jean-Claude CHEYNET, Παρίσι, 2017, σ. 123 – 138.

314 Εφεσ. Στ' 10-17.

315 Αθανάσιος ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, “Le public des textes historiographiques à l'époque macédonienne”, *Parekbolai* 5(2015)53 – 74. Βλ. Επίσης ενδεικτικά THEOPHANIS *Chronographia*, (εκδ.)Carolus DE BOOR, τ. I, Λειψία, 1883, σ. 411.16 - 25 περιγραφές μαχών.

316 Το *προοίμιο* του *χρυσοβούλλου* αυτού σχολιάζει εκτενώς ο ROUILLARD, Michel VIII, σ. 77 – 78 και υποστηρίζει πως οι φιλοσοφικές ιδέες που εμφανίζονται στα *προοίμια* των εγγράφων προέρχονται μαθητές του κύκλου του Γεωργίου Ακροπολίτη, ο οποίος δίδασκε φιλοσοφία στην Αυτοκρατορία της Νικαίας και μετά στην Κωνσταντινούπολη πήρε άδεια από τον Μιχαήλ Η' για να οργανώσει εκεί τη μελέτη της φιλοσοφίας σε πανεπιστημιακό επίπεδο.

317 Αριστοτέλης, Φυσικά. 6.44

318 ΕΠΙΚΤΗΤΟΥ, Εγχειρίδιον, 52.1.

319 BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 675 – 6, όπου σημειώνει ότι είναι λάθος να θέτουμε όρια μεταξύ θεολογίας και φιλοσοφίας, αφού τα έγγραφα δεν τα ξεχωρίζουν και φέρνει παράδειγμα τη φράση *ἐμμελῶς φιλοσοφοῦντας* από το χρυσόβουλλο προς τη Μονή Παναγίας Λεμβιώτισσας ή Μονή Λέμβων.

Συναντάται σε τρία *προοίμια*, στο πρώτο της Εσφιγμένου, σε αυτό της Μονής Λέμβου και της Μονής Ιβήρων. Οι Μονές χαρακτηρίζονται *μοναὶ τῶν τὴν ὑπεράνθρωπον πολιτείαν πεφιληκότων καὶ περὶ τὸν ἄσκειον βίον ἐσπουδακότων*(Ιβήρων) καθώς και οι μοναχοὶ *όσοις ἀνδράσι τοῖς περὶ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἐντετηκόσιν ἢ τῶν Θεῷ προσκολληθέντων καὶ ἀφιερωθέντων αὐτῷ ὑψηλοτέρων γεγονότων. τῆς κοσμικῆς τε τύρβης καὶ τῆς συγχύσεως (Εσφιγμένου), ἢ ὑψηλοτέραν δ' ἀσπαζομένους πολιτείαν καὶ ἐφιεμένους ἀξιαγάστου διαγωγῆς...ἐμμελῶς δὲ φιλοσοφοῦντας καὶ μεγαλοψύχως περὶ τὸν αἰρετὸν θάνατον,....ὅλους ἀφιερωθέντας τῷ Θεῷ καὶ ἀνατεθειμένους αὐτῷ.*(Λέμβων)...Μάλιστα στο έγγραφο χαρακτηρίζονται *δίκαια χρυσόβουλλα* τα χρυσόβουλλα που απολύει ο αυτοκράτορας προς μοναχοῦς³²⁰. Ὑμνος στη μοναστική πολιτεία και στη δύναμη της προσευχῆς βρίσκουμε επίσης στο έγγραφο της Εσφιγμένου *οἱ τῷ σταυρικῷ ἐφωπλισμένοι σημείω καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος ἀντικαθιστάμενοι τὴν νίκην ἐπιχορηγοῦσι τῇ βασιλείᾳ μου τοῖς ὅλοις τῶν προσευχῶν μακρὰν ἀποδιοπομποῦντες τοὺς ἀντιβαίνοντας*. Νομίζουμε πως δε χρειάζεται να αναφέρουμε την εξαιρετικά πλούσια βιβλιογραφία για τη σχέση βυζαντινὸς κόσμου με το μοναχισμό, αφού σε κάθε εγχειρίδιο Ιστορίας του Βυζαντίου και Βυζαντινὸς Πολιτισμοῦ υπάρχει ἀντίστοιχο κεφάλαιο για τη σχέση των βυζαντινῶν με τους μοναχοὺς. Με βεβαιότητα τα θέματα ορισμένων *προοιμίων* εντάσσονται στην κατηγοριοποίηση του Hunger. Πρόκειται για το *προοίμιο* του πρώτου εγγράφου της Εσφιγμένου και το πρώτο της Οξείας Επισκέψεως Μακρινιτίσσης και αυτό προς τον Δημήτριο Μουρίνο, όπου ο αυτοκράτορας υποστηρίζει ότι, ὡς ἡ βασιλεία του ευεργετήθηκε ἀπὸ τὸν Θεόν³²¹, ἔτσι και αὐτὸς ευεργετῇ τοὺς υπηκόους του³²². Επίσης σε αὐτό του Δοχειαρίου περιέχεται ἡ ἰδέα τῆς ευσπλαχνίας του αυτοκράτορα, κατὰ μίμηση Θεοῦ³²³. Στο έγγραφο προς τον Δημήτριο Μουρίνο τα προαναφερθέντα θέματα ἐμπεριέχονται *πρὸς τὸ εὐεργετεῖν, τὸ δίκαιον, πρὸς ἅπαν μὲν τὸ ὑπήκοον προνοεῖται, ζύμπαντας...ἐθέλουσα εὖ ποιεῖν* και προστίθενται ψήγματα ἀπὸ τὴν ἀσκητικὴ γραμματεία καρδιακῆς σχέσεως, *νικᾷν αὐτὸς ἑαυτὸν, τὸ τοῦ τρόπου ἀρέμβαστον*³²⁴. Στο *προοίμιο* αὐτό ἐπιθυμεί ὁ Μιχαήλ Η΄ να περιγράψει τὸ δημόσιο λειτουργό που ἐκτελεῖ με ευσυνειδησία τὰ καθήκοντά του και μπορεῖ ὁ αυτοκράτορας να βασίζεται ἐπάνω του.

Ιδιαίτερα προσεγμένο εἶναι τὸ *προοίμιο* του κειμένου του σχετικὸ με τὴ Σύνοδο τῆς Λυών.

320 HUNGER, *Prooimion*, σ. 184 – 185.

321 HUNGER, *Prooimion*, σ. 137 – 143.

322 ΠΑΪΔΑΣ, *Κάτοπτρα ὑστερης περιόδου*, σ. 93 - 111.

323 HUNGER, *Prooimion*, σ. 58 – 63.

324 DOCHEIARIOU αρ.9.13-16.

Είναι εκτενές και περιέχει διακήρυξη του Μιχαήλ Η΄ για τη διττή αποστολή του βασιλέως βασιλεῖ...ἐπιμελεῖσθαι..δόξαν Θεοῦ..ἐπιμελεῖσθαι δὲ ...τὸ λυσιτελεῖς τοῖς ὑπηκόοις και εν συνεχείᾳ εκφράζει το πολιτικό του πιστεύω, ὅτι η εξουσία δεν είναι προσωπική ευχαρίστηση οὐδ' ὥσπερ δωρεὰν τρυφῆς ..τὴν ἀρχὴν ἡγήσαιο ...ἀλλὰ Θεοῦ διακονίαν³²⁵. Στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή η διακονία αυτή παίρνει τη μορφή *χρέους ἀπόδοσιν πρὸς τὸν Θεὸν...τὸ διερρωγὸς τῆς Ἐκκλησίας σῶμα....εἰς μίαν συναρμολογηθὲν*³²⁶. Το χρέος του προς το Θεό και προς τους υπηκόους είναι να εργαστεί με ζήλο για την Ενότητα των Εκκλησιών.

Εν συνόψει το θεματολογικό φάσμα των εξετασθέντων *προοιμίων* περιλαμβάνει κατ' ἀρχὴν το γνωστό θέμα της αυτοκρατορικής ευσπλαχνίας και βοήθειας προς τους υπηκόους κατὰ μίμηση του Θεού. Στη συνέχεια εμφανίζεται το θέμα του χρόνου που ρέει αδιάκοπα και μόνον τα γραπτά κείμενα μπορούν να του αντισταθούν, *ἀνθιστάμενος τῇ τοῦ χρόνου ῥοῇ*. Επόμενο θέμα είναι αυτό του αγιασμένου τόπου, από Θεό και ανθρώπους. Σχεδόν σε κάθε έγγραφο υπάρχουν αναφορές για την μοναχική αφιέρωση, για την υπεράνθρωπο μοναστική πολιτεία και την ησυχαστική ζωή, *τὸν νοὺν καθ' ἡσυχίαν ἀπασχολεῖν*. Στο ίδιο θεματολογικό κύκλο εντάσσεται η αντιπαράθεσις στρατιωτικής ισχύος και δυνάμεως της προσευχῆς ενός ανθρώπου αφιερωμένου στο Θεό. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφορές στις ψυχικές δυνάμεις, στην αντίθεση λόγων και πράξεων και στην εναργή εικόνα του ανθρώπινου σώματος, *ὁ τῆς σωματικῆς εὐγενείας λόγος*.

Εν κατακλείδι ο άνθρωπος έχοντας δημιουργήσει ένα εγκόσμιο σύμπαν χριστιανικής κοινωνίας, το βυζαντινό κράτος, το οποίο, ἐπὶ Μιχαήλ Η΄ επανασυστήνεται, με προσκυνήματα και ιερούς τόπους εγκατεσπαρμένους σε ὅλη τη βυζαντινή επικράτεια, ξεχωρίζει τόπους με κριτήριο την παρουσία του Θεού, διακρίνει τις κλίσεις αγίων ανθρώπων και τη δύναμη της προσευχῆς τους καθώς διακρίνει πλέον με τη βοήθεια της ασκητικής γραμματείας τις εσωτερικές κινήσεις της ψυχῆς του. Αυτή η ενδοψυχική κατάσταση, αυτοαναγνωριζόμενη, παρουσιάζεται σε ένα πεδίο εξελιγμένου εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου του δεκάτου τρίτου αιώνα, για τον οποίο λίγες μαρτυρίες διαθέτουμε. Είναι ενδιαφέρον που διαπιστώνεται μία εξέλιξη της εσωτερικής αυτοανάλυσης με απαρίθμηση των ψυχικῶν δυνάμεων κατὰ Ἀριστοτέλη, με ενσυναίσθηση της αντιφάσεως συχνά λόγων και πράξεων και με σωματοποίηση της ευγενείας των λόγων.

Δομή του Προοιμίου και σχέση του με το υπόλοιπο Κείμενο του χρυσοβούλλου

325Ο.π., σ. 315.

326LAURENT-DARROUZÈS, *Dossier de Lyon*.

Η μελέτη των *χρυσοβούλλων* του Μιχαήλ Η΄ οδηγεί στη σκέψη ότι κατά τη σύνταξη τού *κειμένου* ενός εγγράφου πρώτα εσυντάσσετο η *έκθεση*(*narratio*) και η *απόφαση*(*dispositio*) και στη συνέχεια το *προοίμιο*(*arenga*) εις τρόπον ώστε να είναι οργανικά συνδεδεμένο με τα υπόλοιπα μέρη και να διαθέτει πρωτοτυπία.

Το μέγεθος των *προοιμίων* ποικίλλει και κυμαίνεται από μια απλή παράγραφο, πέντε υπομένες γραμμές, αυτό προς την Εκκλησία της Βουλγαρίας και προς τη Μονή της Νέας Πέτρας, ως αυτό προς το Ναό της Αγίας Σοφίας με 50 γραμμές και προς τη Μονή Ιβήρων με 35 γραμμές. Το περιεχόμενό τους μπορεί να κυμαίνεται από μια συνοπτική θεολογική/φιλοσοφική πραγματεία, έναν ανεπτυγμένο ή σύντομο φιλοσοφικό συλλογισμό ή και μια απλή περιγραφική παράγραφο. Οι συλλογισμοί εδράζονται στο Όργανο του Αριστοτέλη ή και σε μεταγενέστερα εγχειρίδια λογικής των στωϊκών ή και των επικουρίων και φαίνεται να είναι πρωτότυποι. Ως προς τη δομή τα περισσότερα είναι τριμερή.

Τα *προοίμια* των έξι πρώτων *χρυσοβούλλων* ξεχωρίζουν ως προς τη σύλληψη των ιδεών και την επιτυχημένη διατύπωση τους. Κυρίως τα *προοίμια* των *χρυσοβούλλων* προς τους Λατίνους και προς το ναό της Αγίας Σοφίας αποτελούν σύντομες θεολογικές/πολιτικές/φιλοσοφικές πραγματείες, λόγω των ιδιαίτερων ιστορικών συνθηκών και πρέπει να προετοιμάστηκαν με επιμέλεια από αξιωματούχους της αυτοκρατορικής γραμματείας με ιδιαίτερη μόρφωση.

Γλώσσα των προοιμίων

Η γλώσσα των *προοιμίων* είναι αρκετές φορές δυσνόητη λόγω πυκνών και εκτεταμένων ρητορικών σχημάτων που χρησιμοποιούνται, όπως σε αυτό της Μ. Λαύρας(71) *τὸ ἐνδιάθετον ἐνδείκνυσθαι δίκαιον τοὺς εὐσεβεῖν προηρημένους καὶ τετελειωμένους ὁλοτελῶς τῇ πρὸς αὐτὸν σχετικῇ διαθέσει καὶ ἀκραιφνεῖ*³²⁷, φανερώνοντας λόγιο συντάκτη και ιδιαίτερη εργασία για τη σύνθεση τού εγγράφου.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να βεβαιώσουμε ότι τα *προοίμια* των *χρυσοβούλλων* που υπέγραψε ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος είναι εκτενή με ιδιαίτερη θεματολογία από το χώρο της φιλοσοφίας, της θεολογίας, της ιστορίας και της ψυχολογίας. Σκοπό έχουν να εντυπωσιάσουν με τις γνώσεις που περιέχουν και τη λογοτεχνικότητα με την οποία είναι γραμμένα και να αποδείξουν την οργάνωση και το επίπεδο του κράτους που τα απολύει.

II. ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΣΙΓΙΛΛΙΩΝ

Η θεματολογία των *προοιμίων* των *σιγιλλίων* φανερώνει την ελευθερία που

327 LAVRA II, αρ.71.1-3.

απολάμβανε η βυζαντινή αυτοκρατορική γραμματεία και στη σύνταξη ενός τόσο συντόμου εγγράφου. Εν συντομία τα προοίμια των σιγιλίων είναι τα εξής:

ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 8	πᾶσι μὲν τοῖς ὑπηκόοις αἰτοῦσιν ὑπανοίγειν τὰ σπλάγχνα δεῖ τὸν κρατοῦντα καὶ ἀνείσθαι πρὸς τούτους ἔλεον.
ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 8	Ἐπεὶ ὁ περιπόθητος ἐξάδελφος τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγὸς Σερβίας...ἡτήσατο τῇ βασιλείᾳ μου ἐπιβραβευθῆναι τῇ ...μονῇ
ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 10	ἐλευθερία αὐτῆς τὲ τῆς ρηθείσης μονῆς καὶ τῶν ταύτης μετοχίων ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸν πρῶτον τοῦ τοιούτου Ἀγίου Ὁρους ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως καὶ ἀπὸ δεσποτείας ἐτέρου
ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ	Πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων τῶν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ δεδορημένων τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν ἀγαθῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς,....τοῦτό ἐστι παρὰ πάντα ἐξαιρετόν, τὸ προσθήκην γενέσθαι τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀρχῇ, καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων γενέσθαι ὑπὸ ζυγὸν ἓνα.
ΙΕΡΕΑΣ ΜΟΔΗΝΟΣ	Ἐπεὶ ὁ παπα Μοδηνὸς ἀναδραμὼν πρὸς τὴν βασιλείαν μουπαρεκλήτευσεν τῇ βασιλείᾳ μου χρυσοβούλλου σιγιλίου τυχεῖν...

Τα *προοίμια* των τριῶν ἀπὸ τα πέντε *σιγίλλια*, τα οποία υπεγράφησαν ἀπὸ τον Μιχαήλ Η΄ κινούνται γύρω ἀπὸ το γνωστὸ θέμα της αυτοκρατορικής ευσπλαχνίας και βοήθειας, της υποδοχῆς με ευμένεια των αιτήσεων των υπηκόων του ἀπὸ τον αυτοκράτορα και την ικανοποίηση των αιτημάτων τους³²⁸. Το *σιγίλλιο* προς την Εκκλησία της Βουλγαρίας εξαίρει την ἑνταξί της στο βυζαντινὸ κράτος και το *σιγίλλιο* προς τη Μονὴ Χιλανδαρίου(10) αναφέρεται στην ἐλευθερία που της παρέχει ο αυτοκράτορας ἀπὸ τα διοικητικὰ ὅργανα του Αγίου Ὁρους. Το *προοίμιο* των *σιγιλίων* εν γένει εἶναι σύντομο και δεν επιτρέπει πρωτοτυπία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα ἔγγραφα του Μιχαήλ Η΄, ψηφιδωτὸ ἀξίου τεχνίτη, ὅπως η Παλαιολόγεια Δέηση της Αγίας Σοφίας, που χρονολεῖται στην εποχὴ του, ἀποκαλύπτουν τις ἀκόλουθες πτυχές του παρελθόντος, ἐνῶ ταυτοχρόνως θέτουν και νέα ἐρωτήματα.

Για την ιστορική πραγματικότητα

Με τα ἔγγραφα του ο Μιχαήλ Η΄ προωθοῦσε υποθέσεις που εἶχε σχεδιάσει και επιθυμοῦσε να πραγματοποιηθοῦν κατὰ συγκεκριμένο τρόπο. Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται η υπόθεση της Ἀννας-Κωνσταντίας, η Ἑνωσι των Εκκλησιῶν καθώς και οι διευθετήσεις στην Εκκλησία της Βουλγαρίας και τα οικονομικά της Αγίας Σοφίας. Επίσης με τα ἔγγραφα του

³²⁸ HUNGER, *Prooimion*, σ. 143 – 153.

επενέβαινε στη δικαιοσύνη εντός του Αγίου Όρους και στην κατανομή των φόρων. Η υποτίμηση του νομίσματος επί της βασιλείας του πρέπει να έχει την αιτία της και στις υψηλές παροχές του προς εκκλησιαστικά ιδρύματα, τα οποία είχε απαλλάξει από τη φορολογία.

Επίσης τα αποτελέσματα των μεγάλων και επικίνδυνων στρατιωτικών επιχειρήσεων, μετά το 1259, μπορούμε να υποθέσουμε ότι δεν οφείλονται μόνο στα στρατηγικά σχέδια και τη γενναιότητα των πολεμιστών του βυζαντινού στρατού αλλά και στην πνευματική στήριξη του μοναχικού κόσμου, η οποία υπήρξε ουσιαστική. Η έκβαση στη μάχη της Πελαγονίας, η νίκη στο Βεράτιο αλλά και ο Σικελικός Εσπερινός είναι τα κορυφαία παραδείγματα, στην εξέλιξη των οποίων έλαβαν χώρα απρόσμενα γεγονότα, τα οποία ανέτρεψαν την κακή για τους βυζαντινούς έκβαση του αποτελέσματος. Τα απρόσμενα αυτά γεγονότα θα συνέβαιναν αν δεν υπήρχε η έντονα ικετευτική προσευχή μοναχών;

Για τις βυζαντινές μονές

Η ύπαρξη ικανών *χρυσοβούλλων* εγγράφων προς εκκλησιαστικά ιδρύματα αποδεικνύουν “εγγράφως” τη συνεχή μέριμνα τού Μιχαήλ Η΄ προς τις μοναστικές κοινότητες της αυτοκρατορίας³²⁹. Μέριμνα που εκφράζεται λεκτικά με την εξύμνηση του μοναχικού βίου και πρακτικά ως οικονομική ενίσχυση, με συγκεκριμένους περιορισμούς εκάστοτε. Στο τέλος της ζωής του ο σεβασμός και ο θαυμασμός προς το μοναχισμό εκφράζεται και με την ίδρυση δυο νέων μοναστικών κοινοτήτων, για τις οποίες θα συνθέσει το τυπικό³³⁰. Τα έγγραφα φανερώουν επίσης ότι ο Μιχαήλ Η΄ συνδεόταν ιδιαίτερα με ορισμένες μονές³³¹.

Η χρονολογική κατάταξη των εγγράφων αποδεικνύει ότι την περίοδο που χρειαζόταν τη μοναστική στήριξη, λίγο πριν και μετά τη σύνοδο της Λυών, 1274, δεν απολύει κανένα έγγραφο προνομίων προς Μονή, γεγονός που μπορεί μεν να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως αλλά οπωσδήποτε δεν μπορεί να κατηγορηθεί ο Μιχαήλ Η΄ πως με παροχές προσπάθησε να υποκλέψει την μοναστική εύνοια. Διακρίνουμε σε αυτή του την επιλογή τον υπερήφανο και ανεξάρτητο χαρακτήρα του³³².

329 Συμφωνούμε απόλυτα με το συμπέρασμα της T. MANIATH-KOKKINH, *Μακεδονία*, σ. 270, “ότι η πτώση του Βυζαντίου βρήκε τους μοναχούς... να κατέχουν μεγάλο μέρος από την εύφορη γη της Μακεδονίας”.

330 Πρόκειται για το τυπικό της Μονής Αγίου Δημητρίου, GRÉGOIRE, *Michaelis de vita sua* και το τυπικό της Μονής Αρχιστρατήγου Μιχάηλ στο όρος Αυξεντίου, Alekcie DMITRIEVSKIJ, *Opisanije liturgičeskich' rukopisej chranjaščichsja v bibliotekach' pravoslavnago vostoka*. Τυπικά, τ. 1, Κίεβο, 1895, σ. 769 – 794.

331 Ανάλογα συμπεράσματα μπορούμε να συνάγουμε από την εξάπλωση της λατρείας της Παναγίας Αχειροποιήτου-Φανερωμένης. Βλ. σχετικά τη μελέτη για τη σχέση του Μιχαήλ Η΄ με την Παναγία στο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, *Αχειροποίητος*.

332 Διαφορετική ερμηνεία δίνει η ΜΕΡΓΙΑΛΗ, *Ιστορία*, σ. 178, όπου σχολιάζει ότι “ο αυτοκράτορας είχε φροντίσει να προλειάνει το έδαφος, προσπαθώντας να εξαγοράσει την εύνοια και την υποστήριξη των μοναχών, όπως μαρτυρούν οκτώ διαφορετικά χρυσόβουλλα που εκδόθηκαν μεταξύ των ετών 1259 και 1262 προς όφελος των μοναστηριών, τα οποία διασφάλιζαν προηγούμενα προνόμιά τους και εκχωρούσαν καινούρια”.

Από πλευράς των μοναστικών κοινοτήτων η χρονική ακολουθία των εγγράφων φανερώνει ότι υπήρχε επικοινωνία μεταξύ των μονών και η μια ακολουθούσε το παράδειγμα της άλλης στην επιβεβαίωση των περιουσιακών στοιχείων και των φορολογικών απαλλαγών. Αν με τα σημερινά κριτήρια θα αποδίδαμε “ιδιοτέλεια και υλιστική” νοοτροπία στις μοναστικές κοινότητες και ιδιαιτέρως αυτές του Αγίου Όρους, όταν μεριμνούν με τόση ένταση για την περιουσία τους, δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι αυτές εδράζονται στην πεποίθηση της από Θεού ιδρύσεως τους και θεωρούν τους εαυτούς τους υπευθύνους της διαφυλάξεως των από Θεού δεδομένων. Η προσφυγή στην εκάστοτε πολιτική ηγεσία είναι απλώς εφαρμογή του αγιογραφικού “τά τῷ Καίσαρι τῷ Καίσαρι και τά τῷ Θεῷ τῷ Θεῷ”, ενώ ο ρυθμός της πνευματικής ζωής δεν διαταράσσεται. Τολμούμε να διατυπώσουμε τη σκέψη ότι οι σχέσεις πολιτικής ηγεσίας και Αγίου Όρους είναι το βαρόμετρο για ποικίλες πολιτικές και πνευματικές ζυμώσεις.

Για την αυτοκρατορική γραμματεία

Η αυτοκρατορική γραμματεία επί Μιχαήλ Η΄ λειτουργεί με άψογο τρόπο, μάλιστα εντατικά, όπως έχει δείχθει στο οικείο κεφάλαιο. Το υλικό που χρησιμοποιεί δείχνει τους περιορισμένους πόρους της. Στελεχώνεται από ανθρώπους καλλιεργημένους και “οικείους” του Μιχαήλ, οι οποίοι μορφώθηκαν στο περιβάλλον της Αυτοκρατορίας της Νικαίας. Τα *προοίμια* μάλιστα των μελετηθέντων εγγράφων έρχονται σε αντίθεση με τα συμπεράσματα του Hunger περί τυποποίησης των *προοιμίων* των εγγράφων, φανερώνοντας μια αυτοκρατορική γραμματεία που σέβεται αλλά δεν δεσμεύεται από του γραφειοκρατικούς τύπους, δρα ελεύθερα και έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί για την κάθε περίπτωση ένα νέο θεματολόγιο. Τα νέα αυτά θέματα στα *προοίμια* καθώς και ο χειρισμός της γλώσσας αποδεικνύουν την παιδεία των εργαζομένων σε αυτή. Ιδιαιτέρου σχολιασμού χρήζει το θέμα της μνείας συναισθημάτων και αυτοβιογραφικών στοιχείων σε κρατικά έγγραφα προνομίων. Η χρονική ακολουθία των εγγράφων και η ταχύτητα απόλυσής τους δείχνουν επίσης ότι σαφώς έχουν προετοιμαστεί, πριν την απόλυσή τους. Οι ιδέες των *προοιμίων* και η κατάστρωση των εγγράφων, αυτών καθεαυτών, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι δείχνει μια εκζήτηση πρωτοτυπίας, διαχωρισμό από την παράδοση και αρχαίζουσα τάση.

Για την προσωπική ιστορία και το χαρακτήρα του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου

Από τα προεκτεθέντα ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος εμφανίζεται γενναιόδωρος στις παροχές του και υποστηρικτικός στους θεσμούς του κράτους του και τους *οικείους* του, βαδίζει με ελευθερία και σαφείς στόχους στις επιλογές του χωρίς να δεσμεύεται από διπλωματικούς

τύπους και υποχρεώσεις. Επιλέγει να δώσει χρειά προσωπικού τόνου με φιλοσοφικές και ποιητικές αποχρώσεις, συχνά με ομολογία πίστεως, σε έγγραφα προνομίων, αφήνοντας τοιουτοτρόπως βαθύ το ίχνος του στο ιστορικό γίνεσθαι, γεγονός που πιστοποιείται και από τις στρατιωτικές και άλλες διπλωματικές του επιτυχίες. Το κράτος στο σύνολό του τελούσε συνεχώς υπό το “άγρυπνο βλέμμα του”³³³ και εκείνος υπό το άγρυπνο βλέμμα του Θεού, όπως έγραφε. Τα γεγονότα αυτά φανερώνουν ηγέτη, που δεν αφήνει τίποτα στην τύχη τους αλλά δρα με σχέδιο και επιμονή στο σκοπό του³³⁴.

“Το αμπλάκημά του ήταν ο σφετερισμός του θρόνου και η τύφλωση του Ιωάννη Δ΄ Λασκάρεως για τα οποία αφορίστηκε από τον Πατριάρχη Αρσένιο, όπως επίσης και η φιλενωτική του στάση στην Ένωση των Εκκλησιών, γεγονότα που προκάλεσαν σοβαρές ταραχές, σχεδόν εμφύλιο πόλεμο. Απόρροια της πολιτικής αυτής ήταν να μην αξιωθεί ούτε της συνήθους νεκρικής ακολουθίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας” ο Μιχαήλ, που υπήρξε ο ελευθερωτής της Βασιλεύουσας και ο νέος Κωνσταντίνος³³⁵.

Τα αναμφισβήτητα αυτά ιστορικά γεγονότα και ο βαθύς διχασμός της βυζαντινής κοινωνίας, που προκάλεσαν, ερμηνεύονται από συγχρόνους μας ιστορικούς όχι μόνον ως έχθρα προς το πρόσωπο του Μιχαήλ Η΄ αλλά κυρίως ως αναζήτηση ταυτότητας της βυζαντινής κοινωνίας μετά την αποκατάσταση της κρατικής της οντότητας³³⁶. Και φυσικά δεν τολμούμε να φανταστούμε καν τι θα συνέβαινε αν δεν είχε λάβει χώρα ο Σικελικός Εσπερινός

333ΜΑΝΙΑΤΗ-ΚΟΚΚΙΝΗ, *Εργαζόμενοι*, σ. 236 όπου και εξηγείται όσον αφορά τη φορολογία ο συγκεκριμένος όρος.

334Βλ. όσα σχολιάζει στο άρθρο του ο ΠΑΠΑΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ, *Εικαστικό εγκώμιο Μιχαήλ Η΄*, όπου αποδεικνύει την ύπαρξη προγράμματος εικαστικού για εδραίωση της διαδοχής των Παλαιολόγων στο θρόνο της Κων/λεως.

335ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, *Αχειροποίητος*, σ. 94

336BOMPAIRE, *Diplomatique de Michel VIII*, σ. 671.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ

**ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΩΝΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΣΙΓΙΛΛΙΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ**

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 71=D 1866)
ΕΤΟΣ 1259

+ Καὶ τοῖς ἄλλοις μ(έν) πᾶσι τοῖς τῷ Θ(ε)ῷ κατωνομασμένοις τόποις τὸ ἐνδιάθετον ἐνδείκνυσθαι ||² δίκαιον τοὺς εὐσεβεῖν προηρημ(έν)ους καὶ τετελειωμ(έν)ους ὀλοτελ(ῶς) τῇ πρὸς αὐτὸν σχετικῇ διαθέσει καὶ ||³ ἀκραίφνεϊ, ἵν' οἷς θεωροῦνται περὶ αὐτὸν συνδιατιθέμ(εν)οι τὸ πλήρες ἀποδιδῶσι τ(ῆς) ὀφειλομένης ||⁴ αὐτῷ ἀφοσιώσε(ως), το μ(έν) κατ(ὰ) τὸν τόπον, το δὲ διὰ τῆς εἰς τοὺς συννοικοῦντας αὐτὸν διαθέσε(ως) · εἴθ' ὅπό-||⁵τερον θέλει τις ἡγούμενον ἢ ἐπόμ(εν)ον λαμβάνειν ἢ ἀμφοτέρ(ε)ρα

71. CHRYSOBULLE DE MICHEL VIII PALÉOLOGUE (1259)

9

ἐστὶν εἰς τὴν εὐσεβῆ κατὰστασιν), τί ἂν τις εἴπῃ ||⁷ περὶ τοῦ ἀποκληρωτ(ικ)(ῶς) τῷ Κ(υρί)ῳ ἀφιερωμ(έν)ου τόπου καὶ τ(ῆς) ἀγιαστικ(ῆς) αὐτοῦ μετασχόντι (καὶ) δυνάμε(ως) ||⁸ τὲ καὶ κλήσε(ως), τοῦ θεωνύμου ἔρους, τοῦ ἔρους τοῦ ἁγίου, τοῦ ἔρους δ' ἡγάπησ(εν) ὁ Θ(ε)ὸς κατοικεῖν ἐν ||⁹ αὐτῷ ; Πάντ(ως) εἰς τὴν ἀναλογίαν ὡς ἀναγκαίαν ὥσπερ δὴ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν οὕτω δὲ καπὶ τούτῳ ||¹⁰ φυλακτέαν εἶναι θήσει τις, πολλὴν ἂν τὴν ὑπεροχὴν τῶν αἰτίων εὖρη καὶ ὑπερκειμένην. ||¹¹ Εἰ γὰρ ἓνα δι' αὐτὸν μόνον εὐποιεῖν τις προτεθύμῃται, εἰ δι' ἓνα ἕτερον, εἰ φιλοτιμεῖται τις διὰ ||¹² μερικὴν σχέσιν, εἰ μεταδίδωσι τόποις διὰ τὴν μετοχὴν τ(ῆς) ἐν αὐτῷ θείας ἐπισκοπ(ῆς), πόσῃν ||¹³ εἴπῃ τις τὴν ἀνάγκην τυγχάνειν τῆς εὐπορητικ(ῆς) διαθέσε(ως) εἰς τ(ὸ) τοῦ Θ(εο)ῦ ἔρος(ς) τὸ ἅγιον ; Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτ(ως), ||¹⁴ πολλῶ μᾶλλον εἰς τὴν ὑπερκειμ(έν)ην τῶν ὅλων μονὴν τὴν ὀνομαστὴν Λάβραν τοῦ ἐν θαύμασι ||¹⁵ περιδοήτου ἁγίου π(ατ)ρ(ὸς) Ἀθανασίου, ἣν ὑπερκαθημ(έν)ην τῶν ἄλλων καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος(ς) καὶ τὰ ||¹⁶ πράγμ(α)τα ἐβεβαίωσαν, καὶ ὥσπερ ἀκροθίνιον ἢ ἀκρόπολιν τ(ῆς) ὅλ(ης) τοῦ Ἀγίου Ὁρους καταστάσε(ως) ἐπὶ παντὶ ||¹⁷ καὶ πᾶσι διέδειξαν, καὶ τοῦτο οὖσαν πρὸς τὴν τοῦ ἔρους ὑπεροχ(ήν), ὅπερ αὐτὸ πρὸς(ς) πάντα τόπον Θ(εο)ῦ. ||¹⁸ Ἐπεὶ οὖν ἀνάλογον ἔδει τούτοις πᾶσιν εὐρεῖν καὶ τὴν τ(ῆς) βασιλείας ἡμ(ῶν) διάθεσιν), ἀνάλογον αὐτ(ήν) ||¹⁹ καὶ πεπλούτηκεν · ἥς δεῖγμα διάδηλον καὶ ἀριπρεπὲς ὁ παρὼν χρυ(σό)β(ου)λλο(ς) ΛΟΓΟΣ τ(ῆς) βασιλεί(ας) ἡμῶν, ||²⁰ δὲ καὶ τοῖς τρισὶ τούτοις ἡργμένο(ς) καὶ συνειρμένο(ς), τῇ τῶν ἁγίων οἰκητόρων ἐντεύξει, τῇ εὐμενείᾳ τ(ῆς) ||²¹ βασιλεί(ας) ἡμῶν, τῇ ὀφειλομ(έν)ῃ ἀφοσιώσει περὶ τὸν ἅγιον π(ατέ)ρα, κατ(ὰ) τὸ τοῦ Σολομῶντος ||²² τρίπλοκον σπαρτίον καὶ ἰσχυρὸν συνέξει πᾶν δίκαιον τ(ῆς) μον(ῆς), καὶ θυχ' ἥττον διὰ τὸ τοῦ χρώμ(α)το(ς) ||²³ σεμνὸν κοσμήσει αὐτὴν, ἢ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τ(ῆς) δυνάμε(ως) ἐπικρατυνεῖ ταῦτα πάντα καὶ συνδήσει ||²⁴ ἐς ἀδιάρρηκτὸν τε καὶ ἀδιάλυτον. Τῇ γ(άρ) δυνάμει αὐτοῦ τὰ μ(έν) παλαιὰ πάντα δικαιώμ(α)τα τῆς μον(ῆς) καὶ ||²⁵ δι' αὐτῶν ἢ τῶν κτημάτων πάντων περιοχὴ καὶ κατοχὴ ἐπικύρωσιν) ἔξουσι καὶ προ(σ)θήκ(ην) μεγίστην ||²⁶ τ(ῆς) ἐπικρατείας αὐτῶν, τὰ δ' ἐκ νέου προσκυρωθ(έν)τα παρὰ τ(ῆς) βασιλεί(ας) ἡμ(ῶν) τὸ ἀπαρεγγεῖρητον πλουτή-||²⁷σουσι καὶ τὸ παντελ(ῶς) καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀδιάσειστον. Καὶ διαληπτέον πρῶτα ||²⁸ περὶ ὧν ἡ βασιλεία ἡμῶν κατ(ὰ) φιλοτιμίαν ἑαυτ(ῆς) ἐφιλοτιμήσατο. Δωρεῖται ἡ ||²⁹ βασιλ(εί)α ἡμῶν, διὰ τοῦ παρόντο(ς) χρυ(σο)β(ού)λλου ΛΟΓΟΥ αὐτ(ῆς), τῇ τοιαύτῃ εὐαγεστάτῃ Λάβρα καὶ περιωνύμω ||³⁰ τοῦ ἁγίου

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΙΒΗΡΩΝ 58 =D 1867

ΕΤΟΣ 1259

Περὶ τὸν Ἄθων πολλαὶ μ(έν) καὶ ἄλλαι μοναὶ τ(ῶν) τὴν ὑπεράν(θρωπ)ον πολιτείαν (1)πεφιληκότ(ων) καὶ περὶ τ(ὸν) ἄσκειον βίον ἐσπουδακότ(ων) καὶ τὸν σύρφακα τοῦτον ἀπεπτυκότ(ων)κόσμον (καὶ) πολυμέριμον, οὐχ ἦττον δὲ πρὸς ταῖς ἄλλαις καὶ ἡ τ(ῶν)Ἰβήρ(ων)—φερωνύμως τύχοι τῆς ἐπικλήσε(ως)—ἐγνωρίζετο, περιφανῆς καὶ αὕτη καὶ οὐ πολλ(ῶν) τὰ πρωτεία χαριζομένη, πολυτελὴς ἐν κτήμασί τε (καὶ) πραγμασι καὶ ἀλλοίοις κόσμοις, ὅποσοι θεία καταλαμπρύνειν πεφύκασι φροντιστήρια, ὠλβίζετο δὲ καὶ ὁσίοις ἀνδρασι τοῖς περὶ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἐντετηκόσι(ν), οἷς μόνω μόνους ἐντυγχάνειν ἔργον Θ(ε)ῶ κακεῖνω πάμπαν ἐξομοιούσθαι τό γε κατ' ἰσχὺν ἀνθρωπίνην τὸ ἐπιτήδευμα. Τί γοῦν ὁ πανδαμάτ(ω)ρ χρόνος, ὃς φύει μ(έν) κατὰ τ(ὸν) φάμεν(ον) τᾶδῃλα καὶ ἰ φανέντα κρύπτεται; Φθάνει κἀνταῦθα τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ἐπιδείξασθαι καὶ κατὰ βραχὺ τῶν ὧν εἶχ(εν) ἡ μονὴ πολυτελῶν κτημ(ά)τ(ων) καὶ πραγμάτων) στερήσας ἐς ὀλίγαττα ταύτην ἐληλάκει καὶ εὐαρίθμητα· τὰ δὲ ἐντεῦθ(εν), ὅποια καὶ τίνα, δίδοται προ καιροῦ τινὸς ὀλίγου διαμετρηθέντος—οἷα τὰ τοῦ Θ(εο)ῦ κρίμ(α)τα, τίς ἂν ἐξιχνιάσειε ταῦτα; —καὶ βαρβάροις εἰς προνομήν· ἰταλική) καὶ γὰρ ξυμμορία πειρατικ(ὸν) ἀντλοῦσα τὸν βίοτον πυρὸς) ἀνέσκηψε δίκην οὗ δήπερ ὁ καπνὸς) τῶν ἱερ(ῶν) ἀνδρῶν τῶν δίκην μελισσ(ῶν) τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀνθεσι τὸ τῆς σ(ωτη)ρί(ας) μέλι τιθαιβωσσόντ(ων), τοὺς μ(έν) ἀπῆγγε καὶ θανάτου (15)ἔργον πεποίηκε, τοὺς δ' ἀπῶσε τῶν κελλυδρί(ων) (καὶ) μακρὰν ἀπελήλακεν· ἐντεῦθ(εν) εἰς ἀρπαγὴν πᾶν ἀνάθημα (καὶ) ἱερὸν κειμήλιον ἔκειτο, ὅσον ἐν χρυσηλάτ(οις) καὶ καταμαργάροις σκεύεσι συνηρίθμητο, πᾶν τὸ εἰς σωματικ(ήν) χρεῖαν τοῖς μοναχ(οῖς) ἐπαρκοῦν, καὶ τοῦτο ἐπεσκυλεύετο(καὶ) τὸ τυχ(ὸν) ἠφανίζετο· τὸ περιττὸν δὲ τῆς μανίας ἢ μᾶλλον τῆς ἀπληστίας εἰπ(εῖν) οἱ βάρβαροι ἐνδεικνύμ(εν)οι, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς διφθέρας, αἱ φιλευσεβεῖς βασιλ(εῖς) χρυσοβούλλους (20)λόγους ὥρισαντο διὰ τοὺς κάτωθ(εν) ἀπηρωμένους ἐκ χρυσοῦ χαρακτήρ(ας), καὶ ταύτας κῦνες καθωσπερεὶ διεσπάραξαν, μὴδὲν λιπόντες τὴν περιφανεστάτ(ην) μονὴν εἰ μὴ χῶρον ἔρημον καὶ ἀπάν(θρωπ)ον ἢ τόπον κλαυθμοῦ καὶ πεδίων ἀφανισμοῦ τὸ λεγόμενον. Τί γοῦν τὸ ἐγκατάλλειμμα τοῦ πολυανδρίου τ(ῶν) μοναχ(ῶν), οἱ φυγῇ τὴν σ(ωτη)ρί(αν) ἐπραγματεύσαντο; Βαθύτερόν τινα προσκαλεσάμ(εν)οι λογισμ(ὸν) καὶ ὅθ(εν) ἂν τούτ(οις) ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ τῆς ἀλλοιώσεως γένοιτο καλῶς στοχασάμ(εν)οι, προσῆλθον τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ὡς εἶχον ἀναταξάμ(εν)οι, σπλάγχνα συμπαθείας καὶ οἰκτιρμ(ῶν) ἀνοῖξαι τούτοις αὐτὴν καθικέτευσαν, καὶ μὴ παριδεῖν τοιαύτ(ην) μονὴν ἐφ' οὕτω δεινῶ πτώμ(α)τ(ι) κατακλιθεῖσαν ἐξελιπάρησαν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ χρυσόβουλλον λόγον αὐτῆς ἐξητήσαντο, οἷον ἀπαρχὴν τινα καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ φροντιστηρίου τούτ(ων) παρὰ τῆς βασιλείας) μου ἐγκαινίσεως, ὡς ἂν, εἴ τι που ἐνάπολειφθῇ τούτοις ἐκ τῆς (30)χρονικῆς παλιρροί(ας) ἀκαταβάπτιστον, ἐδρασθεῖν τοῦτο δι' αὐτοῦ τῇ μονῇ καὶ τηρηθεῖν πρὸς χρονικῆς παλιρροί(ας) ἀκαταβάπτιστον, ἐδρασθεῖν τοῦτο δι'

αὐτοῦ τῇ μονῇ καὶ τηρηθείη πρὸς μονιμότητα. Τί γοῦν ἡ ταχινὴ πρὸς παράκλησιν βασιλεία μου; Ἡ δαλλὸς καθάπερ εἰς πῦρ πρὸς τὴν τ(ῶν) ἐπικαλουμ(ένων) ταύτ(ην) βοήθειαν, τὴν τῶν ὀσί(ων) μοναχ(ῶν) εὐμενῶς ὤκειώσατο δέησιν, τὴν ἔντευξιν αὐτῶν οὐκ ἀπώσατο, σπλάγχνα τούτ(οις) ἐλέους ἀνέφξε (καὶ) ὥς ἐξῆν αὐτῶν προνοησαμένη παρεμυθήσατο, καθὼς ἐν τῷ ἐξῆς δηλωθήσεται. Ναὶ μὴν καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον τούτοις ἐπεχορήγησε, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται μένειν τὴν τοιαύτην μονὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα χωρία, προάστεια, ἀγρίδια, ἡσυχαστήρια, μετόχια πάσης βλάβης ἀθιγῇ, καὶ μὴ τοῖς βουλομένοις ἅπασι(ν) εἰς προνομίην ἐκκεῖσθαι, μήτε παρὰ τ(ῶν) ἐνεργούντ(ων) δικαίῳ τοῦ δημοσίου τὸ θέμα τῆς Θεσσαλονίκης, μήτε παρὰ τῶν κατὰ χώραν ἐπισκόπ(ων) ἢ ἀρχοντικ(ῶν) προσώπ(ων) ἢ λοιπῶν ἄλλων διασεῖσθαι, μήτε τινι ἀπαιτήσῃ καὶ συζητήσῃ κεφαλαίου ἢ ἀέρος (40) καθυποβάλλεσθαι ἢ ἐν οἰαδήτῃ ἐπηρεία καθέλκεσθαι ἀγγαρείας, παραγγαρείας, ζημίας, ψυμοζημίας, καστροκτισίας, κατεργοκτισίας, ἀπλίκτου, μιτάτου, ζευγολογίου, προβατοδεκατίας, χοιροενομίου, δοχῆς χαράγμ(α)το(ς), ἀλωπί(ων), διμοδίου, οἰκομοδίου, κονταρατ(ικί)ου, βιγλιατικοῦ, δόσεως πλωῖμ(ων), καμίν(ων) καύσεως, ξυλοσύρματο(ς) καὶ ἐτέρ(ων) ἀπασ(ῶν) ἐπηρειῶν τῶν τε νῦν πολιτευομένων καὶ ἐνεργουμ(ένων) καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπινουθησομ(ένων) καὶ (45) ἐνεργηθησομ(ένων)· μενεῖ καὶ γὰρ τούτ(ων) ἀνωτέρα πάντων ἡ τοιαύτη μονὴ καὶ τὰ ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ διανομὴν αὐτῆς ἅπαντα, ἡγουν· τὸ προάστειον τὸ Ῥαδόλιον σὺν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ· τὸ προάστειον ὁ Ὄβηλ(ὸς) σὺν τῷ μετοχίῳ τῷ καλουμ(έν)ῳ Γενεσίῳ· τὸ προάστειον ἡ Δοβροβίκεια σὺν τῷ συνόρῳ αὐτοῦ· τὸ προάστειον ἡ Μελινζιάνη σὺν τῷ ἀγριδίῳ Βουχάῳ· τὸ μετόχιον ἡ ὑπεραγία Θε(οτό)κος ἡ Ἐλεοῦσα τὸ εἰς τὴν Στρούμμιτζαν μετὰ τῶν δικαί(ων) αὐτοῦ πάντ(ων)· τὸ μετόχιον τὸ Μελισσουργεῖον μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ· τὰ εἰς τὰ Σπηλάρια τρία στασία, ἡγουν τὸ Ἀμπελίτζιν, τὸ Καλαμίτζιν καὶ ὁ Ἅγιος Εὐθύμιος, ἐν οἷς καὶ ἄγραν ἰχθύ(ων) πεποιοῦνται· τὸ ἀγρίδιον ἡ Πραύλακα μετὰ τοῦ πύργου αὐτοῦ· τὸ εἰς τ(ὸν) Ἱερισσ(ὸν) κείμενον ἀγρίδιον μετὰ τοῦ μετοχίου, τῶν ἀμπελών(ων), τῶν χωραφί(ων), τοῦ λοετροῦ καὶ τῶν λοιπῶν· τὸ ἀγρίδιον ἡ Ἀρσινίκαια μετὰ τῶν μυλοστασί(ων) αὐτῶν καὶ τ(ῶν) κήπ(ων) καὶ παντὸς(ς) τοῦ συνόρου αὐτοῦ· τὰ χωράφια τοῦ Στρατων(ί)ου· τὸ μετόχι(ον) ὁ τίμιος(ς) Πρόδρομος ὁ εἰς τὰ Λιβάδια μετὰ τῶν συνόρων αὐτοῦ· τὸ προάστειον τὰ Καμενὰ μετὰ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ σὺν τῷ ἡσυχαστηρίῳ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνήκουσι(ν) αὐτῷ· τὸ ζευγηλατεῖον ἡ Δεβελίκεια μετὰ τῶν δικαί(ων) αὐτοῦ· τὸ προάστειον ὁ Βολβὸς μετὰ τοῦ μετοχίου τῆς ὑπεραγίας Θε(οτό)κου τοῦ Πύργου καὶ τοῦ λινοβροχίου αὐτοῦ· τοπίον ὁ Ἄκλος μετὰ τῶν προσκαθημ(έ)ν(ων) ἐκεῖσε παροίκ(ων)· τὸ ἀγρίδιον ὁ Πινσὸς τὸ πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ μετοχίου καὶ τοῦ συνόρου αὐτοῦ παντός· τὸ μετόχιον τὸ πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ μετοχίου καὶ τοῦ συνόρου αὐτοῦ παντός· τὸ μετόχιον τὸ Καλαμοκοπίον τὸ πλησίον τῆς Θε(σσαλο)ν(ικ)ῆς // μετὰ τῆς [π]εριοχῆς [α]ὐτοῦ· τὸ μετόχ(ιον) τὸ ἐντὸς τοῦ καστρου Θε(σσαλο)ν(ικ)ῆς// μετὰ τῶν μοναστηρίων αὐτοῦ καὶ

ἐνοι/κι/κῶν καὶ τοπί(ων) καὶ ἀμπελών(ων) καὶ τῆς λοιπῆς διακρατήσεως· χωράφια εἰς τὰς Κέρμας καὶ τὸ κηποτόπιον αὐτῶν, καὶ τὰ εἰς τὸ Γαλικ(όν) αὐτῶν χωράφια μετὰ τῆς διακρατήσεως /αὐτ(ῶν)/ πάσης. Ταῦτα μ(έν) τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐνάπολειφθέντα τῇ τοιαύτῃ μονῇ, ἐκ μεγάλων μικρὰ καὶ ἐκ πολλ(ῶν) ἐς ὀλίγα περιεστώμενα. Ἐπεὶ δ' ὡς ἄνωθ(εν) εἴρηται πρὸς τὰ δυστυχῶς συμβάντα τῇ τοιαύτῃ μονῇ συμπαθῶς διατεθεῖσα ἡ βασιλεία μου πρόνοιάν τινα πεποιηκέναι τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῆς ἀλλοιώσεως καὶ τῆς ἐπὶ τὸ ἄμεινον αὐξήσε(ως) προτεθύμητ(αι), τὸ χωρίον τὸν Ἱερισσ(όν) διὰ τοῦ τὸ κρεῖττον αὐτῆς ἀλλοιώσεως καὶ τῆς ἐπὶ τὸ ἄμεινον αὐξήσε(ως) προτεθύμητ(αι), τὸ χωρίον τὸν Ἱερισσ(όν) διὰ τοῦ παρόντο(ς) χρυσοβούλλου λόγου τῇ τοιαύτῃ μονῇ προσκυροῖ, καὶ διορίζεται κατέχειν ταύτ(ην)/ τὸ τοιοῦτον χωρίον εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους μετὰ πάντ(ων) τῶν δικαί(ων) καὶ προνομί(ων) αὐτοῦ, ἡγουν ἀγριδίων, προαστείων, χωραφίων, ἀμπελών(ων), ἐξαλειμ(μά)τ(ων), ἄνευ τοῦ ἀγριδίου τοῦ ἐπωνομαζομ(έν)ου /τοῦ/ Συμεῶν καὶ τῶν δικαίων ὧν ἔχει ἀρτί(ως) ἡ Λαύρα τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, καὶ νέμεσθαι καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν πᾶσ(αν) (καὶ) παντοίαν ἀποφέρεισθαι πρόσοδον ἔξω πάσης καὶ παντοίας ἐπηρείας τῆς ἄνωθ(εν) γεγραμμένης, καὶ καθὼς ἐνέμετο τοῦτο ὁ Πετραλίφας ἐκεῖνος Θεόδωρος καὶ ὁ Λάσκαρις κῦρ Μιχαήλ. Οὕτως ἡ βασιλεία μου διατεθεῖσα πρὸς τὴν τοιαύτην σεβασμί(αν) μονὴν τῶν Ἰβήρ(ων) καὶ τῆς συστάσε(ως) καὶ ἀνακαινίσεως //κ(αὶ) διαμον(ῆς)// ταύτης φροντίσασα καὶ τὸ ἀτύρβαστον τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν ποιησαμένη περὶ πολλοῦ, καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλον λόγον αὐτῆς ἀπολύσασα, θεσπίζει ἀμετάτρεπτά τε καὶ ἀναλλοιώτα συντηρεῖσθαι πάντα τὰ /τῶ/ τοιοῦτω χρυσοβούλλῳ αὐτῷ ἐγκείμενα, μηδενὸ(ς) τῶν ἀπάντ(ων), ἢ μικρῶν ἢ μεγάλων ἢ μέσον, ἐπ' αδείας ἔχοντοςτὰ παρὰ τῆς βασιλείας μου ἀρτί(ως) διορισθέντα καθόλου ἢ μερικῶς ἐκκόπτειν, ἀλλὰ συντηρεῖν οὕτως αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντ(ας) καὶ διηνεκεῖς χρόνους διαμένειν, ὑφορωμένου τοῦ κατατολμῶντο(ς) τῶν ἐνταῦθα γεγραμμέν(ων) ἐναντίον τί διαπράξασθαι τ(όν) ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπεξελεύσεως ἐπαχθησόμενον αὐτῷ κίνδυνον καὶ τὴν τοῦ Θε(ο)ῦ ἀγανάκτησιν, ὡς βεβαίου καὶ ἀσφαλοῦς κατὰ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ διαστίξεις μένειν ὀφείλοντος τοῦ παρόντο(ς) χρυσοβούλου λόγου τῆς βασιλεί(ας) μου, γενομένου κατὰ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα τῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος ἐν ἔτει τῷ ἑξα<κι>σχιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐξηκοστῷ ἐβδόμῳ, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπησημήνατο κράτος.

Εἶχε δὲ καὶ δι' ἐρυθρῶν θείων γραμμ(ά)τ(ων) τό· Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θε(ε)ῷ πιστὸς (90) βασιλεὺς κ(αὶ) αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Δούκας Ἀγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος ⁂

ΥΠΕΡ ΝΕΑΣ ΜΟΝΗΣ ΧΙΟΥ= D 1870
ΕΤΟΣ 1259

VII. (6767—1259) mense aprili ind. II.

Imperator Michaël Palaeologus confirmat monasterio omnes possessiones.

Μιχαήλ Παλαιολόγου χρυσόβουλλον περὶ πάντων τῶν μετοχίων τῆς μονῆς.

† Τὸν ζῆλον ἐκ τῶν παραδειγμάτων φασὶν ἔχειν τὴν κίνησιν· προηγείται δὲ ταύτης ἐπαινετὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς, ἐπιτήδειον ἔχουσα προσὸν τὴν κίνησιν¹⁾. συμπέφυκε γὰρ τοῖς ἔξωθεν τὰ ἐντὸς καὶ τὴν σύνοικον κατάστασιν διεμφαίνει²⁾ ἢ πρὸς τὰ ἔξω ῥοπή, εἴ τι δὲ τούτων οὐ συνέλθῃ³⁾, βλάπτει τὴν τελειότητα, ὡς τῆς συνδρομῆς τῶν ὄλων συντελεστικῆς οὐσῆς τῆς καταστάσεως⁴⁾. ἀλλ' εἰς τί ταῦτα τῇ βασιλείᾳ μου λέλεκται; ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος τῆς κατὰ τὴν νῆσον Χίου διακειμένης περιωνύμου μονῆς τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς οὕτω πως ἐπονομαζομένης Νέας, ζῆλον ἐζήλωσε τῇ τε πολιούχῳ τῆς κατ' αὐτὸν μονῆς πανυπεράγνῳ δεσποίνῃ ἡμῶν καὶ θεομήτορι καὶ δι' αὐτῆς τῷ ταύτης υἱῷ καὶ θεῷ, ᾧ τὰ κατὰ μέρος ἀνάγεται⁵⁾ ἀγαθὰ, ἐζήλωσε δέ, ἀπὸ μὲν τῶν ἐκτὸς παραδειγμάτων ἡγμένος καὶ κινήθεις, ὅσα πολλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ ὁδηγήσαντος⁶⁾ αὐτὴν Χριστοῦ ἡ βασιλεία μου τετελείωκεν, ἀπὸ δὲ τῶν ἐντὸς ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος ὀρμηθεὶς καὶ τῆς χρηστῆς εὐνοίας αὐτοῦ. διὰ δὲ ταῦτα⁷⁾ καὶ κατ' ἐπίγνωσιν ὁ ζῆλος αὐτοῦ καὶ ἡ μίμησις τούτων⁸⁾ κατ' εὐνοίαν καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ [ζῆλον]⁹⁾ ἐνδιάθετον. ἐπεὶ οὖν ἡ βασιλεία μου ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς θείας ἐλπίδος ἐδραζομένη καὶ ἔνεκεν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πραότητος, εἴτ' οὖν τῆς ἀγαθωσύνης καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐντεινέσθαι καὶ κατευοδοῦσθαι καὶ βασιλεύειν πιστεύσασα καὶ ἐκ¹⁰⁾ τοῦ θεοῦ δίκαιον κρίνουσα τῆς ἀποκαταστάσεως ἄρξασθαι ταῖς ἐκασταχοῦ μοναῖς χρυσόβουλλους λόγους αὐτῆς ἐπεβράβευσε, τοῖς γεγονόσι παραδείγμασι κεχρημένος καὶ¹¹⁾ πεπεισμένος τῇ ἑνδον εὐνοίᾳ, ὡς οὕτως ἔσται αὐτῷ, ἐξ ἀμφοτέρων τούτων εἰς

τὸν ζῆλον κατέστη καὶ ζηλώσας τῆς βασιλείας μου ἐδέχθη τῶν ἴσων τοῖς ἄλλοις
 τυχεῖν, ὥστε δηλαδὴ διὰ χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου ἐπικυρωθῆναι τῇ κατ'
 αὐτὸν μονῇ πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ¹⁾ δίκαια, ὡς [ἀν] ἀνενοχλήτως ταῦτα κατ-
 ἔχη καὶ παντὸς ἀνώτερα διασεισμοῦ. ἡ βασιλεία μου τοίνυν τὸ ἄξιον ποιοῦσα καὶ 5
 τῷ ζήλῳ καὶ τῇ τούτου εὐνοίᾳ καὶ τῇ πανυπεράγῳ θεομήτορι καὶ δι' ἀπάντων²⁾
 τούτων τῷ θεῷ ἀφοσιούσα τὰ καθήκοντα, τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον αὐτῷ
 ἐπιχορηγεῖ, δι' οὗ καὶ διορίζεται, κατέχειν τὴν ῥηθείσαν Νέαν Μονὴν τῆς πανυ-
 περάγνου θεομήτορος καὶ δεσπόζειν κατὰ κυριότητα καὶ αὐθεντίαν τὰ προσαρμόσαντα
 αὐτῇ δίκαια ὁθενδῆποτε καὶ ὅπωςδῆποτε καὶ παρ' ὁποιοῦδῆτινος³⁾ προσώπου προσ-
 κυρωθέντα καὶ παρ' αὐτῆς⁴⁾ δεσποζόμενα καὶ κατεχόμενα· ἐπικυροῖ γὰρ ἡ βασι-
 λεῖα μου τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου αὐτῆς [τῇ διαληφθείσῃ σε-

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΠΑΤΜΟΥ 14=D 1871
ΕΤΟΣ 1259

Ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ὥσπερ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων συγκρότησις εἰς
 τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς καὶ μεγάλης προσθήκης αἴτιον τοῦτο καθίσταται πρὸς
 τῷ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος δικαίῳ προστιθεμένου καὶ τῆς ἐντεῦθεν
 ποιότητος τοῦ καλοῦ καὶ τοσοῦτον πλέον· τοῦτο οὕτω γίνεται, ὅσον ἂν πλείονα
 προσεῖη τῷ τόπῳ τὰ ἀγαθὰ· ἐπενεκτέον δὲ καὶ ὧν ἕνεκα ταῦτα ἡ βασιλεία μου
 προεξέθετο· ἡ κατὰ τὴν Πάτμον εὐαγεστάτη τοῦ κατ' ἐξαίρετον ἡγαπημένου
 Χ(ριστ)ῶ καὶ εὐαγγελιστοῦ Θεολόγου μονῇ, πολλὰ καὶ πολυτρόπ(ως) ἔχουσα τὰ
 συνιστῶντα τὴν τα[ύ]της σεμνότητα, τὸ ἀνακεχωρηκὸς τοῦ τόπου καὶ ἰδιάζον,
 τὴν θεάρεστον τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων διαγωγὴν, τὴν τοῦ πν(ευματ)ικ(ῶς)
 αὐτ(ῆς) προϊσταμ(ένου) χρηστοθήθειαν καί, πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν
 ἁγιαστικὴν χάριν, ἣν ἐπαφῆκε τῷ τόπῳ διὰ τῆς αὐτοῦ χρονιωτέρας διατριβῆς καὶ
 τῆς ἐπιχορηγηθείσης αὐτόθι τούτῳ πν(ευματ)ικῆς δυνάμεως ὁ ἐπιστήθιος
 ἀπόστολος(ς) τοῦ Χ(ριστο)ῦ· τοσαῦτα οὖν καὶ τοιαῦτα ἔχουσα τὰ καλὰ καθ'
 ἕκαστον τούτων τῇ διαθέσει τῆς βασιλείας μου καὶ ὠκείωται τοίνυν καὶ δεῖγμα
 ταύτης ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος ἐξετέθη τῆς βασιλεί(ας) μου καὶ
 ἐπεφιλοτιμήθη τῇ τοιαύτῃ μονῇ, δι' οὗ καὶ κρατύνει μ(έν) καὶ ἀσφ[αλίζε]ται ἡ
 βασιλεία μου πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ παλαιγενῇ δικαιώματ(α), χρυσόβουλλά
 τε καὶ ὀρισμοὺς καὶ ἀναγραφικὰς ἀποκαταστάσεις καὶ ἐκδόσεις ἐγγράφους καὶ
 πάντα ἀπλ(ῶς) τὰ ἐν χαρτώοις δικαιώμασι καὶ τὴν αὐτῶν ἰσχὺν καὶ τὴν τῶν
 πραγμάτων κατοχὴν καὶ νομὴν βεβαιωτέραν καὶ ἀρραγεστέραν περιποιεῖται
 αὐτῇ κατὰ πάσας τὰς περιλήψεις αὐτῶν· εἰς μέντοι περισσοτέραν ἀσφάλειαν
 καί, ὡς ἐν κεφαλαίῳ, τὰ ταύτη προσόντα κτήματα ἡ βασιλεία [μου τῷ] παρόντι

περιλαμβάνει χρυσοβούλλω λόγω ταύτης, ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτως· μετόχιον ὁ Πύργος, ὁ κατὰ μὲν τὸν Μαϊάνδρον καὶ ἐγγὺς τῶν Παλατίων διάκειται, προσεκυρώθη δὲ τῇ μονῇ διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ θείου τ(ῆς) βασιλεί(ας) μου κῦρ Θεοδ(ώ)ρου Κομνην(οῦ) τοῦ Λάσκαρι, ἀνεθεωρήθη δὲ καὶ π(αρά) τοῦ περιποθ(ή)του θείου τ(ῆς) βασιλ(είας) μου, τοῦ πανυπερσεβάστου κῦρ Γε(ω)ρ(γί)ου τοῦ Ζαγαρομμάτου καὶ περιορίσθη δι' ἔγγραφου αὐτοῦ περιορισμοῦ, ὃν δὴ ὀρισμ(ὸν) καὶ τὸ κῦρο(ς) ἔχειν ἢ β[ασι]λ(εία) [μου] διορίζεται καὶ πάντα τὰ τοῦ τοιούτου μετοχίου δίκαια ἐπὶ τε τοῖς ὑποστατ(ικοῖς) καὶ τοῖς προσκαθημένοις ἐν αὐτῷ παροίκ(οις) καὶ δουλευταῖς· ἡ μονὴ τ(ῆς) ὑπεραγί(ας) Θε(οτό)κου τῆς Κεχιονισμένης, ἡ καὶ αὐτὴ πλησίον μὲν τῶν Παλατίων διακειμ(έν)η, συστᾶσα τῆς Κεχιονισμένης, ἡ καὶ αὐτὴ πλησίον μὲν τῶν Παλατίων διακειμ(έν)η, συστᾶσα δὲ καὶ βελτιωθεῖσα π(αρά) τ(οῦ) οἰκείου τῇ βασιλ(εία) μου Γε(ω)ργ(ίου) τοῦ Μονοχυτρᾶ καὶ προσκυρωθεῖσα τῇ τ(ῆς) Πάτμου μονῇ διὰ τ(ῆς) δωρηθείς(ης) αὐτῇ δυνάμε(ως), διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέ(ως), αὐθέντου καὶ θείου τ(ῆς) βασιλ(είας) μου κῦρ Ἰω(άννου) τοῦ Δούκα μετὰ πάντων τῶν προσαρμοσάντων αὐτῇ δικαίων καὶ προνομίων καὶ καθὼς ἐκεῖνο(ς) ταύτην ἀποκατέστησεν, ἡγ(ουν) παροίκ(ων), δουλευτῶν, ἀμπελίων, χωραφίων, ἡγ(ουν) τ(ῆς) Κουλούρας, τ(ῆς) Αἰγας, τοῦ ἀγ(ίου) Παντελεήμονος, τ(ῆς) Ἀσησοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὰ κ(α)τὰ τὴν ἀρχαίαν τούτ(ων) νομὴν [καὶ] κ(α)τὰ τὰς περιλήψεις τῶν προσόντ(ων) αὐτῇ δικαιωμ(ά)τ(ων)· μετόχιον ἐν τῇ νήσῳ Κῶ ἡ ὑπεραγία Θε(οτό)κος, ἡ ἐκ τ(ῆς) τοῦ τόπου κλήσε(ως) ἐπὶ νόμαζομ(έ)νη τῶν Σπονδῶν, μετὰ πάντ(ων) τῶν ἀρχαίων τε καὶ νέων δικαίων αὐτοῦ, ἡγ(ουν) χωραφί(ων) τῶν ἐν τοῖς Περιπάτου, τοῖς Πετρορείοις καὶ τ(ῆς) Ἀντιμαχίας, τοῦ μύλωνος τοῦ περιελθόντος τῇ μονῇ ἐκ προσενέξεως τοῦ Διογ(έ)νους, τοῦ διακειμ(έν)ου ἐν τοῖς τοῦ Εὐδρομαρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκαθημ(έ)ν(ων) ξέν(ων) καὶ τῷ δημοσίῳ ἀνεπιγνώστ(ων) καὶ τῶν λοιπῶν αὐτ(ῆς) δικαίων κ(α)τὰ τὴν γεγонуῖαν π(ατ)ριαρχ(ικ)ὴν παράδοσ(ιν) καὶ ἀποκατάστασ(ιν)· τὰ ἐν τῇ νήσῳ Λέρνη μετόχια, ὧν τὸ μ(έν) ἐν ἐπὶ νόμαζετ(αι) Παρθένι(ον), τὸ δὲ ἕτερον Τεμένια, μετὰ πάντ(ων) τῶν προσαρμοσάντ(ων) ἀνέκαθ(εν) αὐτ(οῖς) δικαίων καὶ τῶν ἐν αὐτ(οῖς) προσκαθημ(έ)ν(ων) παροίκ(ων) καὶ δουλευτῶν, ἀνεπιγνώστ(ων) ὄντων καὶ τούτ(ων) παντάπα[σ](ιν) τ[ῶ] μέρει τοῦ δημο(σί)ου· ἐν τοῖς Φυγέλοις μετόχι(ον) ὁ ἅγιο(ς) Γε(ώ)ρ(γί)ος, μετὰ πάντ(ων) τῶν δικαίων αὐτοῦ· ταῦτα μὲν οὖν εἰσι τὰ παλαιγενέσι δικαίοις προσαρμόσ(αν)τα κτήμ(α)τα τῇ εὐαγεστ(ά)τῃ τ(ῆς) Πάτμου μονῇ καὶ κρατύνει καὶ ἐπικυροῖ ταύτη ἡ βασιλ(εία) μου τὴν αὐτῶν δεσποτείαν τε καὶ κυριότη(η)τα τῷ παρόντι χρυσοβ(ού)λλω λόγω αὐτ(ῆς), κ(α)τὰ τ(ὴν) ἀνέκαθ(εν) κρατήσασαν νομὴν· προσεπιφιλοτιμεῖται δὲ τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἡ βασιλεία μου κατ' ἰδίαν φιλοτιμίαν αὐτ(ῆς) καὶ ψυχικ(ῆς) αὐτ(ῆς) ἕνεκα σ(ωτη)ρί(ας) διὰ τοῦ παρόντο(ς) χρυσοβ(ού)λλου λόγου αὐτ(ῆς), τὸ χωράφιον τὸ πλησιάζον μὲν τῷ μετοχίῳ τ(ῆς) τοιαύτ(ης) μο(νῆς) τοῦ Πύργου καὶ ἐπὶ νόμαζομ(ε)νον ἢ Γωνία τοῦ Πετάκη καὶ συμποσοῦμ(ε)ν(ον) εἰς ποσότη(η)τα ζευγ(α)ρ(ίων) τεσσάρ(ων), [κατε]χ[ό]μ(ε)ν(ον) [δὲ] ἀρ[τί]ως παρὰ τ(οῦ) μέρους τοῦ

περιποθ(ή)του γα(μβ)ροῦ τ(ῆς)βα(σι)λ(είας) μου, τοῦ πρωτοσε(βαστοῦ) κῦρ Μα(νουήλ) Κομνην(οῦ) τ(οῦ) Λάσκαρι· ἀποσπᾶ γ(ὰρ) αὐτὸ ἀπ' ἐκείνου ἢ βα(σι)λ(εία) μου καὶ προσκυροῖ τ(οῖς)δικαί(οις) τοῦ τοιούτου μετοχίου τοῦ Πύργου καὶ διορίζετ(αι) ἀναποσπάστ(ως)καὶ ἀναφαιρέτ(ως) κατέχεσθαι π(αρά) τ(οῦ) μέρους τ(ῆς) τοιαύτ(ης) μο(νῆς), ὥσπερ εἰ μὴδὲ ἐκτὸς προστετέθη ἐκ νέου ἀλλ' ἀρχῆθεν προσηνωμ(έ)νον ταύτη ἐτύγχανε ἐπὶ τούτοις ὀφείλ(ει) κατέχειν ἢ τοιαύτη μονὴ καὶ ἦν ἐδωρήσ(α)το αὐτῇ ἢ βα(σι)λ(εία) μου εἰς τ(ὸ) Μανδραγ(ούριον) γῆν ζευγαρίων πέντε· καθέξει τοίνυν ἢ τοιαύτη μο(ν)ῆ ταῦτα ἀνενοχλήτ(ως) πάντα καὶ ἀδιασείστ(ως) καὶ ἀνεπηρεάστως καὶ ἐκτὸς πάσ(ης) συζητήσε(ως) καὶ ἀπαιτήσε(ως), καθ(ὼς) καὶ πρότ(ε)ρ(ον) κατεῖχε ταῦτα καὶ ἐνέμετο ἢ καὶ ἰσχυροτ(έ)ρ(ως) καὶ βεβαιοτ(έ)ρ(ως) τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβ(ού)λλου λόγου τ(ῆς) βασιλ(είας) μου, ὃς καὶ ἀρραγ(ῆς) καὶ ἀπερίτρεπτο(ς) διαμένειν ὀφείλων εἰς τ(ὸν) αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐπεβραβεύθη τῇ τοιαύτη μο(ν)ῇ τ(ῆς) Πάτμου, γεγεννημ(έν)ο(ς) κ(α)τὰ μῆνα τὸν Μάιον, τ(ῆς) δευτέρ(ας) ἰνδικτιῶνος, τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ ἑβδόμου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος ⁂

⁂Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαί(ων)
Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος ⁂
⁂Μιχαήλ τοῦ Συναχηρεῖμ ⁂@

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ(παρ.α)=D 1875 ΕΤΟΣ 1259

... [...] αφιερώσει μισθοληψίας ἀνταπόδοσις αὐτῶν τὸ κυριακὸν λόγιον. ...±14... βασι[λ...±7]... ...±12... [...] ...±8... [...]ται καὶ ἐν τοῖς ἀνίσρ[ις] κατὰ ἀναλογίαν τὸ ἴσον ἐνδείκνυται οἷς μετὰ πλεόν τῶν ἄλλων τῷ εἰώ ...±10... καὶ ...διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἡδύνεται καὶ γινώσκειται [...]...±9...εὐεργετούμενοι [μεί]ζονα καὶ τὸν ἔλεον ὁ μισθαποδότης [π]αρέχει τῷ εὐεργετοῦντι αὐτοῖς, ἐνθὲν τοῖς καὶ τῆς ἐκ Θεοῦ [...] καὶ±10... [Τοῦ]τ[ο] καὶ ποθοῦσα ἢ βασιλεία μου καὶ πάντων μὲν τῶν δεομένων[τῆς β]ασιλείας [μου εὐ]παραδέκτως τὰς παρακλήσεις προσδέχεται , μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων [τῶν] Θεῷ προσκολληθέντων καὶ ἀφιερωθέντων αὐτῷ ὑψηλοτέρων γεγονότων τῆς κοσμικῆς τε τύρβης καὶ τῆς συγχύσεως, ... διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς εὐποιίας καὶ ἀγαθοεργίας ἢ βασιλεία μου πρὸς Θεὸν καὶ τελεώτερον [ἐξ] αὐτοῦ ἔλεον πρὸς ἑαυτὴν ἐρανίζεται. Τοίνυν ἐπεὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ οἱ κατὰ τὴν σεβασμίαν μ[ονήν] τὴν ἀνὰ τὸ Ὅρος διακειμένην τῆς βασιλείας μου ἐπ' ὀνόματί τε τιμωμέ[νην] τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ καὶ οὕτω πως ἐπικεκλημένην τοῦ Ἐσφιγμένου ἀνέδραμον πρὸς τὴν βασιλείαν μ[ου] καὶ ἠτήσαντο αὐτὴν χρυσόβουλλον ταύτης ἀπολυθῆναι τῇ κατ' αὐτοὺς μονῇ ἐπικυροῦν καὶ ἐδράζον

τὸ προσὸν τὲ αὐτοῖς χρυσόβουλλον, τοὺς ὀρίσμοὺς [καὶ λ]οιπὰ δικαιώματα τούτων, ἠϋδόκησε τὰ περὶ τούτου καὶ ἡ βασιλεία μου καὶ ἰ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον ΛΟΓΟΝ αὐτῆς ἐπορέγει τούτοις δι' οὗ καὶ διορίζεται κατέχειν αὐτοὺς κα[ὶ νέ]μεσθαι ἀταράχως πάντη καὶ [ἀνενοχλήτ] ὡς τὰ ὀθενδήποτε καὶ ὅπωςδήποτε περιελθόντα αὐτοῖς ὅποιαδήτινα κτήματα κ[αὶ] λοιπὰ ἀκίνητά τ[ε] καὶ κίνητὰ τὰ καὶ κατ[εχόμενα παρ' αὐ]τῶν καὶ μηδεμίαν ὑφορᾶσθαι δυναστείαν ἢ ἀδικίαν ἀπὸ τινος. Ἐχουσι δὲ τὰ τοιαῦτα οὕτως· μετόχιον ὁ Ἅγιος Γεώργιος τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Πρόβ[λακα] μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ, ἡγουν χωραφίων, ἀμπ[ελώνων]καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου· ἕτερον μετόχιον ὁ Ἅγιος Νικόλαος τὸ καλούμενον τοῦ Σκουταρᾶ μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς καὶ διακρατήσεως καὶ κατοχῆς αὐτοῦ, ἡγουν παροίκων, χωραφίων, ἀμπελώνων καὶ τοῦ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου· ἕτερον μετόχιον τὸ ἐν τῷ Κροσούβω, Ἅγιοι Ἀνάργυροι μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ, ἡγουν παροίκων, ἀφίων, ἀμπελώνων καὶ τοῦ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου· πρὸς τούτοις καὶ αἱ δύο μερίδες τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ Κροσούβου, ἦτοι τὸ δίδμορον τοῦ τοιούτου χωρίου τὸ κατεχόμενον καὶ νεμόμενον ἀρτίως παρὰ τοῦ μέρους τῆς μονῆς. Ἐπιφιλοτιμεῖται δὲ τούτοις ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ αὐτῆς καὶ τὴν ἑτέραν τρίτην μερίδα τοῦ αὐτοῦ χωρίου μετὰ πάσης τῆς κατοχῆς αὐτοῦ καὶ νομῆς, τουτέστι παροίκων, ἀμπελώνων, χωραφίων [καὶ] [λοιπ](ών) [δικ]αίων, ὥστε τὸ ὅλον τοιοῦτον χωρίον ὁ Κρόσουβος κατέχεται Ἅγιοι Ἀνάργυροι μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ,

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΕΣΦΙΓΜΕΝΟΥ 6 = D 2067=2078
ΕΤΟΣ 1258-1259

Καλὴ μὲν καὶ στρατιωτικὴ φάλαγξ καὶ ὀπλιτῶν σύνταγμα καὶ ἐμπειρία πολεμικὴ πρὸς τὰς τῶν ἀντιξούντων μάχας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀντιτεταγμένων παρεμβολάς, πολὺ δὲ τούτων πλέον οἱ τῷ σταυρικῷ ἐφωπλισμένοι σημειῶ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος ἀντικαθιστάμενοι τὴν νίκην ἐπιχορηγοῦσι τῇ βασιλείᾳ μου τοῖς ὅπλοις τῶν προσευχῶν μακρὰν ἀποδιοπομποῦντες τοὺς ἀντιβαίνοντας· ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων ἀρωγὴ πλήθους [ἐσ]τὶ καὶ ῥώμης καὶ ὀπλων παρασκευὴ καὶ στρατιωτικὴ τις δεινότης, τῶν δὲ τὴν κατὰ Θεὸν ἐπανελομένων πολιτείαν ἐνὸς ἀνδρὸς προσευχὴ ὑπ' αἰσιτίας τὴν σωματικὴν ἀφηρημένου ἰσχύν, ὀπλων χωρὶς καὶ συμπλοκῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὅλας φάλαγγας καταστρέφει τῶν ἐναντίων καὶ προξενεῖ τὴν νίκην ἀοράτως κατατροποῦσα τοὺς ἀντιπίπτοντας· ἄλογον οὖν ἡγεῖται ἡ βασιλεία μου καὶ διακρίσεως οὐκ ὀρθῆς ἐκείνων μὲν προνοεῖσθαι καὶ δωρεαῖς ἀνταμεῖβειν πολυτελέσι καὶ σιτηρεσίων ἐπινοεῖν ἀφορμάς, τούτων δὲ μηδένα λόγον ποιεῖσθαι οἷς μᾶλλον ἐχρῆν τὰ τῆς βασιλείας μου φιλοτιμήματα ἐπιδείκνυσθαι. Διὰ τοι τοῦτο ἡ βασιλεία μου τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐφιδρυμένην

σεβασμία μονῇ του σωτῆρος Χριστοῦ τῇ οὕτω πως ἐπονομαζομένη τοῦ Ἑσφιγμένου, οἷς τε πρόσσεσι αὐτῇ, διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ περιποιεῖται τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἕτερόν τι προσεπιτίθησι σιτηρέσια, ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτως· μετόχιον ὁ Ἅγιος Γεώργιος τὸ διακείμενον ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Πρόβλακος, μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ ἡγουν χωραφίων, ἀμπελώνων καὶ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου· ἕτερον μετόχιον ὁ Ἅγιος Νικόλαος τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Σκουταρᾶ μετὰ πάσης τῆς κατοχῆς καὶ διακρατήσεως αὐτοῦ ἡγουν παροίκων χωραφίων καὶ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου· ἕτερον μετόχιον τὸ ἐν τῷ Κρουσούβῳ οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ ἡγουν παροίκων χωραφίων ἀμπελώνων καὶ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου, πρὸς τούτοις καὶ ἡ τρίτη μερὶς τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ Κρουσόβου· ἕτερον μετόχιον τὸ ἐν τῷ Λαιμῷ διακείμενον τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ ἡγουν ἀμπελώνων χωραφίων ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων παροίκων· γῆ ἀρόσιμος ἰδιοπεριόριστος ἐπονομαζομένη τοῦ Μουρσᾶ, ὡσεὶ μοδίων τετρακοσίων δώδεκα, ὡσαύτως καὶ τὸ χωράφιον τὸ παρὰ τοῦ Ἰασίτου προσενεχθὲν τῇ τοιαύτῃ μονῇ· ἕτερον μετόχιον ὁ Ἅγιος Γεώργιος τὸ διακείμ(εν)ον ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῶν Στεφανιανῶν μετὰ πάσης τῆς κατοχῆς καὶ διακρατήσεως αὐτοῦ, παροίκων δηλονότι, χωραφίων ἀμπελώνων καὶ ὑδρομυλικοῦ ἐργαστηρίου, πρὸς τούτοις καὶ ἡ ἐκεῖσε κατέτος τελουμένη πανήγυρις τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου· ἕτερον μετόχιον τὸ ἐντὸς τῆς μεγαλοπόλεως Θεσσαλονίκης διακείμενον ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἀσωμάτων· πάροικος Βασίλειος ὁ Χαλκεὺς σὺν τοῖς υἱοῖς

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΛΕΜΒΟΥ = D 1915
ΕΤΟΣ 1262

Πρὸς τοῖς χαίρειν μὲν εἰπόντας τοῖς χαμερπέσι πᾶσι καὶ γεηροῖς, ὑψηλοτέραν δ' ἀσπαζομένους πολιτείαν καὶ ἐφιεμένους ἀξιαγάστου διαγωγῆς καὶ ἀγγελικῆς καὶ τὴν μὲν προαιρετικὴν ζωὴν ὡς ἄγος τι βδελυξαμένους καὶ ἀποστραφέντας τὴν τε κοσμικὴν τύρβην ὡς ἄχθος ἐτώσιον ἀπωμισαμένους, ἐμμελῶς δὲ φιλοσοφοῦντας καὶ μεγαλοψύχως περὶ τὸν αἰρετὸν θάνατον, κούφοις τε πτίλοις αἰθεροδρομεῖν ἐπειγομένους μετάρσιον καὶ ὅλους ἀφιερωθέντας τῷ Θεῷ καὶ ἀνατεθειμένους αὐτῷ πάντως ἂν εἴη ἄξιον περὶ πολλοῦ τὴν βασιλείαν μου τίθεσθαι καὶ προνοεῖσθαι τούτων, ὡς καὶ τῆς βασιλείας μου τὸ θεῖον δι' αὐτῶν πρὸς ἔλεον ταύτης ἐπικεκλημένης καὶ ἀρωγὴν καὶ τῷ πρὸς αὐτὰς οἶκτῳ τὸν ἐκ Θεοῦ οἶκτον ἀντιμετρούσης αὐτῇ. Τοῖνυν καὶ οἷς μὲν φροντιστηρίοις μοναστῶν καὶ καταγωγίοις καὶ τόποις ἀφοσιωθείσι Θεῷ ἀπρονόητα τὰ περὶ ταῦτα διέμενε καὶ ὄχλησιν προξενοῦντα τοῖς ἐν τούτοις περιπολοῦσι καὶ ἀγελάζουσιν, ὥς ὅρον ἀμετακίνητον πρὸς τὰ ἐκάστω τούτων ἀπονενεμημένα δίκαια χρυσόβουλλα ταύτης ἡ βασιλεία μου τούτοις ἐβράβευσέ

τε καὶ ἔθετο καὶ τὸ ἀνενόχλητον δι' αὐτῶν περιεποιήσατο, οἷς δὲ παρὰ τῶν [πρὸ] τῆς βασιλείας μου βεβασιλευκότων διὰ χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀτάραχον περιεποιήθη, καὶ ἡ βασιλεία μου προνοητικώτερον διατεθεῖσα περὶ αὐτὰ, ἐπεκράτυνε ταῦτα καὶ ἐπεστήριξε καὶ τὸ πάγιον ἔχειν προεμηθεύσατο. ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς βασιλείας μου τῆς ἐπ' ὀνόματι τιμωμένης τῆς ὑπεράγνου μου θεομήτορος καὶ οὕτω πῶς ἐπικεκλημένης τῶν Λέμβων, ἀναδραμὼν εἰς τὴν βασιλείαν μου ἐδεήθη αὐτῆς χρυσοβούλλου τυχεῖν τῆς βασιλείας μου, ἐπικυροῦντος καὶ ἐδράζοντος τὰ προσόντα ταύτῃ δικαιώματα, τό τε χρυσόβουλλον τοῦ μακαρίτου βασιλέως ἐκείνου, αὐθέντου καὶ θείου τῆς βασιλείας μου, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ προστάγματα τὰ παρ' ἐκείνου, τὰ καὶ τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως ἐκείνου καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι, ἡ βασιλεία μου πρὸς τὴν δέησιν τοῦ δηλωθέντος τιμιωτάτου καθηγουμένου τοῦ ἱερομονάχου Γερασίμου ἐπικλινὲς οὖς προσχοῦσα, ἀσμένως αὐτὴν δέχεται καὶ ἐτοίμως πληροῖ καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον αὐτῆς ἐπορέγει τῇ ὑπ' αὐτὸν σεβασμιά μονῇ τῆς βασιλείας μου τῶν Λέμβων, δι' οὗ καὶ διορίζεται, τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἀπαρέγκλιτον πάντῃ τὰ ὡς εἴρηται προσόντα ταύτῃ χαρτῶα δικαιώματα, τόν τε χρυσόβουλλον τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως ἐκείνου, αὐθέντου καὶ θείου τῆς βασιλείας μου, προστάγματά τε καὶ λοιπὰ πρὸς πάσας τὰς περιλήψεις καὶ διαστίξεις αὐτῶν, ὥστε κατέχειν τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ μοναχοὺς καὶ νέμεσθαι ἀνενοχλήτως ἅπαντα τὰ πρᾶγματα τῆς τοιαύτης μονῆς τὰ ἐν διαφόροις εἵδεσι θεωρούμενα καὶ ἐν τοῖς δηλωθεῖσι δικαιώμασι κατὰ μέρος περιειλημμένα, ἡγουν μετόχια τὰ ἐν ἄλλοις καὶ ἄλλοις τόποις διακείμενα, χωρία, παροίκους τε καὶ ξένους καὶ ἀνεπιγνώστους, γῆν ὅσῃν ἀρόσιμον καὶ ὅσῃν νομαδιαίαν, ἀμπελῶνας, περιβόλια, ἐλαϊκὰ δένδρα, ὑδρομυλικά ἐργαστήρια, τὸ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σμύρνης βιβάριον τὸ ἐπονομαζόμενον ὁ Γῦρος μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ τῶν ἕως τῆς σήμερον κατεχομένων καὶ νεμομένων παρὰ τῆς μονῆς, ὅθενδήποτε καὶ ὅπωςδὴποτε περιῆλθε ταῦτα τῷ μέρει τῆς δηλωθείσης μονῆς, εἴτε ἀπὸ δωρεᾶς τῶν αἰοιδίμων βασιλέων ἐκείνων τῶν προσγενῶν τῆς βασιλείας μου, εἴτε ἀπὸ κτητορικῶν δικαίων, εἴτε ἀπὸ ἐξωνήσεως τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ μοναχῶν, εἴτε ἐξ ἰδίων τούτων ἀναστημάτων, εἴτε ἀπὸ προσενέξεως τινῶν φιλοχρίστων, εἴτε ἄλλοτρόπως κατὰ δίκαιον λόγον προσηρμόσαντο ταύτῃ, καθὼς κατέχονται ταῦτα μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τοῦ μέρους αὐτῆς. ταῦτ' οὖν ἅπαντα εὐδοκεῖ ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου αὐτῆς κατέχειν τὸ μέρος τῆς εἰρημένης μονῆς καὶ νέμεσθαι ἀπερικόπως παντὶ, ἀπερισπάστως τε καὶ ἀδιασείστως, ὡς ὀφείλοντος τοῦ τοιούτου χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου προσεῖναι παντὶ τῷ μέρει αὐτῆς εἰς ἐπιστηριγμὸν μὲν καὶ ἀσφάλειαν τούτου, ἀποτροπὴν δὲ καὶ ἀποσόβησιν παντὸς προσώπου τοῦ ἀδίκως καὶ πλεονεκτικῶς πειρωμένου ἐπιφύεσθαι τοῖς ἀνήκουσι ταύτῃ δικαίοις καὶ ἔξω τῆς περιλήψεως τῶν ὡς βούλλου τῆς βασιλείας μου προσεῖναι παντὶ τῷ μέρει αὐτῆς εἰς

ἐπιστηριγμὸν μὲν καὶ ἀσφάλειαν τούτου, ἀποτροπὴν δὲ καὶ ἀποσόβησιν παντὸς προσώπου τοῦ ἀδίκως καὶ πλεονεκτικῶς πειρωμένου ἐπιφύεσθαι τοῖς ἀνήκουσι ταύτῃ δικαίοις καὶ ἔξω τῆς περιλήψεως τῶν ὡς εἴρηται προσόντων ταύτῃ δικαιωμάτων ἄρπαγα χεῖρα καὶ πόδα δυνάστην ἐπιβαλεῖν τοῖς περὶ αὐτὴν πράγμασιν. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει τῇ διαληφθείσῃ σεβασμῖα μονῇ τῆς βασιλείας μου τῶν Λέμβων καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα δεκέβριον τῆς νῦν τρεχούσης ἑκτῆς ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

✠ Εἶχε τὸ Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Δούκας Ἀγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος, δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρὸς ✠

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 72 =D 1917
ΕΤΟΣ 1263

Δύο γινώσκομεν τῶν γινομένων τελεστικά, λόγους καὶ πράγματα. Εἰσὶ δ' οἱ λόγοι διπλοῖ, οἱ μὲν ἡγούμενοι τῶν πραγμάτων, οἱ δὲ τοῖς πράγμασιν ἐπαγόμενοι. Καὶ οἱ μὲν τῆς νοερᾶς ἐξήρτηνται κινήσεως, οἱ δὲ πρὸς τὴν διὰ τῶν γραμμάτων ἐνέργειαν ἀναφέρονται. Ἔστι δὲ θεωρῆσαι ταῦτα κάπὶ τοῖς γεγεννημένοις ἀρτίως παρὰ τε τοῦ περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας μου. Ὁ μὲν γὰρ προέθετο ποιῆσαι κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει εὐαγεστάτην Λαύραν τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου ὁ καὶ πεποίηκε, καὶ εἰσὶ τὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας πράγματα παρ' ἐκείνου γενόμενα. Περὶ δὲ τῶν λόγων τοῦτο θεωρεῖν ἔξεστιν, ὡς οἱ μὲν ἀρκτικοὶ λόγοι πρὸς τὸ ταυτὸν τῆς ἐκείνου καὶ τῆς βασιλείας μου διαθέσεως ἀνάγονται, ἐπεὶ καὶ ὧν ἡ ψυχὴ μία, τούτων καὶ ἡ κίνησις ἡ αὐτή, οἱ δὲ τελεστικοὶ καὶ τῶν πραγμάτων βεβαιωτικοὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου τούτοις ἐπάγονται, ὡς εἶναι τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ τοιαύτῃ οἰκονομίᾳ τὰ μὲν ἡμῖν κοινά, τὰ δὲ ἰδικά. Φθάνει μὲν οὖν ὁ ῥηθεὶς περιπόθητος αὐτάδελφος τῆς βασιλείας μου ὁ πανευτυχέστατος δεσπότης ἀφιερῶσαι τῇ διαλειφθείσῃ τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου Λαύρα χωρία τὰ εἰς τὸ ἐξῆς ὀνομαστὶ περιληφθησόμενα ἐπὶ οἰκονομία καὶ τρόπῳ τοῖς κάτω ῥηθησομένοις, καὶ ἔστι τὸ γεγεννημένον πραγματικῶς οἷον σωματικῆς ὀντότητος τελεσφόρημα. Ἐπεὶ δὲ δεῖ καὶ ζωτικῆς δυνάμεως εἰς διαμονὴν τῷ γεγεννημένῳ, καὶ ἐδεήθη τῆς βασιλείας μου παρ' αὐτῆς τὴν τοιαύτην χορηγηθῆναι δύναμιν, τοὺς λόγους τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ τῷ θεοπρεπεῖ ἐκείνου ἔργῳ ἡ βασιλεία μου ἐπιχορηγεῖ, ἀναλογίας λόγοις ἰσότητος ψυχῆς πρὸς σῶμα λόγον ἐπέχοντας, οἰκείον δὲ τοῖς λόγοις κατ' ἐπωνυμίαν τὸ ἔμψυχον διὰ τὴν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως ἔνδειξιν ἐκ τῶν ἐντὸς προοιῶσαν εἰς τὰ ἐκτός. Δι' οὗ δὴ χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ καὶ κρατύνει

τὸ γεγενημένον ἡ βασιλεία μου καὶ ἀσφαλίζεται τὴν τῶν προσκυρωθέντων δηλαδὴ χωρίων παρὰ τοῦ περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη δεσποτεῖαν καὶ κυριότητα. Ἐφθασε μὲν γὰρ ἡ ῥηθεῖσα σεβασμία Λαύρα τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας καὶ στενότητος τῆς πρὶν καθυφεῖναι τάξεώς τε καὶ καταστάσεως κατὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ διάταξιν καὶ ἀσφάλειαν, ἐπὶ τε ἄλλοις καὶ τῇ διαίτῃ τῶν μοναχῶν ὡς καὶ τῶν σκευῶν γλίσχρως ἔχειν αὐτῶν. Περὶ γὰρ πλοίων καὶ τῶν συντελούντων αὐτοῖς εἰς ἀλείαν τί χρὴ καὶ λέγειν; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡσυχασταῖς ὄχλησις προσετρίβετο διὰ τὴν στενοχωρίαν, ὡς ἀνάγκης οὔσης ἐναδολεσχεῖν τούτους εἰς ἐργόχειρα διὰ τὴν συνήθως διδομένην αὐτοῖς οἰκονομίαν, καὶ μερισμὸν ἔχειν εἰς τὸ πρὸς τοῦ κυριωτέρου σκοποῦ. Ἀλλ' ὁ περιπόθητος αὐτάδελφος τῆς {τῆς} βασιλείας μου ὁ πανευτυχεστάτος δεσπότης κῦρ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος, ἐπανάγων τὴν τάξιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα, καὶ τὸ ἀπερίσπαστον τοῖς καθ' ἡσυχίαν ἀνακεχωρηκόσι περιποιούμενος, καὶ τοῖς ἀξίωμα, καὶ τὸ ἀπερίσπαστον τοῖς καθ' ἡσυχίαν ἀνακεχωρηκόσι περιποιούμενος, καὶ τοῖς Λαυριώταις τὸ ἀπροφάσιστον τῆς τινων ιδιώσεως ἐν τε κτήσεσιν τις καὶ τροφίμοις ἢ καὶ ποσίμοις, χωρία τῆς τοιαύτης χάριν οἰκονομίας τῇ ῥηθείᾳ εὐαγεστάτῃ Λαύρᾳ ἀφιέρωσεν, ἡγουν τὸ χωρίον τὴν Σελάδαν, τὸ χωρίον τὸ Μετάλλην καὶ τὸ ἡμῖς τῆς Γραδίστας μετὰ τῶν ἀνέκαθεν καὶ ἕως τοῦ νῦν προσαρμοσάντων αὐτοῖς δικαίων καὶ προνομίων ἀρχαίων τε καὶ νέων, ὥστε διὰ τῶν εἰσόδων καὶ πορισμῶν τῶν ἐκ τῶν τοιούτων χωρίων θεραπευθῆναι καὶ ἀμφοτέροις τοῖς προσώποις τὰ προσιστάμενα, ὡς τῆς μὲν ἡμισείας εἰσόδου τῶν τοιούτων χωρίων καταλογίζεσθαι ὀφειλούσης τῇ εὐαγεῖ Λαύρᾳ ἀντὶ τῆς ἐκ τῶν ἐργοχείρων τῶν ἡσυχαστῶν κατηναγκασμένης συνεισφορᾶς, ἵν' ἐντεῦθεν τὸ ἀπερίσπαστον ἔχοντες καὶ μόνον προσανέχοντες τῷ Θεῷ ἐκτενεστέρα καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς βασιλείας μου εὐχὴν καὶ τοῦ περιποθήτου αὐταδέλφου αὐτῆς ἀναφέρωσι, τῆς δὲ ἐτέρας ἡμισείας εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς διαίτης τῶν μοναχῶν ἐν τε προσκτήσεσι πλοίων /ἀλιευτικῶν/ δύο καὶ τῶν αὐτοῖς ἀνηκόντων καὶ ἐτέρου κήπου καὶ δευτέρου καθημερινοῦ λέβητος. Τὴν τοιαύτην οὖν οἰκονομίαν ὡς εἴρηται κρατύνουσα ἡ βασιλεία μου τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ αὐτῆς διορίζεται οὕτω μὲν καὶ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις αἰτίαις ταύτην ἀφιερῶσθαι καὶ τὸ κῦρος ἔχειν εἰς τὸ ἐξῆς, περὶ δὲ τῆς ἀσφαλοῦς καὶ ἀναφαιρέτου κυρείας καὶ δεσποτείας τῶν τοιούτων χωρίων διορίζεται ἡ βασιλεία μου οὕτω βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς κατέχεσθαι παρὰ τῆς τοιαύτης εὐαγοῦς Λαύρας τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου τὰ τοιαῦτα χωρία, ἡγουν τὸ Μετάλλιν, τὸ χωρίον τὴν Σελλάδαν καὶ τὸ ἡμῖς τῆς Γραδίστας μετὰ πάντων τῶν δικαίων αὐτῶν, ὡς μηδένα τῶν ἀπάντων τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὅπως δὴποτε πειραθῆναι παρασαλεῦσαι τὴν αὐτῆς ἐπὶ τούτοις κυριότητα. Καθέξει μέντοι ταῦτα πάντα ἡ ῥηθεῖσα σεβασμία Λαύρα τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου οὐκ ἀναφαιρέτως μόνον καὶ ἀναποσπάστως καὶ ἀνακρωτηριάστως τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ τῆς βασιλείας μου, ἀλλὰ καὶ ἀνενοχλήτως καὶ

ἀδιασείστως παντάπασιν, οὐ μόνον οὕτως ἔχοντα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς καθὼς καὶ σήμερον ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅσον προσεπιδόσεως μέτρον προέλθωσιν, ἢ διὰ τῶν νῦν προσκαθημένων ἢ καὶ τῶν προσκαθεσθησομένων ἀνεπιγνώστων τῷ δημοσίῳ καὶ ἐλευθέρῳ, ἀνεξετάστως καὶ ἀκαταζητήτως δεσπόσει αὐτά. Τί γὰρ ἄξιον τῆς πρὸς τὸν περιπόθητον αὐτάδελφον τῆς βασιλείας μου τὸν πανευτυχεστάτον δεσπότην σχέσεως καὶ τῆς αὐτοῦ πρὸς τὰ θεῖα εὐσεβείας ἐνδείζεται, εἰ μὴ καὶ τὸ μέλλον τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ ταύτῃ παρὰ Θεοῦ ἀσφαλίσεται καὶ κρατυνεῖ; Ὅθεν οὐδ' εἰς τόσον ἀδιακρισίας ἐλπίζει ἢ βασιλεία μου τινὰ τῶν μεθ' ἡμᾶς ἐλθεῖν, καὶ ὁποιουδήτινος τύχη ἀξιώματος ἢ ἀρχῆς ἢ ἐξουσίας, ὥς μὴ στέρεξαι τῷ γεγεννημένῳ καὶ ἀσμενίσασθαι πρὸς Θεὸν ἀναφερομένῳ καὶ τούτῳ καθιερωμένῳ παρὰ ἀνδρὸς πολλάκις καὶ ἐν πολλοῖς ἀγῶσι καὶ ἀναφερομένῳ καὶ τούτῳ καθιερωμένῳ παρὰ ἀνδρὸς πολλάκις καὶ ἐν πολλοῖς ἀγῶσι καὶ σπουδαῖς τὸν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ζῆλον διαδείξαντος, καὶ προσφορὰν μικρὰν ἀναθέντος Θεῷ ὑπὲρ ὧν ὡς ἄνθρωπος ταῖς πραγματικαῖς καὶ συγχυτικαῖς ἀνάγκαις περιστροβούμενος καὶ ἀναγκαζόμενος τῆς ὀφειλομένης ἀκριβείας ἐνέδωκε. Τοίνυν καὶ πᾶσι τοῖς τε νῦν οὖσι καὶ τοῖς ἐσομένοις ἐπισκῆπτει ἢ βασιλεία μου, στρατηγοῖς, ἄρχουσι, δουξί, πράκτορσι, κατεπάνω, ἀπογραφεῦσιν, ἐκβιβασταῖς, ἐξελασταῖς, ἀπαιτηταῖς καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς καθ' οἵανδήτινα καὶ ὅποιανδήτινα δουλείαν δημοσιακὴν ἀποστελλομένοις ἀνώτερα ταῦτα πάντα διατηρεῖν ἀπὸ πάσης καὶ παντοίας ἐπηρείας καὶ συζητήσεως, ἥγουν ἀγγαρείας, παραγγαρείας, ζημίας, ψωμοζημίας, καστροκτισίας, κατεργοκτισίας, ἐξελάσεως, συνδοσίας, διανομῆς, ἀέρος καὶ πάσης ἄλλης ἐπηρείας καὶ συζητήσεως νῦν τε οὖσης καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιγνωσθησομένης, καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ὅλως εἰσόδου εἰς τὰ προσόντα τῇ τοιαύτῃ μονῇ τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου· ἀποκλείει γὰρ τούτοις πᾶσι τὴν εἰς ταῦτα εἴσοδον ὥσπερ τινὰ περιβολὴν τείχους ἀπεριβάτου τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον ἐκτὸς τούτων περιθεῖσα ἢ βασιλεία μου, εἰ μὴ βούλεται ὅστις ἂν καὶ εἴη τῶν ἀπάντων ὁ δι' ἐναντίας χωρήσων τῶν δικαίως διωρισμένων καὶ θεοπρεπῶς παρὰ τῆς βασιλείας μου, μετὰ τοῦ ἀπὸ Θεοῦ κρίματος καὶ ταῖς πολιτικαῖς εὐθύναις ὑποπεσεῖν, ὥς τὰ παρὰ βασιλέως εὐσεβοῦς εὐσεβῶς διοικηθέντα διασαλεύων καὶ ἀθετῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος ΛΟΓΟΣ τῆς βασιλείας μου τῇ πολλάκις ῥηθείσῃ σεβασμῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀθανασίου εἰς ἀσφάλειαν αἰωνίζουσιν, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα

ΑΠΡΙΑΛΙΟΝ @1 τῆς ἑΚΤΗΣ ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ εὐδομηκοστοῦ ΠΡΩΤΟΥ ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

†ΜΙΧΑΗΛ ἘΝ ΧΡΙΣΤΩι ΤΩι ΘΕΩι ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ
ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΟΥΚΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ Ὁ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ †@1

CARTA PAPIREA BULLA PENDETI AUREA

ΠΡΟΣ ANNA-KΩΝΣΤΑΝΤΙΑ HOHENSTAUFEN= D 1916

ΕΤΟΣ ΔΕΚ.1262-ΔΕΚ. 1270

Ἐπεὶ ἡ περιπόθητος θεία τῆς βασιλείας μου ἡ ὑψηλοτάτη δέσπηνα ηθέλησεν ἀπελθεῖν εἰς τὸν αὐταδελφὸν(sic) αὐτῆς τὸν υψηλοτατὸν ῥῆγα καὶ περιπόθητον ἀδελφὸν τῆς βασιλείας μου τὸν κυρ Μαφρὲ καὶ ἐποίησε τοῦτο ἡ βασιλεία μου τὸ μὲν διὰ τὸ θέλημα αὐτῆς τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ δηλόθεντός(sic) ὑψηλοτάτου ῥηγὸς τοῦ αὐταδέλφου αὐτῆς ποιεῖ καὶ τοῦτο ἡ βασιλεία μου καὶ ἀφιεροῖ πρὸς αὐτὴν διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου αὐτῆς ἵνα μετα τοῦ ἀπελθεῖν αὐτὴν εἰς τὴν χώραν τοῦ αὐταδέλφου αὐτῆς τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγὸς εἰ μὲν ἀναπαύεται αὕτη ἐκεῖσε ἔστο εἰ δὲ οὐκ ἔχει τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῆς καὶ θελήσει αὐτὴν (sic) τοῦ υποστρέψαι εἰς τὴν χώραν (sic) τῆς βασιλείας, ἵνα ἔχει ἀπὸ τῆς βασιλείας μου χαροὶν οἰκονομίας αὐτῆς εἴτη συναίφωνήσεν(sic) αὐτὴν ἐχὴν ὁ ἀοίδιμος βασιλεὺς καὶ θεῖος τῆς βασιλείας μου κυρ Ἰωάννης ὁ Δουκάς, ἐκ τῆς τοιαύτης χώρας τῆς βασιλείας μου ὅποτε ἦλθεν ἐν ταύτῃ ὀφειλὴ ἔχειν εἰς τοῦτο (sic) πληροφορίαν ἀνάμφιβλον ἡ ὑψηλοτάτη δέσπηνα (sic) καὶ περιπόθητος θεία τῆς βασιλείας μου διὰ γὰρ βηβάρωσιν (sic) καὶ ἀσφαλῆαν αὐτῆς ἐδόθη πρὸς αὐτὴν καὶ ὁ παρὸς(sic) χρυσοβούλλος τῆς βασιλείας μου ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα δεικαμβρίου τῆς νῦν δεχούσης(sic) ἰνδικτιωνος τοῦ ἐξακῆσχηλιωστοῦ(sic) ἐπτακοσιωστοῦ ἐνδομηκωστοῦ εἰς τὸν ἐν ὧ καὶ τὸ ἡμετέρον εὐσεβὸς(sic) καὶ θεοπροβλητὸν ὑπεσημῆνατο ἐγγραφῇ (sic)

Μηχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πηστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ῥωμαίων Δοῦκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ παλαιολόγος.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 8=D 3221
ΕΤΟΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1267 ἢ 1282

Καὶ πᾶσι μὲν τοῖς ὑπηκόοις αἰτοῦσιν ὑπανοίγειν τὰ σπλάγχνα δεῖ τὸν κρατοῦντα καὶ ἀνεῖσθαι πρὸς τούτους ἔλεον, μάλιστα δ' ὁπηνίκα ταῖς αἰτήσεσιν αὐτῶν τὸ εὐλογον ὑπεμφαίνεται· δικαίας δ' αἰτήσεως παραστατικώτερον οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ὥς τ[ὸ τοὺς]

χαίρειν εἰπόντας ἄνδρας τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ γαλήνιον ἀσπασαμένους βί[ο]ν αἰτήσασθαι βασιλικῷ τῷ πῆχει τούτοις καταμετρεῖσθαι, τοῖς ὅροις χωρεῖσθαι τ[ῶν οἰκείων πραγμάτων] καὶ τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς περιποιήσασθαι καὶ ἀτάραχον. Μέντοι γε καὶ τῶν ἐν τῷ τιμῆντι τοῦ Ἄθου ἀσκουμένων μοναχῶν ἐπὶ τῇ σεβασμῇ μονῇ τῇ οὕτω πως ἐπιλεγομένη [τοῦ Δοχειαρίου] [δ]εηθέντων τῆς βασιλείας μου χρυσοβούλου ταύτης τυχεῖν ἰσχὺν παρέχοντος καὶ τὸ ἀτάραχον προξενούντος, [αὐτοῖς δὲ ἀποσοβοῦντος πάντα πλεονε]κτικῶς [πειρῶ]μενον ἐπιφύεσθαι τοῖς προσαρμόσασιν τῇ κατ' αὐτοὺς μονῇ δικαίοις πᾶσιν, ἡ βασιλεία μου τὴν τοιαύτην αἴτησιν αὐτῶν ὥς εὐλογον προσηκαμένη καὶ τοῦ δικαίου ἐξεχομένη τὸ παρὸν.

χρυσόβουλλον ΣΙΓΓΙΛΛΙΟΝ [αὐτ]ῆς ἐπ[ορέγ]ει παντὶ τῷ μέρει τῆς τοιαύτης σεβασμίας μου. ἦς το ὕ Δοχειαρίου δι' οὗ καὶ παρακελεύεται κατέχειν καὶ νέμεσθαι τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς ἅπαν[τα τὰ ὀθενδή]ποτε καὶ ὅπωςδὴποτε προσαρμόσαντα ταύτῃ δίκαια ἀπὸ κτητορικοῦ δικαιώματος, ἢ διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου, ἢ δωρεᾶς βασιλικῆς ἐτέρας χειρὸς, ἢ ἀπὸ ἐξωνήσεως ἢ ἐξ ἀνταλλαγῆς, [ἢ ἀπὸ προσενέξεως τιν]ῶ[ν, ἢ ἐ]ξ ἀ[ναστήματος κ]αὶ βελτιώματος τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἢ ἐτέρου τρόπου παντός, ἢ(γουν) μετόχεια, παροίκους, ξένους καὶ ἀνεπιγνώστους τοῦ δη[μοσίου], γῆν ἀρόσι[μόν] τε καὶ χερσαῖαν, ἀμπελῶνας, κηπωρία, περιβόλια, μύλωνας, καὶ πᾶν εἴτι ἕτερον δίκαιον προσήρμωσται ταύτῃ, κἂν ἐν ὁποιοδήτيني θεωρῆται εἶδει. Εὐδοκεῖ γὰρ ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου ΣΙΓΓΙΛΛΙΟΥ αὐτῆς κατέχειν καὶ νέμεσθαι τοὺς ἐν τῇ [τοιαύτῃ μου]ῇ μοναχοὺς ἀνενοχλήτως πάντη, [ἀνα]φαιρέτως, ἀναποσπάστως καὶ ἀπερικόπως ἅπαντα τὰ ὡς εἴρηται προσαρμόσαντα ταύτῃ παντοῖα δίκαια, καὶ ἀποσοβεῖσθαι τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου ἅπαντα τὸν πειραθησόμενον πλεονεκτι[κ]ῶς καὶ παραλόγως πόδα [παρα]β[αλ]εῖν ἐπὶ τούτοις [καὶ] ταραχὴν προξενῆσαι το[ῖς μο]ναχ[οῖς], ὅπως [ἐκ τ]ῶν κοσμικῶν τύρβων οὗτοι ἀνώτεροι διατηρούμενοι [ἀπερ]ίσπαστον τὴν κατὰ [μοναχοὺς δι]αγωγὴν μετέρχωνται, ὁλοσχερῶς τὲ τῷ Θεῷ π[ροσαν]έχωσι [καὶ τῆς βασιλείας μου] ἐκτενέστερον] ὑπερ[εύχ]ω[ν]ται.

[Διὰ γὰρ τοῦ]το [ἐγγεγόνει]τῇ δι[αληφθ]είσῃ μονῇ καὶ τὸ παρὸν χρυσόβουλλον ΣΙΓΓΙΛΛ(ΙΟΝ) τῆς βασιλείας μου, ὃ καὶ ἐπεδόθη εἰς ἀσφά]λειαν [πάντων τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν] καὶ παντὸς τοῦ μέρους αὐτῆς.

ΜΗ(ΝΙ) Ι[ΑΝΟΥ]ΑΡΙΩ ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΟΣ Ι' Ψ

Εἶχε καὶ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρὸς τὸ «Μηνὶ Ἰανουαρίῳ 30 ἰνδικτιῶνος δεκάτης» καὶ βούλλαν χρυσὴν ἀπηρωρημένην διὰ μετάξης ὀξείας. ΨΤὸ παρὸν

**ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 8 = D 1978
ΕΤΟΣ 1277**

Ἐπεὶ ὁ περιπόθητος ἐξάδελφος τοῦ ὑψηλ[ο]τάτου ῥηγὸς Σ. [ερβ]ί[α]ς καὶ περιποθήτου [συμ]πενθέρου τῆς βασιλείας μου ὁ εὐγενέστ[α]τος ζουπάνος κ ὕρ Δημήτριος ἠτήσατο τὴν βασιλείαν μου ἐπιβραβευθῆναι τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος διακειμένη σεβασμία μονῇ τῇ ἐπ' ὀνόματι τετιμημένη τῆς ὑπεράγνου μου Θεομήτορος καὶ οὕτω Χελαντιωτίσεως ἐπικεκλημένης χρυσόβουλλον τῆς βασιλείας μου, διαλαμβάνον τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἀμεταποίητον ὅπερ ὁ περιπόθητος αὐτάδελφος [τῆς βασιλείας] μου ὁ πανευτυχέστατος δεσπότης

Κομνηνὸς κύρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ποιήσειεν ἐπὶ τῷ κατὰ τὸν Στρυμόνα διακειμένῳ χωρίῳ καὶ ἰ καλουμένῳ Καστρίν, καὶ καθὼς ἀφιερῶσειε τὸ τοιοῦτον χωρίον πρὸς τὴν ῥ[η]θεῖσαν μονὴν ἱ[ν]α κατέχηται παρ' αὐτῆς ἀνενοχλήτως [καὶ ἀδιασείστως, ἡ βασιλεια μου τὴν αὐτοῦ προσδεξαμένη παράκλησιν εὐμενῶς, [τὸ παρὸν χρυσόβουλλον ΣΙΓ'ΙΛΛΙΟΝ τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἐπιχορηγεῖ, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται τὸ ἀμεταποίητον. [ἔχειν κ]αὶ ἀπαράθραυστον ὅπερ ἔστ[αι] ποιήσων ὁ περιπόθητος αὐτάδελφος τῆς βασιλείας μου ὁ πανευτυχέστατος δεσπότης ἐπὶ τῷ τοιούτῳ χωρίῳ τῷ Καστρίν, καὶ καθὼς ἀφοσιώσειε τοῦτο πρὸς τὴν δηλωθεῖσαν μονὴν κατέχεσθαι παρ' αὐτῆς ἀδιασείστως καὶ νέμεσθαι, καὶ μὴ εὐρήσει ἔνεκεν τούτου [παρ' οἰουδήτινος ἡ ῥηθεῖ]σα μονὴ ἢ τὴν οἰανδήτινα ὀχλησιν, τῇ ἰσχύϊ τοῦ παρόντος [χρυσοβούλλου ΣΙΓ'ΙΛΛΙΟΥ τῆς β[ασιλείας μ]ου. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει τῇ [διαληφθεῖσιν σε]βασμιά μου ἢ καὶ τὸ παρὸν χρυσόβουλλον ΣΙΓ'ΙΛΛΙΟΝ τῇ[ς β]ασι[λ]είας μου δι ' ἀνενοχλησί[αν] τὴν περὶ τούτου καὶ ἀσφ[άλ]ειαν

ΜΗ[ΝΙ] ΑΠΡΙΛΛΙΩ ἸΝΔΙΚΤΙΩΝΟΣ ΙΔ' +@1

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ-ΜΑΚΡΙΝΙΤΙΣΣΗΣ = D 1985
ΕΤΟΣ 1272

Ἦ ἐκ θεοῦ δὲ ἡμετέρα βασιλεία περὶ τὰς αἰτήσεις αἰ τῶν ὑπηκόων εὐμενέστερον βλέπουσα, οὐδὲ τοῖς εὖ ἔχουσι γένους τὴν ἰκεσίαν ἔχει παραβλέπειν ἀτέλεστον, καὶ μᾶλλον, ὅσοι τοῖς περὶ τὴν ἡμετέραν βασιλείαν εὐνοίας ἅμα καὶ πίστεως ἡρτηνται, ὁ δῆτα καὶ περὶ πλείστου γίνεται βασιλεῖ καὶ ὁ μόνον ἰκανὸν θεραπεῦσαι καὶ βασιλέως εὐμένειαν ἐφελκύσασθαι· εἰ δέ γε καὶ θεοφιλῆς αὐτοῖς ὁ σκοπὸς καὶ τὰ τῆς ἰκεσίας τούτοις πρὸς θεῖαν μονὴν ἀποτείνεται, ἐν ἣ θεῶν καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν ἐμπολιτεύεται σύλλογος, ἐργάται πάντες τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ βίου τὴν τραχείαν τῆς ἀρετῆς φιλοπόνως αὐλακα τέμνοντες, πῶς οὐκ ἂν παρευθὺς καὶ τὰς τῆς ἡμετέρας βασιλείας πειθηνίους λάβοιεν ἀκοάς; ὁπνῖκα δι' ἑνὸς τούτου τρόπου καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ὑπὸ χεῖρα παρεχόμεθα χάριν καὶ διὰ τούτων καὶ θεὸν θεραπεύομεν. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ οἰκεῖος τῇ βασιλείᾳ μου Κομνηνὸς κύρ Νικόλαος ὁ Μαλιασηνὸς παρεκλήτευσεν τὴν βασιλείαν μου, ὥς ἂν ἀπολυθείη τούτῳ χρυσόβουλλος λόγος αὐτῆς ἐπὶ τοῖς κτήμασι τῆς γονικόθεν διαφερούσης αὐτῷ σεβασμίας πατριαρχικῆς μονῆς τῆς ἐπικεκλημένης τῆς Μακρινιτίσσης, τῆς ἐπ' ὀνόματι τιμωμένης τῆς ὑπεράγνου μου θεομήτορος τῆς ὁξείας ἐπισκέψεως, καὶ καὶ περὶ τὸ ὄρος τοῦ Δρόγγου διακειμένης, ἃ καὶ εἰσὶ ταῦτα, ἧγουν εἴ τι κέκτηται ἡ τοιαύτη μονὴ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Δημητριάδος διὰ τε ἀμπελώνων, χωραφίων, γῆς ὀρεινῆς καὶ πεδινῆς, μυλικῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν προσκαθημένων ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπων, καὶ τὸν ἅγιον Ὀνούφριον, ἐρημοτόπιον τὸ ἐπιλεγόμενον τῆς Καλίτζας, χωρίον ἢ Κρυποῦς μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ

προνομίων αὐτοῦ καὶ τῶν

δύο μονοξύλων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀλιέων, χωραφίων, ἀμπελίων καὶ τῆς νεμομένης παρὰ τῆς τοιαύτης μονῆς γῆς ὀρεινῆς καὶ πεδινῆς ἕως τῆς Ἀειδαροράχης, χωρίον ἢ Κάπραινα μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ, μετόχιον ὁ ἅγιος Δημήτριος τὸ διακείμενον πλησίον τῆς Μεγάλης μετὰ τῶν προσκαθημένων ἐν αὐτῷ ἀνθρώπων

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΝΕΑΣ ΠΕΤΡΑΣ-Μ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ= D 2011
ΕΤΟΣ 1274

.....ποιησάμενος τὸ μονῆρες περίβλημα ἐπενδύσασθαι, θεῷ τε ζῆν μόνῳ καὶ τοῖς θειότεροις τὸν νοῦν καθ' ἡσυχίαν ἀπασχολεῖν, ἐπεὶ ταῦτα καὶ ὑποθέμενος ἑαυτῷ καὶ βεβαιωσάμενος, τὴν βασιλείαν μου ἐξητήσατο χρυσοβούλλον ταύτης λόγον γενέσθαι αὐτῷ ἐπὶ τῇ παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ, τῆς ἀνεψιᾶς τῆς βασιλείας μου, Κομνηνῆς κυρᾶς Ἄννης Παλαιολογίνης τῆς Μαλιασηνῆς, ἐξ αὐτῶν βάθρων ἀνοικοδομηθεῖση ἐν τῷ τῆς Δρυανουβαίνης ὄρει σεβασμία μονῇ γυναικείᾳ, τῇ καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου μου Προδρόμου τιμωμένη καὶ Νέα Πέτρα ἐπονομαζομένη εἰς τὸ κατέχειν ταύτην καὶ νέμεσθαι τὸ παρὰ τούτου προσκυρωθὲν αὐτῇ γονικὸν τούτου κτῆμα τὴν τε ἐπάνω καὶ κάτω Δρυανούβαινιν μετὰ τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῶν, γῆς ὀρεινῆς καὶ πεδινῆς, ἀμπελώνων τε καὶ χωραφίων, καθὼς προσεκυρώθη παρ' αὐτοῦ τῇ τοιαύτῃ μονῇ καὶ καθὼς κατεῖχετο καὶ παρ' αὐτοῦ, τὰ τε περὶ τὴν αὐτὴν Δρυανούβαινιν διακείμενα τρία μετόχια τῆς τοιαύτης μονῆς, ἡγουν τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου μου θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένον τὴν Πορταρέαν, τὸ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸ καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Ἐπαλιοπάτου καὶ τὸ εἰς ὄνομα καὶ αὐτὸ τῆς ὑπεράγνου μου θεομήτορος καὶ ἐπονομαζόμενον τὸ Ἑσυχασταρεῖον μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῶν, ἡγουν χωραφίων τε, ἀμπελώνων, χερσαίας γῆς, προσκαθημένων ἀνθρώπων καὶ παντοίων ἄλλων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων πραγμάτων, τὰ τε ἐν τῇ τοιαύτῃ Δρυανουβαίνῃ ἐξ ἀγορασίας περιελθόντα τούτῳ ἀπὸ δικαίας τῶν διαπρασάντων ταῦτα νομῆς καὶ προσκυρωθέντα παρὰ τούτου τῇ τοιαύτῃ σεβασμία τοῦ Προδρόμου μονῇ, οἰκήματά τε, περιβόλια, ἀμπέλια, χωράφια καὶ δύο μυλικά ἐργαστήρια, ὡσαύτως καὶ τὰ ἐν τῷ Βελεστίνῳ ἐξ ἀγορασίας τούτου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προσκυρωθέντα αὐτῇ ἀμπέλια κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν γεγονότων τούτῳ πρατηρίων ἐγγράφων παρὰ τῶν διαπωλησάντων· τὰ τοιαῦτα κτήματα πρὸς αὐτὸν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐκ προσενέξεως περιελθοῦσαν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀρόσιμον γῆν τῶν Βραστῶν, καθὼς κατέχει ταύτην καὶ μέχρι τοῦ νῦν.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΟΞΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ = D 2012
ΕΤΟΣ 1274-1282

Δύναται τι παρὰ βασιλεῖ καὶ ὁ τῆς σωματικῆς εὐγενείας λόγος, εἴ τις τῆς βασιλικῆς ἐξαρτώμενος γνησιότητος ἐκ τῆς σχέσεως τὴν φύσιν παρίστησι καὶ ἀνύσιμα τὰ κατὰ σκοπὸν τίθησιν, αὐτὸ δὴ τοῦτο προβαλλόμενος εἰς καταδυσώπησιν; πολλῶ δὲ μᾶλλον, εἴ τις τὴν ἐν τῇ ψυχῇ διάθεσιν δείκνυσιν ἐκ τε δὴ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ τὴν φροντίνδα πᾶσαν ἐξαναλίσκειν περὶ τὰ θεῖα τε καὶ θεάρεστα καὶ τὸ χάριν ἔχειν ἐκεῖθεν εἰς ψυχικὴν συντείνουσιν τὴν ὀφέλειαν. εἰ δ' ἄμφω τινὶ συνδεδραμηκότα, τὸ μὲν ἐπιφαινόμενον ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ σωματικῶν, τὸ δ' ἐκ τῶν ἔνδοθεν καὶ κατὰ θεὸν εἰς μὲν τὸν τῆς παρακλήσεως συμπροταθεῖεν λόγον, τὸ δὲ τῆς αἰτήσεως εὐλογον ἐκ τῆς χρηστότητος τοῦ τρόπου γινώσκοιτο, ῥᾶον ἂν ἡ λόγος τὸ ἐξαιτούμενον ἀνυσθῇσεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω γνώμης τετύχηκεν, αὐτοῖς δὲ τοῖς πράγμασιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος ἐπιγνωσθήσεται. Ὁ γάρ τοι περιπόθητος ἀνεψιὸς τῆς βασιλείας μου, τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς Κομνηνὸς κύρις Ἰωάσαφ ὁ Μαλιασηνὸς, ἀνὴρ τυγχάνων ἐκ γένους προσήκων τῇ βασιλείᾳ μου καὶ μηδαμῇ λειπόμενος τῶν ἄλλων ταῖς πρὸς τὸ καλὸν διασκέψεσι, τὸ πλεῖον φέρει ταῖς ἐν περιστατικαῖς καὶ ἀναγκαίαις χρείαις καρτερίαις ὑπὲρ τοῦ οἰκείου γένους κατὰ καιροὺς καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς φρονήματος γενναιότησιν, ὥς ἐκ τούτου καὶ ζῆλον μὲν ἐμφαίνειν ὑπὲρ τῶν ἐκ γένους ὁμοφύλων αὐτῶ, ὅσον ἂν προσῆκον εἴη τῷ τοιούτῳ τυγχάνοντι, οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ τῆς εὐνοϊκῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν ἀκραιφνοῦς διαθέσεως, καὶ μὴ τὸ τῆς εὐγενείας τίμιον καὶ σεμνὸν ταπεινοῦν ἐξ αὐτῶν ἔργων, ἀλλ' εἰς ἅπαν ταύτην συνιστᾷν ἐκ τῆς ἀναλόγου τούτων καὶ ἰσορρεποῦς ἐπιδείξεως. ὅτι δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ σωτηριώδους ἔργου μελέτην ἀεὶ ποιούμενος οὐ διαλείπει μὴ παντὶ τρόπῳ καὶ παντοίαις ἔργων ιδέαις ἐκκαλύπτειν τὴν τῆς ψυχῆς ἐγκρυπτομένην ἐν τούτῳ κατάστασιν, πολλὰ μὲν δὴ καὶ ἄλλα τὸ περὶ τούτου δῆλον ποιεῖ, τὸ δὲ τῆς αἰτήσεως νυνὶ προβαλλόμενον σαφὲς πάντως καὶ πρόδηλον γνώρισμα τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν θεαρέστου τούτου γνώμης

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ 10 = D 2023
ΕΤΟΣ 1275

[Ἐπεὶ οἱ μοναχοὶ τῆς κατὰ τὸ ἅγιον Ὅρος τοῦ Ἀθω διακειμένης σεβασμίας]μονῆς [τῆς εἰς [ὄ]νο[μα τι]μωμέν[ης] τ]ῶν καλλινίκω[ν μαρτύρων τε]σσαράκοντα, καὶ οὕτω πως ἐπικεκλημένης τοῦ Ξηροποτάμου [ὑπέμ]νησ[αν τῇ βασιλείᾳ μου ὅτι] ... αἰ.....χ.... τ..... Ἰω(άννης) [ὁ τῆς ἡμετέρης βασιλείας αὐτάδελφος ἀνθιστάμενος τῇ τοῦ χρόνου ῥοῇ καὶ οἶονεὶ ἀν[τι]πράττων ἀνέρωσεν ταύτην καὶ πρὸς τὴν πρώην καλλονὴν μετηγάγετο ἀπομαίραν θεῷ τῆς ἑαυτοῦ κτήσεως οὐκ ὀλίγην ἐν αὐτῷ ἀναθέμ[ενος]. Ἐπεὶ γοῦν οἱ τῇ δη[λωθείσῃ σε]βα<σ>μία μονῇ ἐνασκοῦμενοι μοναχοὶ ἰ ἀναδ[ραμόντες] πρὸς τῇ[ν] βα[σιλείᾳ]ν μου παρε[κλήτευσ]αν αὐτὴν χρυσοβούλλου αὐτ[ῆς] τυχεῖν εἰς [ἅ]περ ἡ τοιαύτ[η] εὐρίσκηται ἔκπαλαι (καὶ) μέχρι τοῦ νῦν νεμομένη τε καὶ κατέχουσα, ἡγουν τὸν ἐντὸς τοῦ ἁγίου Ὅρους περίορον αὐτῶν [μετὰ] τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτοῦ, τὸ ἐκτὸς τοῦ ἁγίου Ὅρους μετόχιον αὐ[τῶν τὸ οὕτω] πως λεγόμενον ἢ Ἐζόλιμνος μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθ[ημένων] καὶ τ]ῶν δικαίων καὶ ἰ προνομίων αὐτοῦ καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἀμπελῶννα χωράφια, τὸ ὑπερῶν χωράφιον τὸ εἰς τὸν ἅγιον [Ἡ]λίαν, τὰ [χωράφι]α εἰς τὴν Δεβελίκειαν, ἕτερα χωράφια τὰ τῆς Τραπεζῆς καὶ τοῦ ἐργαστήριον μύλωνος, ἀμπελοτόπιον τὸ εἰς τὴν Δεβελίκειαν, τὸ εἰς τὸν [Ἰ]ερισσὸν μετόχιον τοῦ ἁγίου Νικολάου μετὰ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀμπελῶνος, τὰ [εἰς] τὸν Κουρούπνικον χωράφια τὰ ὡσεὶ μοδίων τριάκοντα πέντε, τὸ εἰς τὰ Κάμεν[α] μετόχιον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μετὰ καὶ τῶ[ν] ἐν αὐτῷ [προσκαθημένων] δεκατριῶν, ὡσα[ύ]τως καὶ εἰς τὰ παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῆς βασιλείας μου λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν κῦρ Δημητρίου τοῦ Ἰατροπούλου εἰς οἰκονομίαν παραδοθέντα τῇ τοιαύτῃ σεβασμῇ μονῇ διὰ πρακτικοῦ αὐτοῦ τὰ καὶ ποσότητος ὄντα ὑπέρπυρα τριακοσίων, ἃ δὴ καὶ ταῦτα ἔχουσιν οὕτω κατ' ἐκθεσιν, ἡγουν τὸ μαραιδας διακείμενον χωρίον τὸ ἐπιλεγόμενον ὁ Ἐπάνω Βορ[ά]χο[ς] σὺν τοῖς ἐν αὐτῷ καθευρεθεῖσι δυσὶ παροῖκοις τοῦ Καλλιάρχου καὶ τοῖς εἰς τὴν Ψαλλίδα τρισὶ Λημναίοις τοῖς καὶ διαλαμβανομένοις ἐντὸς τοῦ τοιοῦτου πρακτικοῦ εἰς ὑπέρπυρα τεσσαράκοντα ἐννέα τρίτον. Ἐτερον χωρίον τὸ τοῦ Κοντογρίκου εἰς ὑπέρπυρα ἑβδομήκοντα ἐπτὰ ἡμισυ. Ἐτερον χωρίον πλησίον αὐτοῦ τὸ ἐπιλεγόμενον τοῦ Συμεῶν, τὸ καὶ διακείμενον ἐν τῷ κατεπανικίῳ τοῦ Ἰερισσοῦ εἰς ὑπέρπυρα πεντήκοντα κοκκία εἴκοσι..... [με]τ[όχ]ι[ον] εἰς] τὸν Ἰερ[ισσ]ὸν ὦν. [ἀπὸ] τῆς προσενέξεως, εἰς ὑπέρπυρα εἴκοσι δύο. Ἐτερον μετόχιον ὃ προκατεῖχεν ἡ μονὴ τὸ ἐν τῷ κατεπανικίῳ τῆς Ρεβεννικείας διακείμενον, τὰ Πινακρά μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων Βλάχων, εἰς ὑπέρπυρα εἴκοσι τέταρτον. Ἀπερ ποσοῦνται εἰς ὑπέρπυρα διακόσια δεκαεννέα κοκκία εἰκοσιδύο. Καὶ ὑπὲρ ὠφελείας αὐτῶν ὑπέρπυρα εἰκοσιδύο. Ὑπὲρ χοιροδεκατίας καὶ ἰ εἰκοσιδύο. Καὶ ὑπὲρ ὠφελείας αὐτῶν ὑπέρπυρα εἰκοσιδύο. Ὑπὲρ χοιροδεκατίας καὶ μελισσοενομίου ὑπέρπυρα ὀκτώ, τοῦ ἀέρος ὑπέρπυρα δεκάξ ἡμισυ. Ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Βολβὸν γῆς τῶν ὀκτακοσίων μοδίων τῆς καθευρεθείσης ἐπέκεινα τῆς κατεχομένης παρὰ τῶν ἐκεῖσε παροίκων οὐσῆς καὶ αὐτῆς μοδίων ὀκτακοσίων ὑπέρπυρα δεκάξ. Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς τὴν Σάρτην διαφορῶν ἐξαλειμμάτων τῶν καὶ κατὰ

μέρος διαλαμβανομένων ἐντὸς τοῦ τοιούτου πρακτικοῦ τοῦ δηλωθέντος πανσεβάστου λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν, ὑπέρπυρα δεκαεπτὰ ἡμισυ. Ὁμοῦ καὶ ταῦτα τὰ τε ὑπὲρ ὠφελείας, χοιροδεκατίας, μελισσοενομίου, ἀέρος καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν εἰς τὴν Σάρτην ἐξαλοιμάτων τῶν καὶ διαλαμβανομένων ὡς εἴρηται ἐντὸς τοῦ τοιούτου πρακτικοῦ τοῦ παρὰ τοῦ πανσεβάστου λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν γεγονότος, ὑπέρπυρα ὀγδοήκοντα, ὡς γινόμενα τὰ πάντα τὰ παρὰ τοῦ τοιούτου πανσεβάστου λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν παραδοθέντα πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν σεβασμίαν μονὴν τῶν ἀγίων καὶ ἐνδόξων μεγάλων μαρτύρων τεσσαράκοντα τοῦ Ξηροποτάμου διὰ πρακτικοῦ αὐτοῦ χά[ρ]ιν οἰκονομίας τῆς τοιαύτης μονῆς ὑπέρπυρα τριακόσια. Ἡ βασιλεία μου τῇ αἰτήσῃ τῶν τοιούτων μοναχῶν εὐμενῶς προσχοῦσα τὰς ἀκοὰς καὶ εἰς πέρας αἴσιον ταύτην προαγαγεῖν ἐθέλησασα, τὰ περὶ τούτου εὐδόκησεν. Ἐνθὲν τοι καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον αὐτῆς ἐπιβραβεύει τῇ κατ' αὐτοὺς δηλωθείσῃ σεβασμίᾳ μονῇ ἢ τῶν ἀγίων καὶ ἐνδόξων μεγάλων μαρτύρων τεσσαράκοντα τοῦ Ξηροποτάμου [δί'] οὐ προστάσσει καὶ διορίζεται ἡ βασιλεία μου κατέχειν ταύτην ἀποτουνῶν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀνενοχλήτως τὸ καὶ ἀδιασειστώως τὰ ἀνωτέρω διεληγμένα κατ' ἐκθεσίων ἅπαντα, καθὼς εὐ[ρί]σκεται κατέχουσα ταῦτα καὶ νενομένη μέχρι τῆς σήμερον, ἡγουν τοῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τοιούτου ἀγίου Ὁρους ἔκπαλαι καὶ μέχρι τουνῶν κατεχόμενα παρὰ τῆς τοιαύτης σεβασμίας μονῆς, σὺν τοῖς παρὰ τοῦ αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου τοῦ δεσπότη ἐκείνου προσκυρωθεῖσιν αὐτῇ καὶ τὰ παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῇ βασιλείᾳ μου λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν κῦρ Δημητρίου τοῦ Ἱατροπούλου [π]αραδοθέντα πρὸς τὴν τοιαύτην σεβασμίαν μονὴν εἰς οἰκονομίαν αὐτῆς εἰς ποσότητα ὑπερπύρων τριακοσίων ἅπερ καὶ ἐν τῷ πρὸς αὐτὴν γεγονότι [ι] πρακτικῷ [ύ]πὸ τοῦ διαληφθέντος πανσεβάστου λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν κατὰ μέρος διαλαμβάνονται. Νέμεσθαί τε ταῦτα ἀνεμποδίστως καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀποφέρ[ε]σθαι πρόσδοτον. Ὅθεν καὶ τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου, [ἐ]άν.τ. [ις τῶν] κατὰ <καιροὺς> κεφαλατικευόντων καὶ ἰ τῶν τὰ δημόσια διενεργούντων ὁχλησὶν τινα ἢ δι[ι]ασεισμὸν ἐπάξαι πειραθῇ τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ νομῇ τῶν ἀνω δηλωθέντων κτημάτων αὐτῆς, ἀλλὰ καθέξει αὕτη ταῦτα πάντα ἀποτουνῶν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀναφαίρετα, ἀνενοχλήτά τε, καὶ ἀδιάσειστα διατηρούμενα τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ τῆς βασιλείας μου. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγγέρονει τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ μονῇ τῶν ἀγίων καὶ ἐνδόξων μεγάλων μαρτύρων τεσσαράκοντα τοῦ Ξηροποτάμου καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου ἀπολυθεὶς κατὰ [μ]ῆνα Δεκέβριον τῆς νῦν τρεχούσης τετάρτης Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστ[οῦ] ὀγδοηκοστοῦ τετάρτου ἔτους ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπ[ε]ρημῆνατο κράτος ⁂

Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς[ς] καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων
Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος ⁂

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ 10 = D 2031
ΕΤΟΣ 1277

Πρόσεστι μὲν τῇ] κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος διακειμένη σεβασμία μονὴ τῶν Σέρβων καὶ ἐπ'ὀνόματι τιμωμένη τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Χηλαντηριωτίσσης χρυσόβουλλον τοῦ αἰοδίου βασιλέως ἐκείνου [κυροῦ] Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ παντελεῖ ἐλευθερία αὐτῆς τὴς ρ[η]θείσης μονῆς καὶ τῶν ταύτης μετοχίων ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸν πρῶτον τοῦ τοιοῦτου Ἁγίου Ὁρους ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως καὶ ἀπὸ δεσποτείας ἐτέρου] [οἰουδήτινος] προσώπου, καὶ διετη[ροῦν]το αὐτὴ τὴ ἡ μονὴ καὶ τ[ὰ] ταύτης μετόχια ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν. [ἐξ]ω τ(ῆς) το[ῦ] πρῶτου ὑποταγῆ[ς] καὶ ἀνακρίσεως, κατὰ τὰ[ς] περιλήψεις τοῦ, ὡ[ς] εἴρηται, [πρ]οσόντος αὐτῇ χρυσοβούλλου, καὶ τὰ ταύτης δὲ κτήματα ἐλεύθερα καὶ ἀδιάσειστα πάντη [ἀπὸ τῶν βουλο]μένων ἐπηρεάζειν παραλόγως τα ὑτα καὶ διασεύειν. Ἐπεὶ δὲ ἐδέθη τὸ μέρος [τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ] χρυσ[οβούλλου] τυχεῖν τ[ῇ]ς βασι[λ]είας μου, [ἡ βασιλεία μου] τὴν δέησιν αὐτῶν μὴ ἀπαξιώσασα, τ[ὸ] παρὸν χρυσόβουλλον ΣΙΓΓ[ΛΛΙ]ΟΝ ἐπιβραβεύει αὐτοῖς, δι' οὗ καὶ διορίζεται[ι] διαμένειν τὴν ῥηθείσαν μονὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν μετόχια ἐλεύθερα ἀπὸ τῆς εἰ[ς] τὸν τ[ιμ]ώτατον πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὑποταγῆς, καὶ εἶναι ταύτην αὐτοδέσποτον κατὰ τὴν. [περ]ί[λη]ψιν τοῦ προσόντος αὐτῇ [χ]ρυσοβούλλου τοῦ αἰοδίου βασιλ(έως) ἐκείνου κυρ(οῦ) Ἀλεξίου, διατηρεῖσθαι τὴ καὶ τὰ ταύτης] ἀνεπηρέαστα καὶ ἀνενόχλητα κα[θ]ὼς καὶ τὸ πρότερον. Ὡσαύτως παρεκλήτευσε τὸ μέρος τῆς δηλωθείσης μονῆς τὴν βασιλείαν μου [ἵνα τὸ δωρηθ]έν [αὐ]τῇ παρὰ τῆς βασιλείας μου κτήμα δι' ὀρισμοῦ αὐτῆς, τὸ κατὰ τὸν Στρυμμόνα διακείμενον [καὶ ἐπονομαζόμενον] Καστρίν, περισταμένον δ' εἰς ποσότητα ὑπερπύρων πεντήκοντα, ὅπερ παρεδόθη αὐτῇ παρὰ τοῦ πανσεβάστου Κομνηνοῦ Ἰωάννου, προσκυρωθῇ ταύτη καὶ διὰ χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου. Ἡ γοῦν βασιλεία μου τὴν αἴτησιν αὐτῶν μὴ ἀποπεμφαμένη, διο[ρί]ζεται κατέχειν α. ὑτὴν τὸ τοιοῦτον χωρίον καὶ νέμεσθαι ἀνενοχλήτως, ἀνεπηρεάστως καὶ ἀδιασεύει[τως] καὶ μὴ εὐ[ρί]σκει ἀπὸ τοῦἐνεργοῦντος ἢ ἐτέρου προσώπου τὴν οἰανοῦν [ἐ]πήρειαν ἢ ὄχλησιν· ὡσαύτως ἔχειν καὶ τὴν ἐν τῷ τοιοῦτῳ χωρίῳ ἐκκλησίαν ὡς μετόχι[ον] καὶ περιποιεῖσθαι[ι]. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει τῷ μέρει τῆς διαληφθείσης μονῆς τῶν Σέρβων τῆς κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος διακειμένης καὶ ἐπ' ὀνόματι τιμωμένης τῆς ὑπεράγνου Θ[εο]μήτορος τῆς Χηλαντ<α>ριωτίσσης καὶ τὸ παρὸν [χρυσόβουλλον ΣΙΓΓ]ΛΛΙΟΝ τῆς βασιλείας μου καὶ ἐπεδόθη αὐτῇ εἰς ἀσφάλειαν αἰωνίζουσιν.

[ΜΗΝΙ ἸΟΥΛ(ΙΩ) (ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΟΣ) Ε' + (30)

+Διὰ τοῦ μεγ[άλ]ου λ[ογο]θέτου +Γε(ω)ρ(γίου) τοῦ Ἀκροπολίτου +@1

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΥΠΕΡ ΜΟΝΗΣ ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ 9 = D 2069/2357
ΕΤΟΣ 1280/1

Οὐδὲν ἄρα οὕτω βασιλέως οἶδε ψυχὴν εἰς εὐποῖαν διανιστᾶν καὶ πρὸς φιλοτίμους παρακαλεῖν δωρεάς, ὥς ἢ πρὸς αὐτὸν τοῦ αἰτοῦντος ἀσφαλεστάτη γνώμη καὶ εὐθυτάτη προαίρεσις. Πέφυκε γὰρ καὶ ἄλλως ὁ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀποσώζειν κἂν τοῖς πράγμασιν αἰρούμενος ὄνομα, ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ὃ φασιν ἀφ' ἐστίας πρὸς τὸ εὐεργετεῖν διανίστασθαι, σκοπούμενος ὥς ἐξὸν ἐκμιμεῖσθαι τὸν τούτῳ διέπειν τὴν τοῦ κράτους ἀρχὴν ἐπιτρέψαντα· ὁπόταν δὲ καὶ ὁ τὰ τῆς δεήσεως προβαλλόμενος ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων τὸ τῆς ἰκεσίας προτείνεται εὐλογον, πλεον δὲ κακτῆς ἧς καθεκάστην ἐκτρέφει πρὸς τὸν βασιλέα καρδιακῆς σχέσεως, ὁρμᾷ νικᾶν αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ φιλοτιμότερος τῆς οἰκείας ἀναφαίνεσθαι φύσεως τὸ δίκαιον αὐτό, ὃ τὸ τῆς παρακλήσεως ἐμφαίνει εὐλογον δυσωπούμενος· ὅτι δὲ καὶ ἡ βασιλεία μου τοῦ ταύτην Θεοῦ τῇ χάριτι βασιλεύσαντος καὶ πρὸς ἅπαν μὲν τὸ ὑπήκοον προνοεῖται συχνὴν τὴν προμήθειαν, ξύμπαντας, ὥς οἶον, ἐθέλουσα εὖ ποιεῖν καὶ πρὸς τὴν ἐκάστου εὐνοίαν ἀντιμετρεῖν τὴν ἀντάμειψιν, οἱ πειραθέντες λεγέτωσαν· πλὴν καὶ τῷ δικαίῳ νέμειν οἶδε συχνὴν τὴν ῥοπὴν καὶ τὸν πλείστην προτεινόμενον εὐνοίαν δαψιλεστέρα τῇ εὐμενείᾳ σπουδάζει κρατεῖν· καὶ πίστεις τῶν εἰρημένων ἄλλοι τὲ πολλοί, οἷς ἢ τῆς ψυχῆς εἰλικρίνεια καὶ τὸ τοῦ τρόπου ἀρέμβαστον τὴν ἔγγιστα χώραν τοῦ τῆς βασιλείας ὕψους ἀπένειμε, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ ὁ τῆς παρούσης ὑποθέσεως αἴτιος, ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς οἰκεῖος τῇ βασιλείᾳ μου πρωτοβεστιαρίτης κῦρ Δημήτριος ὁ Μουρίνος· ἀνὴρ γὰρ οὗτος ἐκ τε τοῦ ζήλου, ὃν ἐν ταῖς ἐγκεχειρισμέναις αὐτῷ διαφόρως παρὰ τῆς βασιλείας μου πολιτικαῖς ἀρχαῖς ἐνεδείξατο, κακ τῆς καθεκάστην ἐπιδιδούσης αὐτῷ εὐνοίας [καὶ] διαθέσεως ἅπανταχοῦ παριστῶν τὸ πρὸς τὴν βασιλείαν μου εὖνουν, εἰλικρινέστατον, ὥς καὶ μηδὲν ἕτερον λογίζεσθαι τε καὶ πράττειν ἀποσκοπούμενος, ὅτι μὴ ὁ τῇ βασιλείᾳ μου ὑπηρετοῦν καὶ θεραπεῦον καθέστηκε, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν δευτέρου καὶ τοῦ τυχόντος λόγου τιθέμενος, ὅσα δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀρχῆς ἀνατρέχειν οἶδε περιωπὴν ἐξιχνιάζων ταῦτα καὶ πρὸς τὴν τούτων συντήρησιν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν προῖέμενος. Τοίνυν καὶ δια ταῦτα τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς τῶν τρόπων εὐθύτητος ἀνταμειβομένη τοῦτον ἡ βασιλεία μου καὶ ἐν ἄλλοις τὰ τῆς αἰτήσεως αὐτῷ κατὰ γνώμην προήνεγκεν οὐχ ἥττον δὲ καὶ εἰς ἣν ἀρτίως προϋτείνεν αἵτησιν εὖρον ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐφεπομένην καὶ τὴν τελείωσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ὁ τοιοῦτος πανσέβαστος σεβαστὸς οἰκεῖος τῇ βασιλείᾳ μου πρωτοβεστιαρίτης κῦρ Δημήτριος ὁ Μουρίνος παρεκλήτευσε τὴν βασιλείαν μου χρυσοβούλλου λόγου ταύτης τυχεῖν εἰς ἅπερ κέκτηται ἀπὸ δωρεᾶς τῆς βασιλείας μου, ἥτοι τὸ εἰς τὴν Παφλαγονίαν χωρίον, τὸ λεγόμενον τοῦ Γογγύλη, ὅπερ παρεδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ προκαθημένου ἐκείνου τοῦ Παναρέτου εἰς ποσότητα ὑπερπύρων διακοσίων, τὸ περὶ τὸ θέμα τῶν Ὀπτημάτων χωρίον, τὸ λεγόμενον Δέρκον, ὅπερ ἔχει διὰ

προστάγματος τῆς βασιλείας μου, ὃ δὴ καὶ περιίσταται εἰς ὑπέρπυρα διακόσια δύο, τὸ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην χωρίον τὸ λεγόμενον Ἑρμίλειαν, τὸ παραδοθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ Φραγγοπούλου εἰς ὑπέρπυρα διακόσια δεκαπέντε, τὸ ἕτερον χωρίον αὐτοῦ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην διακείμενον, τὸ καὶ καλούμενον τοῦ Κραββατᾶ, ὅπερ καὶ αὐτὸ παρεδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ τοιούτου Φραγγοπούλου εἰς ὑπέρπυρα ἑκατὸν ἑννέα, τὸ ἕτερον χωρίον αὐτοῦ τὸ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην διακείμενον καὶ ὀνομαζόμενον ἡ Ἀντιγόνεια, ὅπερ παρεδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ Κεραμέα εἰς ποσότητα ὑπερπύρων ἑκατὸν τεσσάρων, καὶ τὸν περὶ τὴν Σθλάνιτζαν τό[πον με]τὰ τῶν διαφερόντων αὐτῷ ἐκεῖ[σε] πλανητῶν καὶ νομῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Κασανδρεΐα χειμαδιὸν μετὰ τοῦ [ἐν α]ὐτῷ παλαιοχωρίου, ὅπερ κατέχει δι' ὀρισμοῦ τῆς βασιλείας μου, εἰς τὸ κατέχειν ταῦτα ἀνενόχλητά τε καὶ ἀδιάσειστα καὶ βελ[τιοῦν καὶ συνιστᾶν] αὐτὰ καὶ [ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς] εἴ τι ἄρα καὶ βούλεται ἀφορῶν εἰς σύστασιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν, ἡ βασιλεία μου τ[ὴν] παράκλησιν αὐτοῦ προσδεξαμένη, ἐπιχορηγεῖ καὶ] ἐπιβραβεύει αὐτῷ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον αὐτῆς δι' οὗ προστάσσει καὶ δ[ιορίζεται] κατέχειν καὶ νέμεσθ[αι] [τὸν] πανσέβαστον σεβαστὸν οἰκεῖον τῇ βασιλείᾳ μου πρωτοβεστιαρίτην κῦρ Δημήτριον τὸν Μουρῖν(ον) τὰ εἰρημένα, ἥτοι τὸ περὶ τὴν Παφλαγονίαν χωρίον τὸ ἐπιλεγόμενον τοῦ Γογγύλη, ὅπερ παρεδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ προκαθημένου ἐκείνου τοῦ Παναρέτου εἰς ὑπέρπυρα διακόσια, τὸ περὶ τὸ θέμα τῶν Ὀπτημάτων χωρίον, τὸ λεγόμενον Δέρκον, ὅπερ ἔχει διὰ προσταγματος τῆς βασιλείας μου, ὃ δὴ καὶ περιίσταται εἰς ὑπέρπυρα διακόσια δύο, τὸ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην χωρίον τὸ λεγόμενον Ἑρμίλειαν, τὸ παραδοθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ Φραγγοπούλου εἰς ὑπέρπυρα διακόσια δεκαπέντε, τὸ ἕτερον χωρίον αὐτοῦ, τὸ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην διακείμενον, τὸ καὶ καλούμενον τοῦ Κραββατᾶ, ὅπερ καὶ αὐτὸ παρεδόθη πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ τοιούτου Φραγγοπούλου εἰς ὑπέρπυρα ἑκατὸν ἐν[νέα, τὸ περὶ] τὴν Θεσσαλονίκην ἕτερον χωρίον αὐτοῦ τὸ ἐπιλεγόμενον ἡ Ἀντιγόνεια, ὅπερ παρεδόθη [αὐτῷ] παρὰ τοῦ Κεραμέα εἰς ὑπέρπυρα ἑκατὸν τέσσαρα καὶ τὸν περὶ τὴν Σθλάνιτζαν τόπον μετὰ τῶν διαφερόντων αὐτῷ ἐκεῖσε πλανητῶν καὶ νομῶν, ἔτι τὲ καὶ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Κασανδρεΐα χειμαδιὸν μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ παλαιοχωρίου, ὃνπερ ἔχει δι' ὀρισμοῦ τῆς βασιλείας μου, καὶ κεκτῆσθαι ταῦτα καθὼς εὐρίσκεται μέχρι τῆς σήμερον κατέχων τὲ καὶ νεμόμενος, καὶ νέμεσθαι αὐτὰ ἀναφαιρέτως, ἀδιασείστως καὶ ἔξω πάσης καὶ παντοίας δημοσιακῆς ἐπηρεΐας [κα]ὶ συζητήσεως, ἄνευ μέντοι γε μόνης τῆς καστροκτισίας καὶ τῆς κατεργοκτισίας, ὥς ταῦτα μόνον ὀφειλόντων τῶν κτημάτων ἐπιδιδόναι [πρ]ὸς τὸ μέρος τοῦ δημοσίου, καθὼς καὶ τὰ ἕτερα προσωπικὰ κτήμα[τα], συνιστᾶν τὲ καὶ βελτιοῦν αὐτὰ καὶ ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς εἴ τι ἄρα καὶ βούλεται ἀφορῶν εἰς σύστασιν τὲ καὶ βελτιοῦν αὐτὰ (καὶ) ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς εἴ τι ἄρα καὶ βούλεται ἀφορῶν εἰς σύστασιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν, ὥς κατέχων ταῦτα διὰ χρυσοβ[ούλλου] τῆς βασιλείας μου καὶ ὥς ἔχων ἐπ' ἀδείας παραπέμπειν αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς [ἐ]ξ ὁσφύος γνησίους παῖδας καὶ κληρονόμους αὐτοῦ καὶ θείοις καὶ [ἱεροῖς] οἴκοις ἀφιερῶν καὶ πιπράσκειν ταῦτα, εἴπερ

δεήσει. Τοίνυν καὶ καθέξει τὰ δηλωθέντα κτήματα ὁ δηλωθεὶς πανσέβαστος σεβαστὸς [οἰκεῖος τῇ βασιλείᾳ μ]ου πρωτοβεστιαρίτης κῦρ Δημήτριος ὁ Μουρίνος, καθὼς εὐρίσκεται μέχρι τοῦ νῦν κατέχ[ων τε καὶ] νεμόμενος ἀνε[νοχλήτως τε καὶ ἀδιασείστως ...34..]στρο.....ω αὐτῶν[...84..]ὰν ἐν χρεία γένηται μ[ηδέν]α [...82.. κα]θέξουσιν καὶ οὗτοι ταῦτα καὶ νεμη[θήσονται ..65..

Ἐπὶ τούτῳ γὰρ] ἐγεγόνει τῷ διαληφθέντι πανσεβάστῳ [σεβαστῷ οἰκείῳ τῇ βασιλείᾳ μου πρωτοβεστιαρίτῃ κῦρ Δημητρίῳ τῷ Μουρίνῳ καὶ ὁ παρῶν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα [τῆς νῦν τρεχούσης θ' Ἰνδικτιῶνος, τοῦ ςψπθ' ἔτους, ἐν] ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς [καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

Εἶχε καὶ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς θείας καὶ βασιλικῆς χειρὸς τὸ ⲙⲓχαήλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς [βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος ⲙ] {95[ⲙΤὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν καὶ κατὰ πάντα εὔρεθὲν ἐξισάζον τῷ πρωτοτύπῳ] ὑπεγράφη παρ' ἐμοῦ [εἰς ἀσφάλειαν ...]}

ΕΤΟΣ 1268- 1271 ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ=D 1956

ΕΤΟΣ 1272 ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΧΡΙΔΑΣ=D 1992

ΛΑΤΙΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ

ΙΕΡΕΩΣ ΜΟΔΗΝΟΥ

ΧΟΖΟΒΙΩΤΙΣΣΑ